

2019
2.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

BOLGÁR JUDIT: A büntetés lélektani dilemmájának megjelenése a társadalom tagjaiban és intézményeiben

MÁTYÁS SZABOLCS – SALLAI JÁNOS – SZARVÁK TIBOR – TIHANYI MIKLÓS – VÁRI VINCE:
Új paradigma felé: bizalom és biztonság a térben

FENYVESI CSABA – ORBÁN JÓZSEF: Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve

BALLA JÓZSEF: A közokirat-hamisítások módszerbeli változásai 1997. és 2017 között

KOVÁCS ISTVÁN: Miért nem működhet a laissez-faire vezetési stílus a rendőrség kötetlenségében

POKRÓCOS GYÖRGY: A rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala

67.
évfolyam

TARTALOM 2019/2.

- BOLGÁR JUDIT** A büntetés lélektani dilemmájának megjelenése a társadalom tagjaiban és intézményeiben (7–21)
- MÁTYÁS SZABOLCS – SALLAI JÁNOS – SZARVÁK TIBOR – TIHANYI MIKLÓS – VÁRI VINCE**
Új paradigma felé: bizalom és biztonság a térben
A rendészeti szervezet működését meghatározó társadalmi keretek kapcsolatának néhány kérdése (22–44)
- FENYVESI CSABA – ORBÁN JÓZSEF**
Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve (45–55)
- BALLA JÓZSEF** A közokirat-hamisítások módszerbeli változásai 1997 és 2017 között (56–68)
- KOVÁCS ISTVÁN** Miért nem működhet a laissez-faire vezetési stílus a rendőrség kötelékében (69–88)
- POKRÓCOS GYÖRGY** A rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala (89–108)
- FARKAS JOHANNA – KRAUZER ERNŐ**
A „suicide by cop” jelenség és intézkedéstartaktikai megoldási lehetőségei (109–126)

SZERZŐK 2019/2.

DR. BALLA JÓZSEF rendőr ezredes, tanszékvezető egyetemi docens,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar határrendészeti tanszék

DR. BOLGÁR JUDIT professor emerita, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

FARKAS JOHANNA adjunktus,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Rendészeti Magatartástudományi Intézet
kriminálpszichológia tanszék

DR. FENYVESI CSABA habilitált egyetemi docens,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
büntető- és polgári eljárásjogi tanszék

DR. KOVÁCS ISTVÁN rendőr őrmagy, egyetemi tanárségéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
rendészeti vezetés-tudományi tanszék

KRAUZER ERNŐ doktorandusz,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Rendészeti Doktori Iskola

DR. MÁTYÁS SZABOLCS PHD egyetemi adjunktus,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. POKRÓCOS GYÖRGY LL.M. rendőr alezredes,
kiemelt főreferens, médiajogi szakjogász,
Országos Rendőr-főkapitányság
Kommunikációs Szolgálat
PhD-hallgató,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

PROF. DR. SALLAI JÁNOS egyetemi tanár, tanszékvezető,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. SZARVÁK TIBOR PHD óraadó,
Szegei Tudományegyetem
Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar

DR. TIHANYI MIKLÓS PHD egyetemi tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. VÁRI VINCE PHD egyetemi tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

DR. ORBÁN JÓZSEF kutató,
Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
Kriminológiai és Kriminológiai Kutatóközpont

SUMMARY

Bolgár, Judit

The psychological dilemma of punishment [7–21]

The author provides an analysis of punishment in behavioral psychology and learning theory.

Mátyás, Szabolcs – Sallai, János –

Szarvák, Tibor – Tihanyi, Miklós – Vári, Vince

Towards a new paradigm: trust and security [22–44]

The authors provide an overview of the importance and interrelation of trust and security in a democratic society governed by the rule of law.

Fenyvesi, Csaba – Orbán, József

Electronic data as a cornerstone of the 7-5-1 criminological pyramid model [45–55]

The authors provide an overview of the role of digital data in the “751” criminological identification pyramid model

Balla, József

The transformation of the methodology of forgery between 1997 and 2017 [56–68]

The author provides an overview of how the technical and environment of forgery changed in the past two decades.

Kovács, István

Why the “laissez-faire”-style leadership is doomed to failure in the police force style in the police quarters [69–88]

Based on a case study the author provides an overview of the requirements of efficient law enforcement management strategies.

Pokrócos, György

Displaying police officers’ pictures in public [89–108]

The author provides an overview of the various scenarios when law enforcement officers pictures can be published.

Farkas, Johanna – Krauzer, Ernő

“Suicide by cop”: a problem, a strategy, and a solution [109–126]

The authors provide an overview of the phenomenon of “Suicide by Cop”

BOLGÁR JUDIT

A büntetés lélektani dilemmájának megjelenése a társadalom tagjaiban és intézményeiben¹

A büntetés és a hozzá kapcsolódó események feltárása és tények magyarázata sokféle megközelítési módot tartalmaz az adott tudományterület vizsgálódási tárgyának, céljának és módszereinek megfelelően. Kétségtelen, hogy a büntetés (ha az önbüntetést nem tekintjük, bár közvetett módon itt is tetten érhető a személyközi, interaktív hatásmechanizmus) mindig valamilyen személyközi, csoportközi vagy társadalmi interakciót jelent, általában szándékolt, tudatos magatartás, és nem lehet mentes érzelmi-indulati és kognitív, racionális összetevőktől. Fontos összetevők a társadalmi normák, amelyek az interakciók mentális, kognitív kereteit foglalják magukban, de amelyek sosem értékelhetők a büntetés vonatkozásában „racionálisan”, értékmentesen, így a normák is tartalmaznak implicit módon érzelmi összetevőket. Ha a büntetést mint eseményt vizsgáljuk az érzelmi összetevő olyan asszociációkra „késztet”, mint a harag, megtorlás, szégyen. A kognitív értelmezés már bonyolultabb feladat, hiszen figyelembe kell venni a cselekmény kulturális, társadalmi közegbe ágyazott tér-idő összetevőit, a szándékokat, okokat és célokat, amelyek a cselekményhez kapcsolódnak.

A vizsgálódást az is bonyolítja, hogy az emberi interakciókban a büntetés gyakori cselekvési forma, és nem csak a szándékos vagy önkéntelen normasértő viselkedéshez kötődik. A pszichológiában leggyakrabban egyrészt az ismeretszerzéssel, a célirányos viselkedés tanulásával, az identifikációval kapcsolatban találkozhatunk a jelenséggel (mármint a büntetés alkalmazásával), másrészt az agresszió kutatásban, a proszociális és antiszociális agresszió hatásmechanizmusának tanulmányozásakor fontos a büntetés jellegének és céljának rögzítése.

*Jon Elster*² szerint a büntetés több megközelítésben is elemezhető. A pszichológia a mások viselkedésével kapcsolatos várakozásban való csalódás kiváltotta érzelmeket vizsgálja. A humán etológia a csalódás, illetve az erre vá-

¹ A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett *Ludovika Kiemelt Kutatóműhelyben*, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Elster Jon: *A társadalom fogaskerekei*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997

laszként megjelenő düh vagy éppen bosszú evolúciós gyökereit kutatja. Az állam- és jogtudomány a büntetés társadalmilag legitím mechanizmusait és a konkrét büntetőintézmények működését írja le. A szociológia a közösségekben élő emberek büntetéssel kapcsolatos viselkedését vizsgálja, míg a történelemtudomány a társadalmak fejlődése során kialakuló büntetés intézményi formáit, és azok szerepét törekszik megérteni. Fontos megkülönböztetnünk a decentralizált, a közösség tagjainak informálisan is alkalmazott büntető viselkedését és a fejlett társadalmakban létező, centralizált, részben az állam által működtetett büntető- és jutalmazó intézményeket.

Ha a büntetést mint szociális magatartást leválasztjuk annak morális, etikai jellemzőiről, nem jutunk messzire a probléma vizsgálatában. Ha csak „egyszerű” tanítási-nevelési eszközként tekintjük, megfosztjuk mindazoktól a tartalmaktól, amelyek miatt kiérdemelte a morálfilozófia, a jogfilozófia, a valláserkölc, sőt a közgazdaságtan kiemelt figyelmét.

Érdemes azonban mégis a legegyszerűbb működési mechanizmus alapján vizsgálni a büntetés hatásmechanizmusát. Ebben a vizsgálódásban el kell tekintenünk a büntetést kiváltó magatartás társadalmi, erkölcsi megítélésétől, a büntetést csupán az elérendő, „megtanítandó” viselkedés eszközünek tekintjük, vagyis azt vizsgáljuk, hogy milyen motiváló hajtóerőt tartalmazhat a büntetés a kívánt viselkedés (vagy ismeret) elsajátítása irányába.

A büntetés viselkedés-lélektani és szociális tanuláselméleti megközelítése

Azok a viselkedés-lélektani³ vizsgálatok, amelyek a jutalmazás–büntetés viselkedésalakító hatékonyságát kutatják, arra keresnek választ, hogy az ismeretek és a viselkedés állandósítása (rögzítése), az „elvárt”, „célszerű” válaszok kialakítása milyen fiziológiai, pszichikai mechanizmusok segítségével történik, milyen a megerősítő hatékonyságuk, és milyen mértékben interiorizálhatók. Tudvalévő, hogy a fejlődés sajátos periódusai sajátos tanulási lehetőségeket valósítanak meg, és élethosszig befolyásolják a személyiség alakulását. Fontos azonban rögzíteni, hogy a személyiség alakulásában vannak olyan kitüntetett életkori periódusok, amelyek bizonyos ismeretek, képességek fejlesztése szem-

³ A viselkedés-lélektani irányzat, vagy behaviorizmus a XX. század első felében jött létre az Egyesült Államokban. Alapítója, John B. Watson 1913-ban adta közre nézeteit. A vizsgálódás tárgyává kizárólag az objektívan megfigyelhető viselkedést tette, a belső pszichikus működéseket, a tudat vizsgálatát pedig teljesen kizárta.

pontjából érzékenyebbek a külső hatásokra, sőt bizonyos fejlesztések csak az adott életkorban megvalósíthatók. A viselkedés-lélektani irányzat figyelembe veszi az életkori, személyiségfejlettségi sajátosságokat. Skinner⁴ megerősítés-elmélete abból az alap gondolatból indul ki, hogy az aktuális cselekvéseket az egyén múltbeli tapasztalatai befolyásolják. A korábbi cselekvések pozitív vagy negatív következményei befolyásolják a cselekedet ismétlésének bekövetkezését. Ez lényegében segíthet a motivációs folyamatok megértésében.

Számos etológiai és tanuláslélektani⁵ kísérlet is igazolja, hogy az egészen korai életkorban szerzett élmények meghatározók a későbbi szociális tanulási folyamat szempontjából. Kísérletekkel bizonyítható, hogy a nagyon korai életkorban szerzett élmények életre szólón meghatározhatják érzelmi viszonyrendszerünket (az etológia ezt a jelenséget *imprinting*nek nevezi), így ha elmaradnak ezek az érzelmi tanulási lehetőségek, úgynevezett érzelmi hiánybetegség⁶ keletkezik, és ez megnehezíti, rossz esetben megakadályozza a megerősítéses tanulási folyamat eredményességét. A nagyon korai, szenzitív periódusokban hiányzó felnőtt emberi kapcsolatok lehetnek felelősek azért, hogy sem a pozitív, sem a negatív megerősítést nem kíséri és nem előzi meg érzelem. A kísérletek arra is rámutattak, hogy a viselkedéstanulásnál a büntetés nem a kívánt eredményt fogja hozni (az elvárt viselkedés aktivizálódását), hanem viselkedésgátlást, illetve a büntetés elkerülésére irányuló magatartást indít be. Az említettek alátámasztására Grastyán Endre neves magyar idegfiziológus⁷ szavait idézem: „*Patkány és más kísérletekben egzaktan is sikerült kimutatni, hogy sorozatos sikertelenségek esetén ismételt hibás tanulási reakciók ahelyett, hogy eltűnnének, még fokozottabban rögzülnek. Ennek elhárítása állatkísérletben csak úgy történhet, ha a büntetést azonnal abbahagyják és az állatot szelíden arra kényszerítik, hogy más utakat keressen létszükségletei kielégítésére. Ismét megjegyzendő, hogy a büntetés nem csak fájdalom, hanem minden egyéb negatív érzelmet kiváltó inger is lehet. Csak a pozitív út bemutatása az, amelyik egy ilyen fixált rossz reakciót fel tud oldani és el tud tüntetni.*”

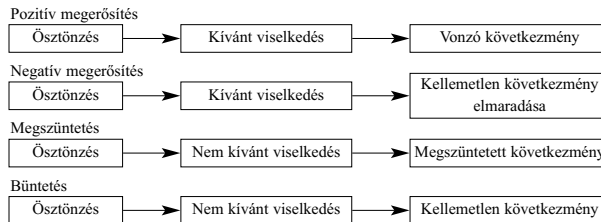
4 Burrhus Frederic Skinner (1904–1990) amerikai pszichológus, a behaviorista irányzat egyik meghatározó alakja. Kísérleteivel radikális nézeteit is igazolni kívánta az emberi viselkedés alakíthatóságáról. Ugyanakkor kísérletei ösztönzően hatottak a modern pszichológiai irányzatokra. A XX. század egyik legbefolyásosabb pszichológusaként tartják számon.

5 Ezek a kísérletek elsősorban Konrad Lorenz (1903–1989) Nobel-díjas etológus és Burrhus Frederic Skinner nevéhez fűződnek, magyar nyelven is megjelent műveikben olvashatók.

6 Ez az alapja az úgynevezett pszichopátiás személyiség kialakulásának.

7 Grastyán Endre: A tanulás optimalizálása idegfiziológiai ismeretek tükrében. Parlando, 1984/6–7., 13. o. http://www.parlando.hu/2017/2017-2/Abraham_Mariann-Grastyan_Endre.pdf

A megerősítés típusai

Forrás: Roóz József – Heidrich Balázs: Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2010

A szociális tanuláseméleti megközelítés⁸, amely a maga idejében bizonyos szempontból a viselkedés-lélektani irányzat kritikájaként jelentkezett, a viselkedés környezeti, illetve helyzeti meghatározóinak jelentőségét hangsúlyozza. Az irányzat szerint a viselkedés a személyiségbeli és a környezeti változók folyamatos kölcsönhatásának eredménye. A kölcsönhatás azt jelenti, hogy a környezeti változókhoz történő alkalmazkodás a viselkedést, a személy viselkedése a környezetet formálja. A személyek és a helyzetek kölcsönösen befolyásolják egymást. A személyi környezeti hatások – az emberektől kapott büntetések és jutalmak – fontos befolyást gyakorolnak a viselkedésünkre. A társas tanulást ezért az operáns kondicionálás és az ahhoz kapcsolódó folyamatok speciális eseteként kezeljük. Ebben a tanulási folyamatban meghatározók a személyiségbeli különbségek, a kognitív, mentális adottságok és az érzelmi, motivációs jellemzők. A magatartásminták tapasztalati úton rögzülnek, annak függvényében, hogy jutalmat vagy büntetést kapunk bizonyos cselekedetekért. Mindamellet van a tanulásnak egy másik útja is, az úgynevezett obszervációs tanulás, amikor is megfigyeljük egymás cselekedeteit, és megjegyezzük azok következményeit. A szociális tanulásemélet fő tétele az, hogy az emberek olyan viselkedésmintákat sajátítanak el, amelyekkel pozitív megerősítés (jutalom) jár. Tekintettel arra, hogy a legtöbb társas viselkedés nem minden helyzetben azonos jutalomértékű, az egyének megtanulják megkülönböztetni az adott helyzethez illő „helyes” és „helytelen” viselkedési formákat. Ha egy adott viselkedés különböző helyzetekben is jutalmat kap, a viselkedés generalizálódik, vagyis ugyanaz a viselkedés sokféle helyzetben megjelenik.

⁸ A szociális tanuláseméleti megközelítés a század első felében uralkodó behaviorizmus és az abból ki-fejlődött inger-válasz pszichológia jelenkori leszármazottja.

A szociálismagatartás-mintákat az elmélet szerint elsősorban utánzásos tanulással, a szociális környezet magatartásmintáinak megfigyelése útján sajátítjuk el. Az utánzásos tanulás jutalmazó értéke a megfigyelt (és pozitívan értékelt) személlyel való érzelmi azonosulás „jutalmazó” jellege. Ezzel nemcsak viselkedést, hanem a vele együtt járó emocionális állapot jelentését is tanuljuk, és átélhetjük az „együttes élmény” érzését. Így nemcsak viselkedést, hanem beállítódást, értékrendet, és a viselkedéshez kapcsolódó jelentéstartalmat is tanulunk. Az utánzásos tanulási folyamat eredményeiben meghatározók a modell jellemzői, így az illető viselkedésmintája annak (szociális, társadalmi) érték-tartalmától függetlenül jutalomértékű, és kritikátlanul interiorizálódhat a mintakövető norma- és értékrendjébe.

A büntetés hatékonysága az elméletek tükrében

Az irányzatok képviselői nincsenek egységes állásponton a büntetés alkalmazásának szükségességét illetően. Az irányzatok tanulási folyamattal kapcsolatos megállapításait illetően a gazdasági életben eltérő megállapítások (és azok kísérleti igazolásai) láttak napvilágot a büntetés viselkedésre gyakorolt hatását illetően, sőt játékelméleti interakciós modellgyakorlatok kapcsán is gyakran találkozhatunk a túl- és alulbüntetés fogalmával. A pedagógiai-pszichológiai tartalmú munkák többsége a büntetést mint néha szükséges, de az elvárt viselkedés szempontjából kétséges kimenetelű beavatkozást tekintti, miközben a társadalomelméleti, játékelméleti modelleken alapuló kísérletek eredményei azt sugallják, hogy a büntetésnek fontos szerepe van a társadalmi lét szempontjából.

A pedagógiai-pszichológiai tárgyú tanulmányok tehát azokra a fontos, figyelembe veendő szempontokra hívják fel a figyelmet, amelyeket feltétlenül mérlegelni kell, hogy a büntetés mint viselkedésmódosító processzus lehetőleg az elvárt irányba hasson. Napjainkban az egyik szokatlan címmel megjelenő⁹ pedagógiakönyvben *Schmied Borbála*¹⁰ újszerű hangvételben, de mégis a hagyományos szemléleti interpretációban értékeli a büntetés szerepét a tanulásban, a szocializációban. Megállapítja, hogy az egészséges szocializációs folyamat sem nélkülözheti a büntetés alkalmazását, de ennek eredményességében fontos tényező a büntetett és a büntető közötti kapcsolat érzelmi,

⁹ Nagy Ádám (szerk.): Nevelj jedit. A képzelet pedagógiája. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2018

¹⁰ Schmied Borbála: Jutalmazás és büntetés a Roxfort varázslóiskolában. Osztalyfonok.hu, 2018. június 3. <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=225>

motivációs alapja. A szociális kapcsolati jellemzőkön kívül hatékonyság szempontjából a következő paraméterek figyelembevételére hívja fel a figyelmet:

Időzítés: ez azt jelenti, hogy a büntetendő cselekmény és a büntetés között minél rövidebb időnek szabad csak eltelnie, ellenkező esetben a motivációs hatás nem érvényesül. Vagyis nem alakul ki ok-okozati összefüggés a büntetés és annak kiváltott tartalma között (a megkésített büntetést a büntetett inkább érzékelheti személyes bosszúnak, agresszív magatartásnak, mintsem a viselkedés megváltoztatására irányuló figyelmeztetésnek).

Intenzitás: a szerző szerint az intenzív büntetés hatékonyabb, mint az enyhe, felhívja azonban a figyelmet az agresszív modell követésének (agressziótanulás) veszélyeire.

Konzisztencia: ez a büntetés esetében a következetességet, a kiszámíthatóságot jelenti a büntetendő viselkedés megítélése szempontjából. Ha a büntető cselekménnyel kapcsolatos viselkedése változik, azt egyszer normaszegőnek, büntetendőnek ítéli meg, máskor meg nem, akkor a büntetés elmaradása jutalomértékűvé válik, és nem ad világos fogódzót a viselkedés megítélése szempontjából.

A büntetőhöz fűződő kapcsolat: a már említettek szerint, akit elfogadunk, tisztelünk vagy a bizalmunkba fogadunk, attól a kedvezőtlen hatásokat is könnyebben elviseljük, inkább „igazságosnak” ítéljük. Sőt az ilyen személyek esetében a pozitív érzelmek átmeneti megvonása másodlagos büntetőhatással bír.

A büntetés indoklása, magyarázata: ha a büntetett nincs tisztában azzal, hogy milyen viselkedés miatt kapta a büntetést, akkor egyrészt a legjobb szándéka dacára sem képes korigálni, másrészt akár okkal is lehet olyan gyanúja, hogy nem a helytelen magatartásnak, hanem személyének szól a büntetés.

Összességében véve, a büntetés csak akkor lehet hatékony viselkedésmódosító eljárás, ha az a helytelen, normasértő viselkedéssel szorosan és megbízhatóan összekapcsolható, kellemetlen hatása arányos a viselkedés okozta kellemetlen érzésekkel, és ha érzelmi alapú belátást generál, motivál a büntetett magatartás megváltoztatására. Ellenkező esetben inkább passzivitás, a cselekvés teljes gátlása vagy a helytelen káros magatartás általánossá válása, generalizációja várható, ami egészében is érintheti a szocializációs (vagy reszocializációs) folyamatot.

A büntetés hatékonyságával kapcsolatos, játékelméleti alapú gyakorlatok tanulságai alapján megfogalmazott következtetések más megközelítésben ér-

11 Marosán György: A büntetés dicsérete. Szociológiai Szemle, 2008/3., 110. o.

tékelik a büntetés szerepét és hatékonyságát. *Marosán György* tanulmánya¹¹ nem véletlenül viseli *A büntetés dicsérete* címet. Társadalmi kontextusban vizsgálja azokat a viselkedésformákat, amelyek valószínűsíthetően együttműködés kialakításához vezethetnek. Evolúciós megközelítési módja elsősorban azt vizsgálja, hogy a közösségi magatartás milyen hatásmechanizmusokat működtet az egyéni rátermettség maximalizálására; milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat az együttműködés, illetve az egoizmus a társadalmi javak felosztásában. A társadalmak szerveződését és haladását elemző munkák az együttműködési készség jelentőségét emelik ki, sőt a modern, játékelméletre épülő különböző tréninggyakorlatok is az együttműködés előnyét hangsúlyozzák az összeteljesítmény maximalizálása érdekében. Marosán ezzel szemben rámutat azokra a helyzetekre, amelyek esetében az egyéni rátermettséget maximalizáló evolúció szempontjából az együttműködés hátrányos is lehet. Megállapítása szerint: „*A kutatások sokáig természetes alapfeltevésként fogadták el, hogy a közösségeket a mások érdekeinek jó-szándékú tekintetbe vétele tartja össze. Ehhez képest, a büntetésnek, és a mögötte megbúvó érzelmeknek, a bosszúnak és az irigységnek az átlagember pro-szocialitást gyengítő hatást tulajdonít. Az elmúlt években azonban egyre több, kifejezetten a büntetés hatásait vizsgáló, kísérletet hajtottak végre. Ezek eredményei jóval árnyaltabb képet festettek a büntetésnek és a szankcióknak a közösség működésében betöltött szerepéről.*” A szerző ez után részletesen bemutatja a büntetésnek a közösségek fennmaradásában betöltött szerepét, valamint a büntetés intézményesülésének okait. *Axelrod* 1990-ben írt könyve alapján¹² az úgynevezett ismétléses fogolydilemma játék, a TFT (tit-for-tat) játékok¹³ viselkedési stratégiájának elemzésekor vizsgálta a lehetséges interakciókat együttműködés (viselkedésjuttalmazás) és büntetés szempontjából.

A partnerek választhatnak az „együttműködő” és „nem együttműködő” (csaló vagy büntető) viselkedési stratégiák közül. Az interakció meghatározott, de nem túl szigorú és választásra lehetőséget adó szabályok között zajlik. A szimulációs modellek végső soron arra a kérdésre kerestek választ, hogy az emberi társadalomban melyik viselkedés a célravezető sikeresség szempontjából. A játékok értékelt eredményei alapján az a megállapítás vált igazolttá, hogy az interakciókban nem együttműködő partnert a leghatéko-

¹² Robert Axelrod: *The Evolution of Cooperation*. Penguin Books, London, 1990

¹³ Angol kifejezés, aminek jelentése méltányos vagy egyenértékű „megtorlás”. A stratégiát először Anatol Rapoport vezette be 1980 körül. Az ilyen stratégiát alkalmazó partner először együttműködik, majd ezt követően a másik fél korábbi akcióját reprodukálja. Ha a másik fél korábban együttműködő volt, a partner együttműködő, ha nem, akkor ő sem.

nyabban következetesen alkalmazott figyelmeztető célú „büntetésekkel” lehet együttműködő viselkedésre „rávenni”. Ha elmarad a „megtorlás” (büntetés), akkor a csaló magatartása eredményes, és ebben erősíti meg. További, az előző szituációkra alapozott, de bonyolultabb interperszonális helyzetet modelláló játékprogramok eredményeiből olyan tapasztalatokat is levontak az elemzők, miszerint a kevésbé fejlett, de erősebb közösségekben élő társadalmak polgárai jelentősen kevésbé méltányosak és együttműködők az idegenekkel, mint a fejlettebb társadalmakéi. Foglalkozik az úgynevezett altruista büntetés alkalmazásával, amikor is a büntető fél akár saját kárára (anyagi vagy egyéb veszteség elszenvedésével) tesz igazságot, megbüntetve a szabályszegőt. Vagyis egy adott eseményben nem érintett személy saját kárán megbüntet egy ismeretlent, mert igazságtalannak tartja annak egy másik ismeretlennel kapcsolatos viselkedését. Ez az altruista büntetés lényege. (A büntetés tanuláslélektani aspektusai kapcsán azt a másodlagos eredményt is kimutatták a vizsgálatok, hogy az idegenekkel kapcsolatos elutasító, etnocentrikus viselkedés tanult viselkedés, míg az altruizmus részben velünk született, részben tanult.) Az altruista büntetési készség nem függ a társadalom fejlettségi szintjétől (ezt is igazolták a kísérletek), ami arra utal, hogy a büntetésnek adaptív szerepe van az emberi közösségek stabilizálása tekintetében. A büntetési hajlandóságot az elvárt viselkedéstől való eltérés, a normasértés váltja ki, és minél kisebb mozgásteret engednek a szabályok a viselkedés megítélésében, annál nagyobb lesz a valószínűsége, hogy a büntetési hajlandóság is viselkedési normává váljon. A büntetési hajlandóság erősödése viszont a csoport, a társadalom számára kohéziós összetartó erővel bír és bár a büntetésnek, jelesül az altruista büntetésnek fontos szerep jut a közösség összetartásában, mégis elmondható, hogy a játék résztvevői – kérdőívves válaszaikban – arra utaltak, hogy szívesebben választanak büntetés nélküli közösségi, társadalmi „modelleket”. A szerző cikkében végül is összegzett következtetésként megállapítja: *„A felsorolt kísérletek összességükben megvilágítják, egyben magyarázatát adják annak a történelmi tendenciának, hogy a büntető-intézmények különböző formáinak alkalmazása miként támogatja az egyre nagyobb közösségek létrejöttét, és fennmaradását. Ebből a szempontból a büntetés intézményei – sokat átkozott állami, és a különböző viselkedést – befolyásoló társadalmi intézmények, mint a törvény, az erkölcs, sőt a vallás is – evolúciós adaptációknak tekinthetők. Úgy tűnik, éppen akkor van jelentősége a »másodlagos« büntetésnek, amikor az adott közösségben viszonylag gyorsan, tömeges, és jelentős viselkedés-módosítás megy végbe. A kísérlet igazolta: a közösség szempontjából az elnéző, »majd csak észreveszi*

magát» stratégia nem csupán ön-, de közveszélyes is. Önveszélyes, mert a helytelenül viselkedőt megerősíti abbéli tudatában: egyedül hatékony, és ezért követésre érdemes korábbi – önző és csaló – stratégiája. Ugyanakkor, ez a viselkedés közveszélyes is, mert segít a közösséget károsító viselkedés terjedésében.”¹⁴ Mindemellert léteznek olyan büntetési stratégiák, amelyek alkalmazása a közösség széteséséhez vezethet. Ilyenek az „alulbüntetés” (a büntetés feltétlen csökkentésére törekvés), a büntetéstől való elzárkózás, a túlbüntetés, valamint az antiszociális büntetés. Ez azt a következtetést sugallja, hogy az egyre fejlődő büntetőintézmények nélkülözhetetlen eszközei a fejlődés fenntartásának.

További szempontok a büntetés mérlegeléséhez

Adott körülmények között tehát a büntetés szerves része a különböző kultúráknak, jelesül annak a kultúrának is, amely „itt és most” tapasztalható a törvényalkotásban, és annak végrehajtásában. Pszichológiai szempontú megközelítésben megérthető, hogy a büntetésben különböző módon érintettek nagy valószínűséggel különféleképpen reagálnak az egyes büntetések súlyára és kiterjedésére. Nem tekinthető véletlennek, hogy a peres eljárások során igen gyakori, hogy a védelem enyhítésért, a vád képviselője pedig súlyosbításért folyamodik ugyanabban az ügyben. Nem várható el, hogy az elkövető és a sértett ugyanazt érezze, amikor megszületik a döntés. Ebben – legalábbis az esetek túlnyomó többségében – természetszerű, hogy nem várható el a teljes érzelmi és logikai azonosulás az érintett felek között. Azonban vannak olyan átfogó, társadalmi érdekek, amelyekben nemcsak szükséges, hanem lehetséges is közös platformot kialakítani, és szerintünk ezek közé tartozik az, hogy a büntetés soha ne okozzon olyan következményeket, amelyek mind a vétlenek, mind az elkövetők számára feloldhatatlan vagy alig feloldható konfliktusokat generálnak. Nézetünk szerint ezért nem halasztható, hogy – ha röviden, a teljesség igénye nélkül is, de – a figyelmet arra fordítsuk, amit jobb híján a büntetett utóélet abszurditásának neveznénk.

A büntetett utóélet – noha jogértelmezés szerint kétségtelenül olyan abszurdítás, ami nem korrigálható semmiféle újabb jogalkotással – a köznapi tapasztalás szerint a létező valósághoz tartozik, és alig felmérhető károkat okoz, tehát rá kell mutatni ennek a jelenségnek mind a forrásvidékére, mind

¹⁴ Marosán György: i. m. 116. o.

pedig következményeire és súlyára. Forrásvidékét tekintve egyszerűen arról van szó, hogy a társadalmi többség egyfajta védekezési mechanizmusként stigmatizálja az egyszer megállapított büntetettséget, esetleg „élethosszi” megvonja a bizalmát azoktól, akik valamikor ebbe a kategóriába kerültek, és ezt a bizalmatlanságát nem oldja fel a „racionális valóság”, a jogi elévülés, vagy az esetleges rehabilitálás. Amennyire érzelmileg természetesnek találhatjuk ezt a magatartást, kognitív alapon annyira károsnak is, méghozzá visszahatólag is, mivel ez a fajta védekezés önkárosító is. Önkárosító azért, mert hatását tekintve vagy többrétegű hazugságra, vagy a társadalmi többséggel szembeni késztetések irányába sodor.

Miért beszélhetünk többrétegű hazugságról? Egyfelől azért, mert amellett, hogy az így bizonyos mértékig társadalmi kiközösítettségre ítélték egy része a beilleszkedés érdekében majd a szimpla hazugságot, vagyis előéletének meghamisítását fogja választani; másfelől egy olyan általános látszatot teremt, amelyből egyszerűen kihullottak azok az egyedek, akiknek a léte nemkívánatos a többség számára. Ez a látszat lehet nagyon megnyugtató pillanatonként, de hosszabb távon több mint nyugtalanítóvá válhat, mivel egyetlen társadalom sem építheti a jövőjét hazugságra. Tetszik, nem tetszik, együtt kell élni a valósággal, mert csak ez segítheti elő a stabilitást. Ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy konszenzusra, közmegegyezésre kell jutni abban is, ami a volt elítéltek minden hazugságtól mentes reintegrációs lehetőségeit biztosítja, ha azok jogkövető, törvénytisztelő életmódot folytatnak.

Jon Elster¹⁵ a társadalmi normákkal és azok hatásmechanizmusával kapcsolatban a következő észrevételt teszi: *„Ahhoz, hogy a normák társadalmiak legyenek, az kell, hogy mások is osszák őket, és részben az ő helyeslésüknek és helytelenítésüknek kell fenntartani őket. Rendszerint azok az érzelmek is hozzájárulnak fennmaradásukhoz, amelyeket megszegésük vált ki: zavar bűntudat és szégyen a normasértőben; harag és felháborodás a szemtanúkban. [...] A bosszút nem a jövőbeli nyereség reménye vezérli, hanem a korábbi sérelem váltja ki. Habár a bosszúállásra való hajlandóságot nem a következmények vezérlik, mégis lehetnek kedvező következményei. Ha a többiek azt hiszik, hogy mindig megbosszalom az engem ért sérelmet, még ha nagy kockázattal is jár számomra, ügyelnek arra, hogy meg ne sértsenek. Ha azt hiszik, hogy csak akkor válaszolok a sérelemre, ha érdekemben áll, nem kell annyira vigyázniuk.”*

¹⁵ Jon Elster: i. m. 117–118. o.

Egy társadalmi szembenézés követelménye

Bármennyire körülhatárolt a büntetőjogban az úgynevezett büntetett előélet fogalma, elévülésének kritériumai vagy bírói úton történő mentesítési lehetőségei, a gyakorlatban az tapasztalható, hogy a büntetett előéletnek többnyire akkor is van utóélete, ha ez már nem tekinthető törvényes szankciónak. Egyrészt a büntettek nyilvántartásán kívül létezik a bűnügyi nyilvántartás is, amely sokkal kiterjedtebb és semmiféle elévülés nem korlátozza.

„A büntettek nyilvántartása sokkal szűkebb körű, mint maga a bűnügyi nyilvántartás. A bűnügyi nyilvántartás ugyanis az alábbi halmazokból áll¹⁶:

- büntettek nyilvántartása*
- kényszerintézkedés hatálya alatt állók nyilvántartása*
- büntetőeljárás alatt állók nyilvántartása*
- ujjnyomat és fénykép-nyilvántartás*
- DNS profilok nyilvántartása.*

A bűnügyi nyilvántartás tehát nagyon sok mindenkiről tartalmaz adatot, olyanokról is, akik végül nem válnak büntetetté, azaz jogerősen elítélt személlyé, vagy akár olyanokról is akik ellen nem is folyik eljárás. Ha valaki például gyanúsítottja egy bűncselekménynek, akkor bűnügyi nyilvántartásba ugyan bekerül büntetőeljárás alatt álló személy lesz, de az erkölcsi bizonyítvány szempontjából lényeges büntettek nyilvántartásába csak akkor, ha jogerősen elítélik. A bűnügyi nyilvántartás még olyan személyek adatait is tartalmazhatja, akiknek bűncselekmény elkövetéséhez soha semmi közük nem volt, ugyanis ebben kell rögzíteni a bűncselekmények helyszínén talált minden ujjlenyomatot is.” Erre a nyilvántartásra kétséget kizáróan szüksége lehet ugyan a bűnüldözésnek, de az is nehezen vitatható, hogy a személyiségi jogokhoz fűződő alapvető követelmények sérelmével járhat már csak azért is, mivel e nyilvántartásba kerüléshez semmiféle beleegyező nyilatkozatra, vagy akár csak szóbeli tudomásul vételre sincs szükség. Természetesen lehet és szükséges is törvényi garanciákat adni ezek betekintési jogosultságaihoz, de ez minél szűkebbre szabott, annál kevesebb az értelme az efféle nyilvántartásnak. Mert ugyan kitől érdemes megvonni a betekintési jogot? Rendőri szervektől, tudományos kutatóktól, a közigazgatásban elsősorban érdekeltektől? S kire vagy kikre háruljon ezeknek az alkalmazása, jogkezelése, döntési felhatalmazása?

¹⁶ <http://batki.info/index.php/erkolcsi-bizonyitvany/>

Ezekről a meglévő társadalmi eljárásokról azt is lehetne gondolni, hogy ezek az általános, mindennapi gyakorlattól igen messzire eső problémák, de számos jele van annak, hogy nem csupán hivatalos iratok (például vízumkérelmek) kitöltése esetén lehet azzal a kérdéssel szembesülni, hogy valaki büntetett előéletű-e, vagy sem, miközben távolról sem pontosítják a kérdést aszerint, hogy az csak a nem elévült vagy bírói úton nem mentesített büntettségre vonatkozzon. A probléma konfliktuskeltő megjelenésével akkor lehet igazán szembesülni, ha közelebbi tárgyunk, a reintegráció szempontjából egy pillantást vetünk egy az interneten is olvasható, tehát a közérdeklődés, közvélemény-formálás szempontjából is rendelkezésre álló svéd példára.¹⁷

Szembe kell néznünk tehát azzal a társadalmi jelenséggel, miszerint a büntetett utóélet egyre nehezebben kerülhető el azok számára, akiknek azt mondják, hogy ha letöltöd az összes büntetésed, beleértve a mellékbüntetéseket is, lerótad minden tartozásod, semmi sem vet többé árnyékot a becsületes, törvénykövető társadalmi beilleszkedésre. A büntetését letöltő „szabad” állampolgárra súlyosan ránehezedik a büntetett utóélet terhe, és az esetek legnagyobb hányadában azt kell tapasztalnia, hogy semmi sincs úgymond „lekivittelve”, az egész csak maszlag volt, a társadalom továbbra is elhatárolódik tőle, s ezért neki sincs más lehetősége, mint az elhatárolódás azoktól, akik tőle elhatárolódnak.

A cikk szerint *Ljunggren* nem tesz mást, mint megpróbál racionális, értelmes üzleti módon reagálni egy meglévő, sőt minden bizonnyal egyre bővülő információ keresletre. Saját példájánál maradva, a világháló ismerkedés keltette veszélyeket nem lehet tagadni. Végérvényesen elmúltak azok az idők, amikor a mama felvette a fűzőjét és elkísérte lányát az ötórás teára, ahol nagylelkűen engedélyezhette egy fejbőlintással a táncot, vagy a korzón a széptevést, de szó sem lehetett arról, hogy a csábítás gyors és minden szülői kontroll nélküli becesszus legyen. Vagy ha mégis, akkor a bünbeesés stigmája csak nagyon nehezen, és többnyire igen költségesen volt takarható. Ezek a változások nagy reményekkel kecsegtethetik *Ljunggren* máris jövedelmező üzletét, de ugyanakkor az is tagadhatatlan, hogy olyan tendenciára hívja fel a figyelmet, amely óriási mértékben nehezíti a volt elítéltek reintegrációját.

Pszichológiai értelemben nincs az a talpalatnyi hely, ahol a büntetett utóélet alól ki lehetne bújni, hiszen az ilyen célból közzétett információk immár globálisak. Nyilvánvaló, hogy ezzel a helyzettel az igazságszolgáltatás vagy a büntetés-végrehajtás intézményrendszere önmagában nem birkózhat meg,

¹⁷ <https://mno.hu/eletmod/a-honlap-ahol-kiderul-ki-volt-buntetett-eloeletu-1207740>

az igénybe vehető legjobb reszocializációs, reintegrációs módszerek és eljárások sem biztosíthatják, hogy érvényesíthető legyen az a megállapodás, amely szerint, ha az elítélt leróta a kiszabott büntetést, akkor az elszámolás lenullázódott. Vagyis lehet olyan új életet kezdeni, amelyet már semmi sem terhel. Nehéz megmondani, hogy ezen a helyzeten mi segíthetne, esetleg elképzelhető, hogy egy nyilvánvalóan hosszan tartó, s igen keserves ösztársadalmi szembenézés révén kezelhetőbbé válhatna ez a probléma. Ehhez szerintünk olyan széles körű „társadalmi nevelési” programra lenne szükség, amely magában foglalná mindazoknak az együttműködését, akik a legtágabb értelemben felelősek valamilyen formában a nyilvánosság állapotáért. Teljesen hibás az az elképzelés, amely a reintegrációért csaknem kizárólagosan az elítéltekkel közvetlen kapcsolatban lévő szervezeteket, intézményeket teszi felelőssé, s még jó, ha egyáltalán megemlíti, hogy a különféle társadalmi szervezetek és egyházak is érintettek ebben a felelősségben.

A svéd példa kapcsán felvetett kérdésre alapvetően két válasz adható. Az egyik az, hogy be kellene tiltani minden olyan eljárást, ami a reintegráció amúgy is szűkös ösvényén újabb torlaszokat emel. Ennek az a logikája, hogy ha olyan új jelenséggel találkozunk, amely racionális üzleti, esetleg irracionális, érzelmi vagy egyéb megfontolásból akadályozni látszik a reintegrációt, akkor az ellen fel kell lépni, a lehetőség szerint akár jogi eszközök alkalmazásával. Ennek az érvelésnek elméleti hátteret nyújthat az, hogy a társadalmi érdeknek mindig elsőséget kell élveznie a magánérdekkel szemben, s főként olyankor, amikor a személyes érdek anyagi haszonszerzésre irányul. Meg kell azonban állapítanunk, hogy bár az érvelés tetszetős és viszonylag könnyen érvényesíthető megoldást kínál, ráadásul olyat, amely sokak egyetértését válthatja ki, erősítve ezzel az intézkedésben szerepet vállalók presztízsét, kivitelezése azonban rengeteg buktatóval jár. A helyes válasz megkereséséhez ugyanis elengedhetetlen kritérium, hogy az valódi és a társadalomban tartós attitűdöt kialakító megoldást hozzon, mivel sajnos olyan „megoldási kísérletekkel” is találkozhatunk, amelyek nem megoldani, hanem csupán elfedni, meg nem történtté tenni, tagadni vagy áttolni¹⁸ szándékoznak egy ne-

¹⁸ A tagadás, meg nem történtté tevés, áttolás a pszichoanalízisben tárgyalt olyan elhárító mechanizmus (több ilyen is van), amelyet a szakirodalom védekezési (érvédő) mechanizmusok vagy (el)hárító mechanizmusok néven tárgyal. Funkciójuk megakadályozni az „én”-t személyesen negatívan érintő, az önértékelést fenyegető, szorongáshoz, stresszhez vezető felismeréseket. Miközben az énképet jótékonyan védik a hibáival való bántó szembesüléstől, eltorzítják a valóság megfelelő érzékelését. Sigmund Freud lánya, Anna Freud (1895–1982) alkalmazta először az elhárító mechanizmusok kifejezést azokra a tudattalan stratégiákra, amelyek segítségével az egyén a pszichés feszültségeit csökkenteni, megszüntetni igyekszik.

hezen kezelhető problémát. Az ilyen típusú társadalmi „pótcselekvések” ugyanis jóval súlyosabb következményekkel járhatnak. Mindenekelőtt is azzal, hogy kaput nyitnak egy olyan mentalitásnak, amely szerint a társadalom érdekében lehetséges a társadalmat megfosztani bizonyos olyan információktól, amelyeket valamely kisebb vagy nagyobb hatalom publikálásra tilosnak nyilvánít. Az ilyen döntéseket nagy általánosságban hírzárlatnak nevezik, s a jogosultságát azzal próbálják szentesíteni, hogy társadalmi érdek fűződik hozzá. Természetesen nem kell azt hinni, hogy minden ilyen mögött alantas megfontolások rejlenek, minden további nélkül elképzelhető, hogy csupán a vélt társadalmi érdeket azonosítják magával a társadalmi érdekekkel. Ez azonban esetünkben sem igazolhatja a hibás, a társadalomnak veszteséget okozó megoldást.

Utaltunk rá, hogy legfőképp súlyos torzulások előtt nyithat teret egy olyan megfontolás, amely a társadalmat meg kívánja fosztani bizonyos őt érintő információktól. Ennek azonban van egy olyan vonatkozása is, hogy egy demokratikus rendszerben ez a gyakorlatban teljesen keresztlvíhetetlen, mivel itt az információk nem egyetlen kézben összpontosulnak, nem egyetlen csatornán áramlanak. S egyébként is, az internet és egyéb információs hálózatok egyszerűen nem teszik lehetségessé az ilyen jellegű „hírzárlatokat”.

Maradva az általunk fókuszba helyezett problémánál, annál, amelyet a büntetett utóélet reintegrációs akadályaként fogalmaztunk meg, ismételt és nagyon hangsúlyozottan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az egyetlen, nagyon időigényes, fáradságos és sok türelmet igénylő folyamatra kell berendezkedni, amely során a társadalom tagjainak szembe kell nézniük azzal a problémával, hogy azokkal az egyébként tisztességes utat választó polgárokkal is együtt kell élni, akik bizonyos vonatkozásban különböznek a többségtől. Kítaszításuk nemcsak azokat érintené, akiktől megpróbálnak elhatárolódni, hanem az elhatárolókat is. Esetünkben: ha nem tud létrejönni egy olyan közmegegyezés, amely a büntetett előéletűeket nem zárja a büntetett utóélet „zárkájába”, akkor azok – a reintegráció nehézségeitől elfordulva – könnyen a rekriminizálódás irányába sodródhatnak. Ez azt is magában rejti, hogy olyan bűnözői csoportosulások felé hajlanak majd, amelyek számára a társadalom nagyobbik fele idegen testként jelenik meg, amelytől az érdekeiket, életmódjukat, társas kapcsolataikat is eleve megkülönböztetik. A megkülönböztetés visszavághat: a megkülönböztetettek is megkülönböztetnek.

Összegzés

A cikkben arra törekedtünk, hogy interdiszciplináris keretek között vizsgáljuk azokat a szociális tanulási, a társadalmi normákkal, szabályokkal való azonosulási folyamatot elősegítő jutalmazási, büntetési metodikákat, amelyek elengedhetetlen feltételei az egyén sikeres közösségi beilleszkedésének. A büntetési interakciók kettős természete alapján megkíséreltük igazolni a büntetés szerepének helyénvalóságát, miközben arra is törekedtünk, hogy felhívjuk a figyelmet a büntetés személyiség- és közösségkárosító hatásaira is. Külön foglalkoztunk azzal a sajnálatos társadalmi jelenséggel, amely a büntetett előéletű személyt sújtja az általunk büntetett utóéletnek nevezett jelenséggel. Felhívtuk a figyelmet, kritikát és javaslatot fogalmaztunk meg a büntetettek szélesebb köreit is érintő túlbüntetéssel kapcsolatos problémák lehetséges kezelését illetően. A forrásanyag felhasználásakor is interdiszciplinaritásra törekedtünk, a téma kifejtésekor a megszokottól eltérő tartalmú anyaggyűjtést is alkalmaztunk.

IRODALOM

- Axelrod, Robert:** The Evolution of Cooperation. Penguin Books, London, 1990
- Barkóczy Ilona – Putnoki Jenő:** Tanulás és motiváció. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984
- Bognár Cecil:** A jutalmazás és a büntetés lélektana. *Magyar Pedagógia*, 1940/49.
- Grastyán Endre:** A tanulás optimalizálása idegfiziológiai ismeretek tükrében. *Parlando*, 1984/6–7. http://www.parlando.hu/2017/2017-2/Abraham_Mariann-Grastyan_Endre.pdf
- Jon, Elster:** A társadalom fogaskerekei. Osiris Kiadó, Budapest, 1997
- Marosán György:** A büntetés dicsérete. *Szociológiai Szemle*, 2008/3.
- Nagy Ádám (szerk.):** Nevelj jedit. A képzelet pedagógiája. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2018
- Schmied Borbála:** Jutalmazás és büntetés a Roxfort varázslóiskolában. *Osztályfonok.hu*, 2018. június 3. <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=225>
- Vajda Zsuzsanna:** Az iskola a társadalom és a társadalmi hátrányok. *Esély*, 2003/3.

INTERNETES FORRÁSOK

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/rendeszet/pszichologiai-szocialpszichologiai-alapismeretek/a-szemelyiseg-szocialis-tanulaselméleti-megközelitese>
www.pallai.hu/wp-content/.../Konfliktus-és-konszenzus-jegyzet-résztvevőknek.pdf

**MÁTYÁS SZABOLCS – SALLAI JÁNOS –
SZARVÁK TIBOR – TIHANYI MIKLÓS – VÁRI VINCE**

Új paradigma felé: bizalom és biztonság a térben

A rendészeti szervezet működését meghatározó társadalmi keretek kapcsolatának néhány kérdése¹

Ismeretes, hogy a rendészet az állami szerepvállalás egyik sajátos, jól körülírható területe. Ennek megfelelően a jó állam koncepció elvei alapján meghatározhatók a „jó rendőrség” tartalmi ismérvei, illetve kijelölhetők azok a mutatók, amelyek alkalmasak arra, hogy tükrözzék a rendészeti munka minőségét. Ez a minőség lényegét tekintve azonosítható azzal, amelyet a rendészeti munka változásként ér el a társadalmat jellemző közbiztonság állapotában. A 2017–2018-as speciálisjelentés-megalapozó vizsgálatunk homloktevében a rendészeti munka társadalmi minősége áll².

A Nemzeti Közszerológiai Egyetem Kutatás-fejlesztési és innovációs stratégiája kiválóan kapcsolódik a *jó állam* jelentéshez és a *jó állam* definíciójához. „*A jó állam az, amelyik nem adja fel humanumát, a jó rendészet pedig az, amelyik hatékony és törvényes működésével, a társadalmi közösségek és az egyes emberek védelmezésével segíti ennek az államnak a működését.*”

Ezért kutatásaink fókuszába nem a rendőrség szervezeti, hanem társadalmi céljait helyezzük. Tesszük ezt azért, mert a rendészettudomány meghatározó kutatói is hasonló elképzeléseket fogalmaztak meg.

A magyar rendészettudomány első meghatározója *Karvasy Ágoston*. Szerinte „*A policzia az a tudomány, melly azon elveket adja elő, mellyek szerint a belső bátorság, és a közrend a statusban minden lehetséges sértések, és balesetek ellen ótalmaztatik, a mennyire ez a jogszolgáltatási intézetek által el nem érhető és mellyek szerint polgároknak mindennemű műveltsége is*

¹ A *Jó állam–Jó rendőrség 2017* speciális jelentés szerkesztett anyaga. Készítette a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar munkacsoportja: Sallai János, Tihanyi Miklós, Vári Vince, Mátyás Szabolcs. Konzulens: Szarvák Tibor.

² A Jóállam-jelentés program közös célja a kormányzati képességek mérése. A kormányzati képességek pedig a társadalmi hatások változásaiban mérhetők. Tihanyi Miklós – Vári Vince: Jó állam – jó rendészet, avagy a rendőrség hatékonyságmérésének koncepciója. *Magyar Rendészet*, 2015/4., 117–126. o.

*előmozdítatik, egyébiránt az a személyzet is, melly ezen tudomány czéljának eléréséhez rendelve vagyon, policziának, vagy rendőrségnek hívatik.*³

Karvasy Ágost gondolataival a XIX. századi „jó állam – jó rendészet” karakterét is megrajzolhatjuk. A szerző jól látja, hogy a jó rendészethez a népesség tudása is fontos tényező.

Művében⁴ a jó rendőri munkához a következő követelmények kapcsolódnak:

- *„Birjanak a közrendészeti tudomány elveinek általános, országuk rendőrsége különös szabályainak ismeretével.*
- *Legyen józan ítéletük, lélekjelenlétük, gyors feltalálási tehetségük.*
- *Legyenek hivatalukban buzgók és megvesztegethetetlenek, a közjó iránt pedig viseltessenek lelkesedéssel.*
- *Mutassanak cselekvésükben komolyságot, erélyt és szilárdságot, amit széldséggel és humanitással mérsékeljenek.*⁵

1881-ben megszületett az első állami rendőrségről szóló törvény, amelyben a rendőrség feladatrendszere a rendészeti tevékenységet foglalta magában. E törvény születése kapcsán *Pichler Nándor* 1876-os írásában a következőket találhatjuk arról, milyen is legyen születendő rendőrség:

- Rendőrséget személyes felelősségre kényszeríthessék (a túlkapások megakadályozása miatt).
- Külön rendtartás legyen a rendőri közegek elleni panaszra.
- Rendőri hatóság minden esetről tudósítson.
- Rögzítsék a fogva tartás idejét.
- Célravezető az országos rendőrség megszervezése.⁶

Az előbbi gondolatok azt igazolják, hogy a modern rendőrség kialakulásától kezdve a szakmai és civil/állampolgári közönség átlátható, pártatlan, kiváló minőségű tevékenységet vártak és várnak el a rendőrség munkájában. Ezzel szemben a rendészeti munka ma már főként veszélyelhárítási tevékenység, és a közrend/közbiztonság fenntartása.

A rendészet sokfélesége determinálta azt, hogy a speciális jelentések területén – néhány, a rendészettudomány tématerületeihez kapcsolódó aspektusban – egyfajta szervezetszociológiai vizsgálatot végezzünk. Ez a feladat azért

³ Karvasy Ágost: A politikai tudományok rendszeresen előadva I–III. Streibig, Győr, 1843–1844, 91. o.

⁴ Karvasy Ágost: A közrendészeti tudomány és culturlitika. Pest, 1870

⁵ Uo.

⁶ Sallai János: A magyar rendészettudomány története. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2016, 12. o.

is fontos, mert 1990 után jelentősen megváltozott a komplex rendészeti munka természetes közegét jellemző társadalmi-gazdasági háttér.

A biztonság fogalmi vonatkozásai

A biztonság változó fogalom, pszichológiai értelemben az egyes emberek életének, testi és lelki épségének, életkörülményeinek és életminőségének a veszélyektől és kockázatoktól való mentességét, a külső erőszaktól való megővését jelenti. A biztonság összetett, soktényezős fogalom. *Mátyás Szabolcs és Sallai János* 2015-ben megjelent tanulmánya szerint a komplex biztonság-
nak hat összetevője van, főbb tényezői a gazdaság, a környezet, a védelem és a közbiztonság.⁷

Jól látható tehát, hogy a biztonság fontos része a közbiztonság: „*A közbiztonság jogilag szabályozott olyan közállapot, a társadalmi együttélésnek olyan tényleges helyzete, amelyben biztosított, hogy az állampolgárok, állampolgári közösségének életét, testi épségét, működését és vagyonát ne érhesse jogosulatlan támadás.*”⁸

Az alaptörvény felhatalmazása alapján alkotmányosan a rendőrség felel a közrendért és a közbiztonságért.⁹ De a rendőrségen kívül a polgárőrség, a rendészeti feladatokat ellátó személyek, a fegyveres biztonsági őrök, valamint a személy- és vagyonőrök is hozzájárulnak a közrend fenntartásához és a közbiztonság erősítéséhez. Ennek ellenére a közbiztonság legfőbb letéteményese a rendőrség.

A nap mint nap jelentkező fenyegetések az emberekben megnövelték a biztonság iránti igényt, miközben szinte lehetetlen mérni, hogy az új nehézségek kapcsán mennyire változik a közbiztonsági helyzet, illetve a változások hogyan hatnak az emberek szubjektív biztonságérzetére.

A közbiztonsággal kapcsolatos diskurzusban utalunk egy 2009-es konferenciára, amelyen *Patyi András* úgy fogalmazott, hogy a közbiztonság kérdé-

⁷ Mátyás Szabolcs – Sallai János: Objektív és szubjektív biztonság néhány magyar nagyvárosban. In: Hervainé Szabó Gyöngyvér (szerk.): A 21. század eleji államiság kérdőjelei. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2015, 335–407. o.

⁸ Uo. 337. o.

⁹ Az alkotmány rendelkezik arról, hogy a rendészeti szerveket – amelyek feladata a közbiztonság, a belső rend és az államhatár védelme – a kormány irányítja, működésüket pedig sarkalatos törvény szabályozza. In: Patyi András – Szalay Péter – Varga Zs. András: Magyarország alkotmányának szabályozási elvei. Szakértői változat. Pázmány Law Working Papers, 2011/31.

<http://d18wh0wf8v71m4.cloudfront.net/docs/wp/2012/2011-31.pdf>

se beletartozik a „leginkább helyi közügyek” kategóriájába¹⁰. Jelen tanulmányunk a „Jó állam – jó rendőrség” kutatási program keretében ezt a területi-társadalmi alapú megközelítést erősíti.

Témánkhöz kapcsolódva utalnunk kell arra, hogy a „köz” biztonsága a hiány oldaláról értelmezhető. Fontos ebben a dimenzióban, hogy miként éli meg ezt az egyén vagy a közösség¹¹.

A rendőrség teljesítménymérésének főbb attribútumai

Fogalmi megközelítések és értelmezési aspektusok a hazai és a külföldi kutatásokban

Tanulmányában *Dános Valér* elveti azt a szemléletet, amely az erők és eszközök növelésében látja a hatékonyságot. Álláspontja szerint a rendőri munkának számos olyan területe van, amely nem mérhető statisztikai mutatókkal, mivel a rendőrség az egyes szolgálati ágak mérhető feladatain kívül többértéű feladatkört is ellát, elég csak a bűn- vagy a baleset-megelőzési tevékenységre gondolni.

A statisztikai mutatók abszolutizálását önmagunk és a társadalom becsapásának tartja, mivel nem alkalmas a rendőri tevékenység mérésére és értékelésére sem, következésképpen pusztán a hatékonyságmérés egyik elemeként tekint a tradicionális rendőrségi mutatókra. Döntőnek a rendőrségi célok kijelölését és meghatározását tartja, amivel harmonizálva elengedhetetlen a szervezeti kultúrát is uraló rendőrségi filozófia magjainak elplántálása. Rámutat, hogy nem szabad a közvéleményt a rendőrségi teljesítmény egyedüli mutatójaként értelmezni, mert a legtöbb polgár nem érintkezik közvetlenül a rendőrséggel, így a véleményét az írott és elektronikus sajtó befolyásolja.

Finszter Géza szerint¹² az államszervezetben a rendőrség jelenleg a közigazgatás jelentősen elkülönített alrendszere. Bár ez a modell is alkalmas az

10 Patyi András: „Rendészet-közigazgatás-bírói jogvédelem”. Aktuális gondolatok a rendészettudomány kapcsán. *Belügyi Szemle*, 2013/1., 64–69. o.

11 Objektív biztonság: amelyet különböző mérőszámokkal (például rendőrségi statisztikai adatokkal), mutatókkal ki lehet fejezni, ezáltal például két vagy több város közbiztonságát össze lehet hasonlítani, illetve mérni lehet. Szubjektív biztonság: „A biztonság elégedettség, elégedetlenség érzése. Egyéni tapasztalat szerint érzékeli, és értékeli az állapotot, amelyet biztonságnak, illetve bizonytalanságnak fogalmaz meg. Sok tényező együttes hatására alakul, változik az egyének és általuk a társadalom egészének biztonságérzete. A szubjektív biztonság, mint állapot sokkal nehezebben mérhető, méréseire nincsenek egzakt módszerek, meggyőző adatok.” Máttyás Szabolcs – Sallai János: i. m. 337. o.

12 Finszter Géza: *A rendőrség joga*. Nemzeti Közszoigalati Egyetem, Budapest, 2014, 224. o.

alkotmányos demokráciák uniós értékrendjének betöltésére, de fejlődése és a hatékonyság növelése csak nagyon szűk határok között lehetséges. Mindazonáltal e modell halmozza az olyan veszélyforrásokat, amelyek a törvénysértések lehetőségét hordozzák. A militarizált és centralizált szerkezet akadályozza a rendőrség szakmai fejlődését, az értelmes belső munkamegosztást, a rendészeti feladatok színvonalas teljesítésének egyik fontos garanciáját jelentő professzionalizmus kialakulását.

A rendőrség modernizációjához és a hatékonyság kérdéséhez kapcsolódóan fogalmazta meg *Kertész Imre*, hogy a jogállam a rendőrség számára kettes feladatot jelent, egyrészt meg kell erősítenie a közrendet és biztonságot kell teremtenie a polgárok számára, de egyúttal meg is köti a rendőrök kezét, hogy munkájukkal ne sértsék meg az emberek jogait. Látni kell azonban, hogy a bűnözést és a közrend tömeges megsértését a rendőrség nem tudja felszámolni, sőt még jelentős csökkentését sem tudja önmagában elérni.

A Team Consult Project szerint a magyar rendőrségnek a továbblépéshez és a hatékonyság növeléséhez ténylegesen új alapokra kell helyeznie a rendőrség és a lakosság közötti kapcsolatot. Kiemelendő gondolat, hogy a lakosságot aktív részvételre kell ösztönözni a biztonság produkálásában. Továbbá nem a tevékenységi mutatókat, hanem az eredményeket kell mérni, ezek sorában pedig rendkívül fontos a lakosság biztonságérzete, valamint a rendőrséggel való elégedettsége. Szem előtt kell tartani továbbá azt, hogy a biztonság megteremtése ösztársadalmi feladat, a rendőrség csak az utolsó láncszem a rendszerben. „*A bűnüldözési szervek működésének eredményességére, hatékonyságára kiterjedő évenként esedékes értékelések helyett vizsgálódásunk során nagyobb figyelmet fordítunk azokra a kriminológiai elemzésekre, amelyek a statisztika eszközeivel a kriminalitás mögött különböző demográfiai, gazdasági, földrajzi, közlekedési vagy éppen kulturális, esetleg történelmi tényezők kriminogén hatását igyekeztek megállapítani.*”¹³ Különösen értékesek azok a kutatások és tanulmányok, amelyek tudományos alaposággal tárták fel az egyes területek kriminalitását jellemző mennyiségi és minőségi sajátosságokat, és bizonyított összefüggések révén jutottak el az ezeket létrehozó tényezőkhöz.

Dános Valérrel ellentétben *Sebesi Béla* kevésbé a célmeghatározásra, sokkal inkább a rendőrség elsőrendű feladataira helyezi a hangsúlyt. Nézete szerint annak eldöntése az elsődleges, hogy minek tulajdonítsanak nagyobb je-

13 Katona Géza: A bűnügyi statisztika és a bűnügyi tudományok fejlődése. In: Kovacsics Józsefné (szerk.): Egy élet az igazságügyi statisztika szolgálatában. Ünnepi kötet a 70 éves Vavró István tiszteletére. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2006, 98. o.

lentőséget a rendőrség szervezeti és működési szisztémájának megválasztása során: a centralizált vagy az önkormányzati rendőrségre, a bűnüldözésre vagy a közbiztonság egészére. Álláspontja szerint a humán erőforrás hatékonyságának mérése nem mentes a dilemmáktól, hiszen különösen nehéz eldönteni, hogy az egyes szervezetek fejlesztési indokait milyen szempontok alapján válasszák meg; innentől a leterheltség és a kihasználtság mindig az adott fontossági viszonyrendszerrel mutat szoros kapcsolatot.

Sebesi tanulmányában az emberi erőforrások felhasználásának hatékonyságát emelte ki, ezen belül is a bűnügyi szolgálat munkáját, mert a társadalmi értékítéletben ez a rendőri terület (a bűnüldözés) élvez elsőséget, továbbá ez a tevékenység mérhető egzakt módon, illetve stabil és tendenciózus képet mutat az adatok kapcsolata, így a hatékonyság és az eredményesség számszerűen jól megfogalmazható.

Évek óta feladat a rendőrségi hatékonyság- és teljesítménymérés reformja, aminek következtében ez a tudományos terület jelentős eredményeket könyvelhet el.¹⁴

A klasszikus megközelítést követve a legtöbb erőfeszítés eddig mégis inkább a bűnüldözéssel összefüggő mennyiségi adatok javítására irányult, úgy mint a felderítési ráta, a letartóztatások számának növelése, a reakcióidő csökkentése stb. Az ezekre fókuszáló bűnüldözési stratégia kudarcai azonban kikényszerítették az irányváltást. A kulcs annak megértése, milyen faktorok befolyásolják a közösségi bizalmat. Lényegét tekintve akkor, ha alapvető értékrendbeli egyezést találunk a szervezet valós társadalmi tevékenysége – ami aktusokban, intézkedésekben, eljárásokban ölt testet – és a szervezetet körülvevő társadalom között.¹⁵

A mérés fókusza áthelyeződött a közösségi rendfenntartás célját szolgáló multidimenzionális egységekre, amelyek már csak részleges összefüggést mutatnak a rendőrség előbb említett tényleges kimenetiteljesítmény-adataival és egyre több kapcsolatot a lokális közösségeknek renddel kapcsolatos elképzeléseivel (autonóm koncepciójával).¹⁶

14 Lásd például Edward R. Maguire: *Measuring the Performance of Law Enforcement Agencies*. CALEA Update, iss. 83, 2003. <http://www.calea.org/calea-update-magazine/issue-83/measuring-performance-law-enforcement-agencies-part-1-of-2-oart-article>

15 John Dowling – Jeffrey Pfeffer: *Organizational Legitimacy: Social Values and Organizational Behavior*. *Pacific Sociological Review*, vol. 18, no. 1, 1975, pp. 122–136.

16 Számos kutatás célozta meg, hogy többretegű méréssel a társadalmi hatásokat és a legitím működés lényegét megragadják, de ezek eddig nem találtak széles körű szakmai elfogadottságra. Lásd többek között Stacy Osnick Milligan – Lorie Fridell – Bruce Taylor: *Implementing an Agency-Level Performance Measurement System: A Guide for Law Enforcement Executives*. *Police Executive Research*

Az Egyesült Államok bonyolult társadalmi rétegződését, kapcsolatait, értékvilágát figyelve nem meglepő, hogy több kutató lényeges, a rendőri intézkedés hatásait mutató adat hiányára hívja fel a figyelmet¹⁷:

- rendőri erő alkalmazásának területi eloszlása az egész lakosságra vetítve, eszkalálódások helyszínei;
- a panaszok nyomon követése;
- a rendőrök rendőri intézkedési kultúrával kapcsolatos véleménye és a közösség véleménye¹⁸;
- rendőri aktivitások száma a közösség méretéhez, jellegéhez képest, a segítségkéréseket követő rendőri intézkedések;
- rendőrség tagjaival kapcsolatos atrocitások¹⁹.

Nemzetközi szakirodalmi megközelítések a rendőrség teljesítményének mérésére

Jó gyakorlatok Angliában

A brit szerző tanulmányában²⁰ azzal a hipotézissel él, hogy az emberi jogoknak és általában a törvényes eljárásoknak árthat, ha a rendőrök arra törekszenek, hogy megfeleljenek a teljesítménymérési céloknak. Ez arra utal, hogy nagyobb autonómiát kellene helyi szinten adni, és előnyösebb lenne az inkább minőségi értékű mutatókon nyugvó modell. Az emberi jogokkal kap-

Forum, Washington, D.C., June 2006; Mark H. Moore – Anthony A. Braga: Measuring and Improving Police Performance: The Lessons of Compstat and Its Progeny. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, vol. 26, no. 3, 2003, pp. 439–453.; James J. Willis: Enhancing Police Legitimacy by Integrating Compstat and Community Policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, vol. 34, no. 4, 2011, pp. 654–673.; Robert C. Davis: Selected International Best Practices in Police Performance Measurement. RAND Corporation, Santa Monica, 2012. http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR1153.html

17 A 2004-es kutatási összefoglalásban az Egyesült Államok Nemzeti Akadémiája ajánlást fogalmazott meg egy ilyen adatbázis felállítására. The database of “the number of persons shot at, wounded, or killed by police officers in the line of duty”. National Research Council, 2004, p. 7. Ennek hiányában saját adatbázist hozott létre Kyle Wagner: We’re Compiling Every Police-Involved Shooting in America. Help Us. Regressing, blog post, August 20, 2014. <http://regressing.deadspin.com/were-compiling-every-police-involved-shooting-in-america-1624180387>

18 Jack McDevitt – Chad Posick – Ruth Zschoche – Dennis P. Rosenbaum – Marc Buslik – Lorie Fridell: Police Integrity, Responsibility, and Discipline. National Police Research Platform, February 2011. <http://uicclj.squarespace.com/storage/updated-papers/Police%20Integrity%20Responsibility%20and%20Discipline.pdf>

19 A 2004-es kutatási összefoglalásban... i. m.

20 Paul M. Collier: Police performance measurement and human rights. *Public Money and Management*, vol. 21, no. 3, 2001, pp. 35–39.

csalatos jogszabályok azért kiemelt fontosságúak, mert azok a rendőri munka azon dimenzióiban kapnak hangsúlyt, ahol a rendőrnök van bizonyos mozgásteret a kötelességei teljesítése körében.

Lényegében az alapvető jogok garanciális fékező hatásának tulajdonítható, hogy a rendőri hatalom gyakorlása beigazolódhat a szükségesség és arányosság jegyében a letartóztatások, körözések, a fogva tartás és bármilyen erőszak alkalmazási körében. A rendőrök kötelessége az élet, a magán- és a családi élet védelme és a szólásszabadság szavatolása. A jogszerűség és az igazságosság másrészt megköveteli az átláthatóságot és a méltányos eljárások lefolytatását és az ehhez igazodó döntést. A szakmai és jogi felelősségre vonás terepe a személyes és szervezeti környezet, valamint a független civil kontroll.

Ez a tanulmány azt vizsgálja, hogy a teljesítményorientált kultúrának milyen hatásai vannak az emberi és garanciális jogokra, és javaslatot tesz arra, hogy a pénzközpontú indikátorok preferálása helyett egy a demokratikus alapjogokat értékelő és érvényre juttató teljesítménykultúra irányába kell elmozdulni.

Egy új paradigma irányába

Neyroud és Beckley tanulmányukban²¹ azt javasolják, hogy növelni kell a szakmai autonómiát és a hatásosabb jogalkalmazói visszajelzés gyakorlatát, mert a törvényes és garanciális jogok betartásának érdekében ezek nélkülözhetetlenek a rendőrségek fejlődésében. Javaslatuk szerint profi klinikai modellt kell a rendőrök számára bevezetni: a rendőrségi klinikus is belátása szerint oldja meg a problémákat, állítja fel a diagnózist, önállóan cselekszik és hoz döntéseket a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján. Mindezt törvényes kereteken belül.

A pénzügyileg korlátozott költségvetés és a mennyiségi alapú teljesítménymérés együttesen vezethet ahhoz, hogy a rendőrök szembekerülhetnek az emberi jogokkal kapcsolatos törvényességi követelményekkel. Az igazoltatás és a ruházátvizsgálás problémái, a fogva tartás kockázatai és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás kérdései igazolhatják azt, hogy a torz mérési rendszernek diszfunkcionális következményei lehetnek a szervezeti kultúra egészére.

²¹ Peter Neyroud – Alan Beckley: *Policing, Ethics and Human Rights*. Willan Publishing, Cullompton, 2000

A teljesítménymérési rendszer által alkalmazott szigorú ellenőrzésrendszer a bemeneti és kimeneti indikátorok figyelembevételével sem igazolja az elmozdulást az emberi jogok irányába, abban nem jelenik meg a szerepük. Ez az értékalapú tanulási paradigma orvosi modellje, ahol a „beteg” érdekében kell hogy történjen a szolgáltatás nyújtása, és nem a mennyiségi mutatók szabta keretek érvényre juttatása a fontos.

Moore és Braga tanulmányában²² kifejti, hogy a rendőri szolgáltatások értékelése nemcsak egyszerűen azok által történik, akik személyesen igénybe veszik, vagy azzal érintkezésbe kerülnek, továbbá az értékelés sem csak addig tart, amíg azt igénybe veszik, vagy ameddig azzal kapcsolatba kerülnek, hanem az térben, személyben és időben is szélesebben zajlik.

A rendészet autoritása és hatalmi mezőjének szélesedése egyenesen arányos a költségvetési kiadások növekedésével. Ideális esetben tehát úgy szeretnénk előállítani a rendészet összes eredményét, hogy ahhoz minél kevesebb közpénzt használunk fel és minél kevesebb hatósági jogkört társítunk. A társadalom ugyanis egyszerre várja el a hatalmi tényező csökkenését és a kiadások visszaszorítását.

Az ideális rendfenntartás célja/eredménye különféle csoportok sajátos nézőpontjaiban jelenik meg.

Fontos kérdés, hogy a letartóztatások, elfogások, elővezetések számának növelésével lehet inkább megerősíteni a közösség renddel kapcsolatos értékvilágát vagy más tevékenységek is fontosak lehetnek, például

1. megelőzni a bűncselekmények elkövetését;
2. az igazságszolgáltatás ne tévessze szem elől az elkövetőket;
3. csökkenteni a félelemérzetet és erősíteni a biztonságot;
4. a közösségi cselekvések ösztönzése/bevonása a biztonságot erősítő helyi folyamatokba.

Ebben a megközelítésben az is fontos, hogy a felvetődő költségekhez a társadalom maga is érdemben hozzájárult. A költségeken nemcsak a konkrét pénzüsszeget értjük, amit a rendőri szolgáltatásokra költünk, hanem a szabadság és a magánélet bizonyos elemeiről való lemondás értékét is, amely nagyobb csoportokat védhet meg a bűnözéstől.

A szerzők másik tanulmányukban²³ a teljesítmény mérésének hét releváns dimenzióját határozták meg:

22 Mark H. Moore – Anthony A. Braga: Police performance measurement: A normative framework. Criminal Justice Ethics, vol. 26, no. 3, pp. 3–19., 2004

23 Mark H. Moore – Anthony A. Braga (2003): i. m. 439–453. o.

1. Csökkenteni a bűncselekményeket és a sértetté válást. Habár szakértővel vitatkozva²⁴ a bűnözés kontrollja a rendőrség hatókörén kívül áll, de mégis egyetértés van abban, hogy ez az elvárás a társadalom számára jelentős.
2. Az elkövetőket felelősségre vonni (felderítési és elítélési ráta). Maga a hatékony felderítés megelőzheti a jövőbeli elkövetéseket, és visszatartó hatást gyakorolhat rájuk, és elősegíti a resztoratív igazságszolgáltatás szélesedését is.
3. Csökkenteni a félelemérzetet és növelni a biztonságot (otthon és a környéken). A sértetté válástól való félelem a bűnözés meghatározó ára.
4. Növelni a biztonságot és a rendet a közterületeken (csökkenteni a balesetek számát, növelni a nyilvánosan használt parkok számát). A rendőrség fellépése teremthet nyugodt hátteret, hogy idegenek kapcsolatba kerülhessenek egymással zavartalanul, vagy nyilvános helyeken.
5. A rendőri erő arányos és szükségszerű felhasználása. (minimalizálni a súlyos kényszerítőeszközök használatát). A rendőrség ne további társadalmi feszültségeket gerjesszen azzal, hogy nem egyenlően és méltányosan használja fel a legitim erőszakot, ezért a minimalizálás stratégiájának kell működnie.
6. A közpénzek hatékony és méltányos felhasználása. A leghatékonyabb rendőrségi rendszerek működtetése, gazdaságosan és a költségek felhasználásának ellenőrzési lehetőségének megteremtése mellett.
7. Az „ügyfél” megelégedésére nagyobb figyelmet fordítani. A jó minőségű szolgáltatás növeli a szervezet ársíóját, ami a társadalmi legitimitásra is hat.

A neves rendészeti szakértő tanulmányában²⁵ szintén hangsúlyozta, hogy szükség van mérési metódusra, amely rögzíti a különböző rendészeti eredményeket és erre építő tevékenységeket. *Mastrofski* szerint a rendőrség tevékenységét folyamatosan elszámoltatható közszolgáltatásnak kell tekinteni.

Mastrofski a teljesítmény hat dimenzióját különbözteti meg a rendőri tevékenység értékelése kapcsán.

Észlelhetőség: a látható rendőri jelenlét (közterületi jelenlét, eljárás kapacitási humán erős együttható).

Megbízhatóság: gyors és kiszámítható válasz a helyzetekre. (reagálási idő és eljárási gyorsaság).

²⁴ David H. Bayley – Clifford D. Shearing: The Future of Policing. Law & Society Review, vol. 30, no. 3, 1996, pp. 585–606.

²⁵ Stephen D. Mastrofski: Policing for People. Police Foundation, Washington, D.C., March 1999 [Ideas in American Policing] <http://www.policefoundation.org/pdf/Mastrofski.pdf>

Fogékonyság: kielégíteni az emberek kéréseit és megmagyarázni az egyes intézkedések és döntések okait (relevánsan foglalkozni az emberek által fontosnak vélt problémákkal, kérdésekkel, ha más a relevancia, akkor elfogadható, legitím magyarázatot adni a visszautasításra, vagy a negatív kimenetre, például miért utasít el egy feljelentést, miért nem folytat nyomozást az ügyben, miért nem sikerült bizonyítani egy elkövetést).

Kompetencia: kezelni tudni a bűnözőket, az áldozatokat és a lakosságot (bánásmód, arányosság, minimális erőszak alkalmazásának stratégiája, arányosság, jog és szakszerűség, hozzáértés, professzionalizmus).

Emberség: minden embert méltósággal és tisztelettel kell kezelni.

Tisztetség: méltányos bánásmód mindenkivel, különös tekintettel a faji és bármiféle hátrányos megkülönböztetés tilalmára.

Összegezve: a rendészeti szakemberek egyetértenek abban, hogy a teljesítménymérő-rendszerek komplex elvárásokat ragadnak meg egy modern társadalomban. Beleértve a szolgáltatást azoknak a polgároknak, akik segítségért fordulnak a rendőrséghez és az azokkal kapcsolatos bánásmódot is, akiket fogva tartanak. A teljesítménymérések elsődleges eszköze annak garantálása, hogy a rendőrség egy demokratikus társadalomban számonkérhető legyen.

A rendőri munka társadalmi hatásainak és a bűnözés „területiségének” elméleti fókuszpontjai

A rendőri munka társadalmi megítélésének vizsgálata rendkívül komplex kérdés. A téma összetettségét mutatja egyebek között az is, hogy ennek mérése csak számos indikátor együttes alkalmazásával lehetséges. A rendőrség társadalmi megítélésének vizsgálatához szociológiai, kriminálgeográfiai, kriminológiai és közgazdasági tényezők együttes vizsgálata szükséges.

Ahhoz, hogy objektív képet kaphassunk, először magát a társadalmat kell megismernünk, az ott gyökerező problémákat kell feltérképezni, amely a későbbiekben kivethető a társadalom és a rendőrség kapcsolatára.

Érdemes azt leszögezni, hogy az országot abban az értelemben homogén térré kell kezelni és értelmezni, hogy a rendőrségnek mindenhol ugyanolyan színvonalú szolgáltatást kell nyújtania. Nem tehet különbséget gazdag és szegény, kis és nagy méretű stb. települések között. Viszont a (helyi) társadalom semmiképp sem tekinthető homogénnek. Az ország egyes részei eltérő fejlettségűek, eltérő az emberek mentalitása, különbözőek a munkanélküliségi és GDP-adatok stb.

A bűnözési helyzetre a természet- és társadalomföldrajzi tényezők egyaránt hatással vannak. Előbbi esetében a földrajzi elhelyezkedés, a terep jellege, a domborzat, a vízrajz, az éghajlat stb. szerepét lehet megemlíteni, amely különösen a határterületek esetében releváns.²⁶ A rendőrség társadalmi megítélésében betöltött szerepe azonban elhanyagolható a társadalmi faktorokhoz képest, ezért jelen tanulmány a természetföldrajzi adottságok szerepével nem kíván foglalkozni.

Nem tagadhatjuk, hogy az ország területén számos olyan válságterület van, ahol az országos átlaghoz képest szignifikáns gazdasági, társadalmi, kulturális és infrastrukturális különbségek fedezhetők fel, és a fejlesztéspolitikai folyamatosságra ellenére sem csökken a periférikus területek leszakadása a centrumnak nevezhető területekről, a társadalmi esélyegyenlőség pedig továbbra is csak a jogszabályokban deklarált célok között létezik (lásd határ menti marginális térségek). Nem mehetünk el az említett különbségek mellett, hiszen azok nyilvánvalóan hatást gyakorolnak az adott területen élőknek a rendőrséggel, a közbiztonsággal, a jövőbeli kilátásokkal stb. kapcsolatos véleményére.

A rendőrség kedvezőbb helyzetben van számos állami szolgáltatást nyújtó szervezethez képest, mivel a rendőrség esetében a területi különbségek kevésbé szembetűnők, mint más, közszolgáltatást nyújtó intézmény esetében (például a hátrányos helyzetű régiókban jóval több a betöltetlen háziorvosi körzet).

Számos kutatás bizonyította már, hogy a jobb körülmények között élők optimistábban látják a világot, és sok esetben pozitívabban is ítélik meg az állami bürokráciát. Kérdés, hogy a jobb életkörülmények és egyes társadalomföldrajzi tényezők befolyásolhatják-e a lakosság rendőrség iránti megítélését és a szubjektív biztonságérzetet. A válasz egyértelműen igen. Ezért rendkívül fontos azoknak a tényezőknek a vizsgálata, hogy a rendőrség szervezetiteljesítmény-értékelése során milyen tényezőket veszünk figyelembe, és azokat milyen súllyal elemezzük.

Nagyon leegyszerűsítve a problémakört, talán azt tehetjük fel kutatási kérdésként, hogy lehet-e egy rendőrkapitányságot negatívan megítélni azért, mert a lakosság bizonyos mutatók alapján negatívan ítéli meg a rendőrség munkáját, a munkájának a színvonalát, az általa nyújtott szolgáltatást. A válasz nem. Nyilvánvaló, hogy a lakosság rendőri munkáról alkotott véleménye a fontos indikátorok közé sorolható, azonban ez semmiképp sem tekinthető nagy indikátornak.

²⁶ Ritecz György: Az illegális migráció és az EU csatlakozás hatása a magyar határőrizetre. PhD-értekezés, Budapest, 2002, 65. o.

Térszerkezeti hely, belső térszerkezeti kapcsolatok

A térszerkezetnek a hazai társadalomtudományi (regionális tudományi) szakirodalomban számos jelentése van. Ez esetben térszerkezetten a különböző térrészek (például régiók, nagyobb területi egységek) mennyiségi és minőségi jellemzőinek különbözőségeiből adódó területi egyenlőtlenségeket értjük.²⁷ A földrajzi térhez szorosan kapcsolódva, annak megjelenéséhez kötődve, beszélhetünk társadalmi, gazdasági, etnikai stb. térszerkezetről.²⁸ Esetünkben fontos annak a megállapítása, hogy egy vizsgált terület (például rendőrkapitányság) a környezetéhez viszonyítva az országos, regionális stb. térszerkezetben milyen helyet foglal el.

Ezzel összefüggésben fontos annak ismerete, hogy milyen országos, regionális és nemzetközi térszerkezeti tengelyek (közvetlen szomszédságában), illetve milyen regionális/makroregionális szerepkört betöltő centrumok találhatóak a területén. Az eltérő térszerkezet eltérő rendőrségi megítéltséget idézhet elő, éppen ezért az egyes térrészekben belül lévő területek összehasonlítása kizárólag egymással történhet, vagy hasonló tulajdonságú térrészekkel.

Munkanélküliség

A népmozgalmi mutatók alapján számítják a munkaképes korú lakosság arányát. Minél magasabb ez az érték, annál kedvezőbbnek tekinthető egy település a munkaerőpiac szempontjából. Azt, hogy ténylegesen hányan dolgoznak, a nyilvántartott álláskeresők száma fogja megmutatni.

Kriminológiai közhelyként hangzik ugyan, de tény, hogy önmagában a munkahely elvesztésével senki sem válik automatikusan bűnelkövetővé, azonban a tartós munkanélküliségnek mindenképp van kriminogén hatása.

A munkaerőpiac strukturális különbségeit világosan megmutatja a szünyolcvan napon túli és a pályakezdő fiatalok országos átlaghoz viszonyított aránya. A munkahely elvesztése egy olyan terület esetében, ahol munkaerőhiány van, nem okoz különösebb gondot. Egy olyan régióban viszont, ahol sok az álláskereső, hónapok, sőt olykor évek alatt is nehéz új állást találni. Különösen jelentős a marginalizálódás és a bűnelkövetővé válás veszélye a pályakezdő fiatalok esetében.

²⁷ Nagy Pál: A térszerkezet fogalma, értelmezése. Tér és társadalom, 2008/4., 78. o.
²⁸ Uo. 68. o.

Az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliségi mutatójú területeken a vagyon elleni bűncselekmények fordulnak elő nagyobb gyakorisággal. A lakosság szubjektív biztonságérzetét, a rendőrségbe vetett hitét pedig leginkább ezek a kisebb tárgyú súlyú, de nagy esetszámú bűncselekmények befolyásolják. Kiemelkedő munkanélküliség esetén tehát e kis tárgyi súlyú bűncselekmények rendkívül kedvezőtlenül befolyásolhatják a rendőrség megítélését, mivel ezek nyomozati eredményessége az ügyek természetéből adódóan rendszerint alacsony, ezért a lakosság a rendőri munkát kevésbé hatékonyak ítéli.

Rendőrsűrűség

A lakosság többségét bizonyára nem érdeklik a statisztikai értelemben számszerűsített rendőrsűrűségi adatok, egy átlagembert elsősorban az érdekel, hogy mekkora a „látható rendőrsűrűség”, vagyis milyen gyakran találkozik gyalogos járórral vagy lát rendőrautót.

A látható rendőrsűrűség növelésében – az ésszerű szolgáltatás szervezés mellett – nagy szerepük lehet az önkormányzatoknak is, hogy plusz fizetés fejében, minél több egyenruhát viselő, szabadidős rendőr lehessen közterületi szolgálatban. Az emberek többségét ugyanis megnyugtatja és növeli a biztonságérzetüket az egyenruhás rendőr, akitől bármikor segítséget és felvilágosítást kérhetnek.

A rendőrsűrűség kapcsán gondolhatnánk az úgynevezett tényleges rendőrsűrűsége²⁹, ez azonban nem feltétlenül az utcán, hanem a szolgálatban lévő rendőröket jelenti (akiknek halmazában természetesen az utcán lévő egyenruhás állomány is megtalálható). Ezért jelen esetben talán célszerűbb „látható rendőrsűrűségről beszélni”, vagyis azokról az egyenruhás (vagy rendőri megkülönböztető jelzést viselő) rendőrökről, akiket a lakosság ténylegesen is lát. A „látható rendőrsűrűség” hatással lehet továbbá az illetékeségi terület nagysága, illetve az illetékeségi területhez tartozó települések száma. Kisebb illetékeségi területen rendszerint sűrűbben láthatnak az állampolgárok szolgálatban lévő rendőrt, ami azt a képzetet keltheti a lakosságban, hogy ott több rendőr teljesít szolgálatot, vagy esetleg nagyobb figyelmet szentelnek a közterületi jelenlétnek.

²⁹ „A tényleges rendőrsűrűség azt mutatja meg, hogy miként alakul az adott helyen adott időpontban ténylegesen rendelkezésre álló rendőrlétszám és a vizsgált település lakosainak egymáshoz mért aránya. A tényleges rendőrsűrűség kizárólag az egy rendőrré eső lakosságszámmal mérhető.” Finszter Géza: Egy kutatás tervezése. Magyar Rendészet, 2015/3., 75. o.

Agglomerációk kialakulása

A nagyobb települések esetében a városfejlődés szerves következménye, hogy körülöttük egy agglomerációs gyűrű alakult ki. Az elmúlt három-négy évtized városfejlődésének következménye viszont egy olyan szuburbanizációs övezet kialakulása volt, ahol gyakorlatilag a lakosságnak minimális a kapcsolata a helyi rendőri szervekkel. E települések általában a központi településtől (anyatelepülés) nagyjából tíz-tizenöt kilométeres sugarú körben helyezkednek el (Budapest esetében ez elérheti a negyven-ötven kilométert is).

A szuburbanizációs folyamatok hatására számos „alvó település” jött létre (különösen új építésű lakóparkok esetében), ide a tulajdonosok szó szerint csak aludni járnak haza, így a nappali népességük meglehetősen csekély, ami ideális feltételeket teremt a bűncselekmények elkövetéséhez. Az agglomerációs területeken az odaköltöző családoknak tulajdoníthatóan növekszik az értékek aránya, így új forró pontok jelentek meg. Ezek az új lakórészek (lakóparkok) számos esetben csak alvófunkciót nyújtanak az újonnan betelepülők számára. A lakosoknak általában nincs érzelmi kötődésük a település iránt, nem vesznek részt a település életében, és nincs semmilyen kapcsolatuk a helyi rendőri szervekkel sem. A rendőri munka lakossági értékelése ezért kevésbé alapul személyes kapcsolatokon, ismeretségen, kevésbé vannak tisztában a helyi rendőrség humán és technikai erőforrásainak lehetőségeivel, a település bűnügyi problémáinak okaival, a rendőri erők erőfeszítéseivel stb. Mindezek összességében negatívabb képet festhetnek a helyi rendőrségről.

Mivel gyakorlatilag nincs személyes kapcsolat a rendőrök és az agglomerációbeli lakosok között, ez a felderítést is hátráltathatja, hiszen a helyi rendőri erőknek nincsenek társadalmi kapcsolataik, akiktől érdemi információkat kaphatnának a sikeres felderítéshez. Az eredményesség hiánya pedig mindenképp negatívan befolyásolhatja a rendőrség társadalmi megítélését.

Településméret

A település mérete és a rendőrség társadalmi megítélése kapcsán sok esetben hasonló megállapításokat tehetünk, mint az agglomerációs települések esetén. Szoros összefüggés (fordított arányosság) mutatható ki ugyanis a településméret és a személyes kapcsolatok erőssége között. Minél kisebb egy település, annál közvetlenebb a viszony a lakosság és a rendőrség között, ami mindenképp előnyös a rendőrség társadalmi megítélése szempontjából. Egy

harmonikusan működő település esetében ez nagyobb elégedettséget idézhet elő főként a már említett okok miatt. Közvetlenül szembesülnek ugyanis a helyi lakosok a rendőrség mindennapi munkájával és nehézségeivel.

Demográfia és népességföldrajzi tényezők

Rendkívül fontosnak tartjuk a települések (területi egységek) demográfiai vizsgálatát, amely igen jelentős véleménykülönbséget hozhat a rendőrség lakosság általi megítélésében. A demográfiai vizsgálat egyik legfontosabb szegmense az életkor. Nyilvánvaló, hogy az egyes életkorokban (életszakaszokban) más-más a rendőrséghez való ragaszkodás, esetleg elutasítás mértéke. Ezért fontos a települések korfáinak a megrajzolása, majd elemzése, ami messzemenő következtetések levonására alkalmas (például a bűnmegelőzés szempontjából). Ajánlott ezért a korszerkezet grafikus ábrázolása is, amelyből messzemenő következtetések vonhatók le a várható trendre vonatkozóan, vagyis hogy a következő években milyen nagyságrendű és típusú bűncselekmények megjelenése valószínűsíthető. Megállapítható, hogy az előregedő és a gyarapodó népességű települések között jelentős különbségek figyelhetők meg a bűncselekményi struktúra tekintetében.

A népességföldrajzi tényezők vizsgálata során mindenképp javasolt figyelembe venni a vándorlási különbözetet. Az egy településre történő vándorlás önmagában pozitív tényként értékelhető, de meg kell említeni, hogy ha ez tömeges méretet ölt, akkor annak bűnügyi szempontból lehetnek káros következményei. Az újonnan beköltöző emberek igen gyakran beilleszkedési nehézségekkel küszködnek, gyökértelemek érzik magukat, érzelmi nem kötődnek a befogadó településhez, ez pedig növeli a bűncselekmény elkövetésének a kockázatát. A lakossági elégedettség méréséhez tehát a település pozitív vándorlási különbözetének az ismerete is szükséges. Javasolt a legalább öt éve életvitelszerűen a településen élők megkérdezése, mivel esetükben valószínűsíthető, hogy kisebb a kriminogén faktorok hatása.

Településszerkezet

Számos társadalomtudományi irányzat egyértelmű összefüggést mutatott ki a településszerkezet, az ezzel szoros korrelációban lévő szociális környezet, il-

letve a bűnözői magatartás mértéke és minősége között. Az esetek többségében ezért csak a település szerkezetét megismerve lehet megérteni azt a ketősséget, amely egy terület bűnügyi helyzetét jellemzi. A település szerkezetének strukturális vizsgálata elsősorban a nagyobb települések esetében hozhat látványos eredményt, ott, ahol a település méretéből és településszerkezetéből adódóan a bűnözés duális jelleget mutat: egyaránt jelen van a nagyvárosi és a falusias – helyenként pedig a tanyásias – településekre jellemző bűnözés.

Az eltérő városzerkezeti övezetek sok esetben eltérő városfejlődési szakasz is jelentenek. Az eltérő szerkezet és városfejlődési szakasz pedig eltérő társadalmi és bűncselekményi struktúrát okoz. Az eltérő társadalmi struktúrára példaként hozhatjuk fel a főváros II. kerületét és a VIII. kerület Magdolna negyedét. Más státusú és habitusú emberek lakják e területeket, akiknek éppen ezért más a rendőrséghez való hozzáállásuk és viszonyulásuk. De markáns különbséget vélhetünk felfedezni még a fővárosi lakótelepek (Havanna utcai lakótelep és Gazdagréti lakótelep) vagy a családi házas övezet (Kispest és Wekerle-telep) között is a bűncselekményi struktúra és a lakosság összetétele alapján, ezért az elégedettség mérésénél még településszerkezeti szinten is a reprezentativitásra kell törekedni.

Összességében elmondhatjuk, hogy egy településen belül is jelentősen eltérhet a rendőrség lakossági megítélése. Ott, ahol nagyobb a bűnözési fertőzöttség – és elsősorban olyan bűncselekményeket követnek el, amelyek nyomozása kevésbé eredményes –, rosszabb a rendőrség társadalmi megítélése.³⁰

Helyi infrastruktúra

Az infrastruktúra fogalmát meglehetősen tágan kell értelmeznünk. Álláspontunk szerint idesorolható minden, ami befolyással lehet a rendőrség társadalmi megítélésére.

- a) Rendőrség épülete: természetesen senki sem megy örömmel egy rendőrségi objektumba, de szívesebben megy, ha egy kulturált, rendezett épületben kell néhány órát eltöltenie. Sajnos sok esetben már a várótér sem kellően kulturált, ezt a panaszos párhuzamba állíthatja a rendőri munka várható színvonalával.
- b) Irodák felszereltsége: hasonló megállapítások tehetők az irodákkal kapcsolatban is. A legtöbb rendőrségi irodában több évtizedes, kopott bútorok ta-

³⁰ Máttyás Szabolcs: Szubjektív biztonságérzet – lakossági vélemény a közbiztonságról és a rendőrségről. Magyar Rendészet, 2015/5., 159–170. o.

lálhatók, festésre szoruló falak, vagyis szintén nem azt a látszatot keltik, hogy ott professzionális rendőrök dolgoznak. Sokan, helytelenül, a külsínt a szakmai kompetenciával azonosítják. De említhetnénk a lassan működő, sokszor lefagyó számítógépeket is, amelyek jelentősen meghosszabbítják a nyomozati cselekmények elvégzését, borzolva sok ügyfél kedélyét.

- c) Rendőrségi gépkocsik száma: a „látható rendőrsűrűség” egyik fontos tényezője a rendőrségi gépkocsik száma. Ez szintén jelentősen függ az önkormányzat anyagi támogatásának nagyságától.
- d) térfelügyelő-kamera-rendszer: a térfelügyelő kamerák telepítése a legtöbb esetben az önkormányzatok anyagi támogatásával valósul meg. A kamerák egyik legfontosabb szerepe a szubjektív biztonságérzet növelése lehet. Vagyis, ha az állampolgár sok kamerát lát a lakókörnyezetében, biztonságban érzi magát, és úgy gondolja, hogy a rendőrség vigyáz rá.

A helyi infrastruktúráról összességében elmondható, hogy annak színvonal és minősége nagyban függ a települési önkormányzat anyagi lehetőségeitől. Az önkormányzat (helyi társadalom) anyagi támogatása növelheti a rendőrség társadalmi megbecsültségét.

Iskolai végzettség

A kriminálstatisztikai adatok alapján megállapítható, hogy az iskolai végzettség növekedésével csökken a kriminalitási hajlam. Az eltérő iskolázottság élesen megmutatkozik a településtípusok, a településszerkezet stb. szerint is, ami jelentős különbségeket okozhat a rendőrséggel kapcsolatos lakossági elégedettségmérésnél.

Gazdasági tényezők

Gyakran hallani a bűnözés és a szegénység közötti összefüggésről, a kérdés azonban komplexebb, mintsem hogy az átlag alatti jövedelmet egyértelműen a bűnözéssel lehessen azonosítani. Tagadhatatlan, hogy az átlag alatti jövedelemszintnek bizonyos bűncselekmények esetén kriminogén hatása van (például egyes vagyon elleni deliktumok), azonban ha az össz-bűnözést nézzük, akkor nem a legrosszabb gazdasági mutatójú megyék a legfertőzöttebbek. Azt azonban világosan kell látni, hogy pont azoknak a bűncselekményeknek a szá-

ma emelkedik meg az átlag alatti GDP-jű területeken, amik leginkább rontják a szubjektív biztonságérzetet (például rablás, betöréses lopás), nyomozati eredményességük pedig sok esetben alacsony szintű. Összességében tehát e területeken valószínűsíthető a rendőri munka alacsonyabb szintű értékelése.

Egy adott terület gazdasági fejlettsége kapcsán érdemes megemlíteni azt is, hogy egy gazdasági értelemben fejlettebb, több bevétellel bíró önkormányzat anyagilag is tudja támogatni a helyi rendőrséget. Gondoljunk csak arra, hogy számos önkormányzat jelentős összeget fordíthat szabadidős rendőrök bérezésére (járőrtevékenység, rendezvénybiztosítás, térfigyelő kamera figyelése stb.), illetve térfigyelő kamerák telepítésére, amelyek mind a lakosság szubjektív biztonságérzetének növelését és az eredményesebb felderítést szolgálják. Szintén fontos lehet a rendőrség, az önkormányzat és a lakosság relációjában az önkormányzati támogatás mértéke az eszközbeszerzés terén (gépjármű, számítógép), a polgárőrség támogatása, az infrastrukturális fejlesztések elősegítése stb. Ezek mind olyan tényezők, amelyek „jobb színben” tüntetik fel a rendőrséget.

Nagy vonalakban kijelenthetjük tehát, hogy hazánk esetében a szignifikáns területi eltéréseket elsősorban a más-más társadalmi és gazdasági különbségek okozzák. Ezek összesítése, a bűnözés szempontjából releváns tényezők meghatározása és indikátorként való alkalmazása az egyik fő feladata a Jó állam–Jó rendőrség munkacsoportnak.

Szintén a megfogalmazott célok között található az „esélyegyenlőség” megteremtése. Két aspektusból közelíthetjük meg a kérdést, egyrészt a rendőrség, másrészt pedig a lakosság szempontjából. A rendőrség esetében az esélyegyenlőségen érthetjük, hogy az ország minden településén ugyanolyan szintű szolgáltatásokat és ugyanolyan szintű közbiztonságot kell nyújtani. Az állampolgári megközelítés szintén hasonló tartalmú, vagyis ne kelljen senkinek jobban félnie, ha kimegy az utcára egy bűnügyi szempontból hátrányos helyzetű településen, mint egy olyanon, amelynek megfelelőbbek a társadalmi és gazdasági mutatói. Sajnos kijelenthetjük, hogy ebben az értelemben a rendőrség erőfeszítése ellenére továbbra sincs esélyegyenlőség, hiszen egyes mutatók tekintetében akár több mint tízszeres különbség is lehet egyes települések között (például rablás, zsebtolvajlás). Meg kell azonban itt is jegyezni azt, hogy e területi egyenlőtlenségek a világ minden országában megfigyelhetők, a kérdés csupán az, hogy az egyenlőtlenségnek mekkora a mértéke és milyen a tendenciája.

A térbeliség aspektusából, hazánkban az elmaradott és bűn által leginkább érintett térségek két nagy területre korlátozódnak: marginális határ menti területekre és a nagyvárosok szegregált és belvárosi területeire.

Marginális, határ menti területek

Hazánk esetében az országhatár mentén fekvő települések többsége valamilyen mutató alapján hátrányosnak tekinthető. (Elmondható ugyanez a határ másik oldalán lévő településekről is.) A trianoni békediktátum következtében hazánk esetében elsősorban városhiányos régiók jelentek meg, míg a trianoni határon túl vonzáskörzet-hiányos települések, amelyek mindkét esetben rendkívül kedvezőtlen folyamatokat indítottak be. Ezeken csak rontott a kommunizmus több évtizede, amikor is a határ mentén fekvő települések csak elvétve részesültek a fejlesztési forrásokból, ami tovább növelte a centrumok és perifériák közötti különbséget. Napjainkban e területek, a határ menti néhány tíz kilométeres sávot számolva, a népességnek mintegy negyedét tömörítik, ezért kiemelt figyelmet kell hogy kapjon nemcsak a területfejlesztés, hanem a bűnüldözés aspektusából is.

Különösen az északi, északkeleti és a délkeleti országrészek esetében jelenthető ki, hogy nem csupán hátrányos, hanem sok esetben halmozottan hátrányos területek. Számos társadalomtudományi kutatás megállapította már, hogy a népesség napjainkra jelentős erózió esett át, aminek igen jelentős bűnügyi relevanciája is van.

Ezeken a területeken évtizedek óta országos átlagon felüli a munkanélküliség. E marginális helyzetű területek esetében pedig igen nagy a száznnyolcvan napot meghaladó, tartósan munkanélküliek száma. A GDP-adataik a legalacsonyabbak között találhatóak, és rendkívül alacsony a vállalkozási kedv, ami szintén nem segíti elő a helyi munkaerő munkához jutását. A fiatalok elvándorlása úgyszintén országos átlag feletti, ami tovább erodálja az amúgy is törékeny demográfiai szerkezetet. Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy e területeken szintén átlagon felüli a romák aránya, akik a rendszerváltozás veszteségeiként rendkívül hátrányos helyzetben vannak a munkaerőpiacon.

Ha megvizsgáljuk hazánk háromszáz legjelentősebb bűnkibocsátó települését, megállapíthatjuk, hogy ezek többsége a határ menti térségekben található.

Ezeken a hátrányos területeken rendszerint a rendőrségtől elvárt eredményesség az említett tényezők következtében nehezebben teljesíthető, a rendőrség társadalmi megítélése pedig sok esetben ugyancsak alacsonyabb, mint az elvárható lenne. Sokszor pedig még az országos átlagnál rosszabb felderítési mutatók is csak a nagyobb számú rendőri erővel elérhetők.

Belvárosi szegregálódott területek

A másik geográfiailag jól lehatárolható terület nagyvárosaink szegregálódott részei. A városok esetében régóta ismert tény, hogy nagyobb a bűnözési fertőzöttség (bűnözési gyakoriság), mint a rurális területeken. Ennek okaival a területi korlátok miatt jelen tanulmány nem foglalkozik, kizárólag a településen belüli gyakorisági különbségek okaival.

A belváros egyes területei között mindig is jelentős gyakorisági különbségek voltak a bűnözést illetően, ezt már a XX. század elején többek között a Chicagói Iskola kutatói is vizsgálták. Hazánk esetében a belvárosi területek slumosodása a második világháború után gyorsult fel. Ennek részbeni oka a legtöbb nagyvárosunk esetében a nagyszámú belvárosi zsidó lakosság elhurcolása volt. Deportálásuk után az ingatlanjaikba vidéki cigány családokat költöztettek be, ez jelentősen erodálta a belvárosi területeket. A slumosodás másik tényezője a korabeli területfejlesztési politika hiányossága (hiánya?), amely főként a házigyári technológiával készült lakások építésére helyezte a hangsúlyt, ennek következtében a belvárosi fiatal lakosság is nagy számban költözött el.

Ennek a folyamatnak a negatív hatásai napjainkban is érezhetők, a belvárosi és a belső lakóövezet lakosaira sok esetben más kriminalitási arányszámok és más bűncselekményi struktúra jellemző. Meg kell azonban említeni, hogy az elmúlt mintegy másfél évtizedben felgyorsult a belvárosi területek fizikai és szociális rehabilitációja, ami sokat javított az érintett területek társadalmi megítéltségén.

A nagyvárosok esetében az agglomerációk is speciális területnek tekinthetők rendőri szempontból, hiszen az ott lakók jóformán csak aludni járnak a településre, ami speciális bűncselekményi struktúrát gerjeszt.

Nagyvárosainkban a rendőri munka megítélése egy adott településen belül is nagyon nagy változatosságot mutathat. A bűnrel leginkább érintett településrészek esetében minden bizonnyal negatívabb a lakosság hozzáállása a rendőrséghez és a rendőri munkához, míg a kisebb fertőzöttségű területeken jobbra értékeli a rendőrség munkáját. Az agglomerációk esetében viszont gyakorlatilag nincs semmilyen kapcsolat a lakosok (főként az újonnan betelepülők) és a helyi rendőri szerv között, aminek következtében nem biztos, hogy megfelelően és kellő kompetenciával tudják az állampolgárok értékelni a rendőri munka színvonalát. Ugyancsak nagyvárosi probléma (főként a nagy kiterjedésű alföldi településeink esetében) a városok körül található falusias, olykor tanyásias településrészek lakosainak viszonyulása a rendőri

szervekhez. A terület földrajzi és társadalmi adottságai következtében rendszerint rosszabb eredményességű nyomozások folytathatók, miközben a lakosság szubjektív biztonságérzetét nagyobb mértékben rontó bűncselekmények elkövetése jellemző.

Megállapíthatjuk, hogy hazánk esetében a bűnözés szempontjából kiemelkedő szerepe van a térszerkezetnek és a belső térszerkezeti kapcsolatoknak, ami nagyban meghatározza egy terület bűnözési viszonyait. Olyan szignifikáns mennyiségi és minőségi jellemzők fedezhetők fel az egyes térszerkezeti egységek között, amiknek a figyelembevétel elengedhetetlen a rendőriteljesítmény-értékelés folyamán.

Összegzés, a speciális jelentés főbb tanulságai

A speciális jelentés kulcsfogalmai a bizalom és biztonság – a jóállam-jelentésben is kiemelten alkalmazott fogalom – kapcsolatára épülnek. A két definíció között a „híd” a tér és a közösség (társadalom). Jelen tanulmányban törekedtünk arra, hogy a fejezetek között jelzett „új paradigma” irányába tegyünk lépéseket: összekapcsoljuk az alap- és az alkalmazott rendészettudományi kutatás tartalmát és célját. Az a rövid és középtávú kutatási elképzelésünk, hogy a társadalmi keret és a rendészeti munka értékelése között néhány kisebb, „mélyfúrás” jellegű, járási szintű kutatást végezzünk el. Ehhez szükséges, hogy az első ütem keretében rögzített, a kriminál földrajzban is fontos társadalmi hatásterületek alapján kijelöljünk néhány olyan járást, amely „veszélyeztetettnek” minősíthető és néhány olyat, amelyre nem annyira a leszakadás jellemző az elemzett társadalmi hatásterületek alapján.

A rendőri munka értékelése kapcsán nehezen feloldható kettősséggel találjuk szemben magunkat. Az ország területét rendőri szempontból homogén, egységes térként kell kezelnünk, ez az Országos Rendőr-főkapitányság egyik alapelve is. Természetesen ezzel egyet kell értenünk, hiszen nem megengedhető, hogy az ország bármely területén különbség legyen a rendőri szolgáltatások színvonala és minősége között. Nem lehet különbséget tenni kis és nagy, gazdag és szegény település stb. között. Ezzel szemben jó, ha tudjuk, hogy az ország területe nem homogén. Ez teljesen természetes jelenség, mivel az ország egyes tájai más természeti adottságúak, és más társadalmi tényezők gyakorolnak hatást az ott lakókra. Vagyis a rendőrségnek annak ismeretében kell az országot homogén térként kezelnie, hogy valójában nem az. Sőt, az ország területe kifejezetten heterogén, teljesen eltérő társadalmi adott-

ságokkal és helyzeti energiákkal. Az ellentmondás feloldása nem lehetetlen, azonban ez igen mély kutatómunkát igényel, hogy legyen lehetőség az optimális rendőrségi indikátorok kialakítására.

Az inhomogenitás tekintetében a természetföldrajzi adottságok kevésbé játszanak jelentős szerepet, ezért a Jó állam–Jó rendőrség kutatás jelenlegi szakaszában ezzel a kutatócsoport tagjai nem foglalkoztak. Meg kell azonban jegyezni, hogy bár hazánk esetében az eltérő természeti adottságok nem indukálnak releváns különbségeket a települések között, de rendőri aspektusból nézve is vannak olyan esetek, amelyeknél érdemes figyelembe venni az eltérő természeti adottságokat. Gondolhatunk itt például az extrém időjárási eseményekre, vagy a határrendészet területére, ahol nagy jelentősége van a határ típusának (például nehezen leküzdhető vízi határ Magyarország és Szlovákia viszonylatában, könnyű átkelést kínáló szárazföldi határ Magyarország és Románia esetében).

A 2017-es Jóállam-jelentés *Biztonság és Bizalom a kormányzatban* határterületének dimenziói/mutatói az országos adatok közzlése mellett a területi/lokális szintet is feltérképezik³¹. Mindez jól kapcsolódik a 2017-es Jó állam–Jó rendőrség speciális jelentés által alkalmazott tematikához, amelyben az új paradigma által hangsúlyozott, a közbiztonság és a helyi ügyek kapcsolatához illeszkedő társadalmi keretrendszer feltérképezése a cél.

31 Az első egy objektív indikátor a regisztrált bűncselekmények száma, ezen belül három olyan bűncselekménytípus (a befejezett szándékos emberölés, a szándékos testi sértés és a rablás), amelyek reprezentálják az erőszakos bűncselekmények alakulását, ráadásul e bűncselekmények esetében kisebb lá-tenciával számolhatunk, mint a kevésbé súlyos következményekkel járó bűncselekmények esetében. A második a bűnüldözés (személyi) erőforrásait mutatja területi bontásban. A harmadik a rendőrségi munka eredményességének (output) egyik kulcsindikátora, a közbiztonságérzet.

FENYVESI CSABA – ORBÁN JÓZSEF

Az elektronikus adat mint a 7-5-1-es kriminalisztikai piramismodell építőköve

Jelen folyóirat olvasói emlékezhetnek a 2012 októberében, majd 2014 szeptemberében megjelent kriminalisztikai piramisábráinkra¹, amelyben a hét alapkérdést (mi?, hol?, mikor?, hogyan? ki-kivel?, miért?) a középső, mediátoroknak nevezett részen a nyomok, az anyagmaradványok, a vallomások, majd a bővített, 7-4-1-es modellben az okiratok követték, majd ezek fölött ült a tevékenység fókusza, az azonosítás (*1. számú ábra*).

A 7-5-1-es piramismodell

Legújabb kutatásunk és a 2017. évi XC. törvény, az új, IV. büntetőeljárás törvény szabályozása alapján azonban úgy véljük, a modell további revízióra, pontosításra szorul. Mégpedig éppen a már citált második tanulmányunkban is kiemelt digitális adatok miatt. Ott ezt a szót használtuk, és ösztönöztük kriminalisztikai kutatásainkkal, monográfiáinkkal², hogy a törvényhozó is vegye

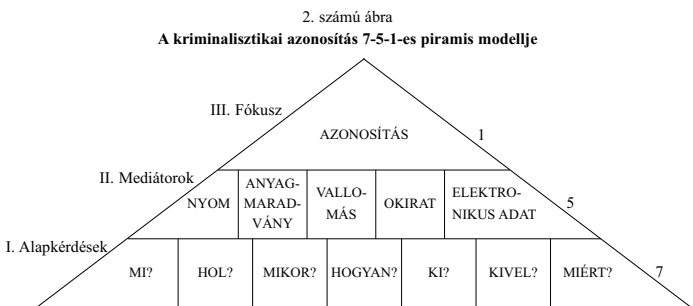
¹ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. *Belügyi Szemle*, 2012/10., 14–26. o., illetve Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodelljének második változata. *Belügyi Szemle*, 2014/9., 32–43. o.

² Lásd erről Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. *Dialóg Campus Kiadó*, Budapest–Pécs, 2014, 2017

figyelembe. Ami nagyon gyorsan be is következett, miután a hivatkozott számú büntetőeljárás kódex 165. szakasza behelyezte a „bizonyítási eszközök” közé, megjelölte név szerint az elektronikus adatot.³

Így a kriminalisztikai piramismodellünk (remélhetőleg most hosszú időre érvényesen) a 7-5-1-es felépítésnek felel meg. Vagyis az alapkérdések (*Sieben Golden Fragen, 7 Main Questions, 7 W Questions*) öt közvetítő, segítő (mediátor) útján kaphatnak azonosítási választ, ami változatlanul a piramis egyedulal-kodó fókusza. (Egyetértve *Angyal Miklóssal*, hogy az azonosítás helyébe akár a „megismerés”-t is behelyezhetjük, hiszen a kérdések megválaszolásával megismerjük a múltbéli releváns, Be. szerint megkövetelt „valóságghú” tényeket.)⁴

Tehát legújabb modellezésünk szerint a kriminalisztika mint alkalmazott tudomány fejlesztésében, a diszciplína gyakorlati alkalmazásában és a kriminalisztika mint tantárgy oktatásában is szemléletesen felhasználható ábra ek-ként mutat (2. számú ábra).

Az elektronikus adat (és bizonyíték) értelmezése

A kérdés az, hogy az általunk már korábbi tanulmányainkban, értekezéseinkben⁵ részletezett digitális adat mennyiben tér el, vagy hasonlít a törvényi

³ 165. § A bizonyítás eszközei: a) tanúvallomás, b) a terhelt vallomása, c) a szakvélemény, d) a pártfogó felügyelői vélemény, e) a tárgyi bizonyítási eszköz, ideértve az iratot és az okiratot is, és f) az elektronikus adat.

⁴ Angyal Miklós – Balassa Bence – Bezsenyi Tamás – Petrétei Dávid: Kognitív kriminalisztika. Kézirat. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2018

⁵ Lásd még erről a témáról Fenyvesi Csaba: A felismerésre bemutatás és a digitális adatok jelentősége egy szeméremértő bűncselekmény tükrében. *Belügyi Szemle*, 2016/9., 119–129. o.; Fenyvesi Csaba: A digitális adatok jelentősége a kriminalisztikában. *Jura*, 2016/2., 50–59. o.; Orbán József: Bayes-

megfogalmazásban szereplő elektronikus adathoz képest. Azt a kérdéssort is feltehetjük: mennyiben része az egyik a másiknak, mi az egymáshoz való viszonyuk, mi a tartalma, lényegi ismérve az elektronikus adatnak?

Annál is inkább aktuális a kérdéscsoport, mivel az elmúlt években az elektronikus információkkal kapcsolatosan digitális jelzőről lehetett hallani, olvasni egyes tanulmányokban, szakmai körökben. Azután megérkezett a 2017. XC. tv., azaz a IV. Be. és a 205. § (1) bekezdésének meghatározása szerint az „Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja”. Helyesnek tartjuk a törvényalkotó szóhasználatát, amikor elektronikus és nem digitális adat megfogalmazással él. Megítélésünk szerint a törvényhelyen szereplő információs rendszer szűkítő értelmű.

Megfogalmazásunkban az *elektronikus adat* egy elektronikus rendszerben előállított, feldolgozott, továbbított vagy visszanyert információt tartalmazó elem. Ebbe beletartozónak tekintjük azt is, amikor az előbbi lánc valamelyik eleme fény, hang vagy rádiófrekvencia segítségével jön létre. Az elektronikus adat magában foglalja az analóg és a digitális formában megjelenő információt egyaránt. Tiszta analóg jelnek tekinthető például a régi bakelitlemezekről megszólaló hang, tiszta digitális információ a forgalomirányító közlekedési lámpa zöld vagy a haladást kizáró piros jelzése. A digitális adaton leginkább a bináris számokat érthetjük, azaz a kettes számrendszerbeli egy- nulla ábrázolást, amely mostanáig többé-kevésbé megállta a helyét. A forgalomirányító háromszínű közlekedési lámpa legalább három, de inkább négy állapotot jelez. Ezt azért tartottuk fontosnak megjegyezni, mert az elektronikai miniatürizálás hamarosan eléri a fizikai határokat, s akkor az információ-sűrűség növelésének egyik lehetséges útja a sokállapotú jel lehet, amely viszakanyarodást jelenthet az analóg elektronikus információhordozás felé.

A Be. 204. § (1) bekezdése alapján sommásan megfogalmazható, hogy az *elektronikus bizonyíték* elektronikus adaton (azon belül információn) alapuló tárgyi bizonyíték, amely a bűncselekményhez kötődő releváns tartalommal bír. Így például a bűncselekmény elkövetésének, vagy azzal összefüggésben az elkövető nyomait hordozza, az elkövetés útján jött létre, netán eszközül használták, illetve amelyre (amelyért) a bűncselekményt elkövették.

hálók a bűnügyekben. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018; Domokos Andrea – Orbán József: Az identifikáció múltja és jövője. Miskolci Jogi Szemle, 2017/2., 5–18. o.

Az elektronikus adatok egy része fizikai tulajdonságánál fogva illékony⁶, illetve az érintett rendszer feszültségmentesítése után visszaállíthatatlanul megsemmisül.⁷ Más elektronikus adatok mechanikus erővel (is) megsemmisíthetők, ám hozzátesszük, hogy csak elektronikusan változtathatók meg.⁸

Nézetünk szerint az elektronikus bizonyíték mint kategória magában foglalja az elektronikus analóg és az elektronikus digitális bizonyítékot is. Az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos felderítési bizonyítási feladatok több hatóság független vagy együttes munkáját is igényelhetik.⁹ A kisugárzott rádiófrekvenciás jelekkel kapcsolatos kivizsgálásokat általában a hírközlési tevékenységeket ellenőrző hatóságok¹⁰ intézik. A kisugárzott információ analóg rádiófrekvenciás hullámokba ágyazott digitálisjel-csomag.¹¹ A jelcsomagból visszaállított üzenet a tényleges tartalom.

A kommunikáció az informatikai eszközök esetében is *Shannon*¹² meghatározására épül. Tartalma szerint ez azt jelenti, hogy

- a forrás előállítja az üzenetet (vagy üzenetek sorát), amelyet továbbítani szeretne a vevőhöz. Az üzenet lehet hang, szöveg, kép stb.;
- a forrás oldalán az üzenetet olyan jelekké kell alakítani, hogy a kommunikációs csatorna továbbítani tudja (kódolás);
- a csatornában a közlemény legtöbbször sérül, leginkább azzal, hogy az információhoz adódik hozzá (például sercegő rádióadás, nehezen érthető mobiltelefon, vibráló képernyő). Az üzenet a kommunikációs csatornán keresztül jut el a vevőhöz;
- a vevő oldalán vissza kell alakítani a jeleket (dekódolás);

6 Az elektromágneses térben észlelhető bizonyítékok alaphelyzetben illékonynak tekinthetők, ha csak jogszabály joghatállyal bíró rögzítésüket nem írja elő.

7 Ilyennek tekinthető a számítógép operatív memóriájában tárolt adatok csoportja. Mindazonáltal az alvó üzemmódban kapcsolt gépek esetén ezek az adatok menthetők, így a hibernálás előtti információk megtekinthetők.

8 Az elektronikusinformáció-tárolókon található bizalmas adatok megsemmisítésekor az adatok kezeléséért felelős elrendeli a tárolóeszköz fizikai megsemmisítését is. Különös tekintettel arra, hogy egyes adattárolási módszerek csak az információ láthatóságát változtatják meg, de a törlés fajtájától függetlenül eredeti állapotuk visszaállítható. Ebből következik, hogy a fizikailag ép, de töröltnek tartott adathordozó mindig ott rejtetheti a szükséges elektronikus bizonyítékot.

9 Tanulmányunkban nem érintjük a nemzetbiztonsági és a katonai alkalmazásokat.

10 Magyarországon a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság.

11 A digitális hírközlés elterjedése miatt az analóg sugárzás egyre kevésbé jellemző. Örökölt kivételnek tekinthető a légi jármű vezetője és a légi irányítási központok közötti analóg hangalapú kommunikáció.

12 Claude E. Shannon – Warren, Weaver: *The Mathematical Theory of Communication*. University of Illinois Press, Urbana–Chicago, 1998, p. 34.

– az így visszaállított információ érkezik meg a rendeltetési helyre. A csatorna által továbbított információ a közlemény, vagy más megfogalmazással, a tartalom.

A kommunikációs csatornában háromféleképpen is lehet bűncselekményt elkövetni:

1. a rádiófrekvenciás jelek nem engedélyezett kisugárzásával;
2. más engedélyezett és jogkövető sugárzásának megzavarásával;
3. az engedélyezett sugárzás során közölt törvénytörő tartalommal. Utóbbi kategóriába tartozik a rádió- vagy tévéadáson keresztül sugárzott gyűlöletbeszéd¹³, továbbá az internetes oldalakon közzétett vagy megszerzett, továbbá bármilyen elektronikus formában tárolt vagy továbbadott gyermekpornográfia-tartalmú felvétel.

Az engedély nélküli rádiófrekvenciás sugárzás okozhatja mások gazdasági¹⁴ vagy fizikai sérelmét¹⁵ is.

Az előbbiek alapján érzékelhető, hogy az elektronikus bizonyíték lényegesen nagyobb területet foglal magában, mint a digitális bizonyíték vagy a számítógépes bűnözéssel kapcsolatban megszerezhető adatok.

Az elektronikus adatok osztályozása és forrásai

Az osztályozás nem csak az elméleti kriminalista számára bír jelentőséggel. Az klasszifikáció segíthet az adatok helyes kezelésében, a bennük rejlő információ kinyerésében és az odaillő értelmezésében. Ahogy *Tremmel Flórián* is megfogalmazta már: „*fontos elvi vagy gyakorlati szempontokra vezethető vissza, ezért érdemes velük foglalkoznunk*”¹⁶. Tremmel felosztását megtart-

13 Alvaro Ortigosa – Ioannis Inglezakis: D4.1b: FAQ on Responding to online hate speech Monitoring and Detecting Online Hate Speech. 2017. http://mandola-project.eu/m/filer_public/3e/32/3e32fcaae420-4868-b3e2-070e2a7983cb/d41b_faq_final.pdf

14 Itt említhető a mobiltelefonálást és a GPS-alapú helymeghatározást ellehetetlenítő eszközök használata.

15 Egyelőre költsége és mérete miatt csak katonai területen ismert a fájdalom, vagy akár személyi sérülést is okozó rádiófrekvenciás fegyverek kísérleti alkalmazása, ám az elektronika rohamos fejlődése miatt elképzelhető, hogy tehetősebb bűnözői körök is hamarosan megszerzik az eszközöket. Az ilyen fegyverekkel elkövetett bűncselekményeket a hagyományos eszközökkel nehéz lenne bizonyítani. Mindamellott már ma is előállítható házilagosan olyan eszköz, amely egy pacemakeres ember külsérelmi nyomok nélküli halálát okozhatja.

16 Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljáráásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 82. o.

va¹⁷, ám az elektronikus bizonyítékok specialitásait figyelembe véve további osztályozási szempontokat vezetünk be. Megítélésünk szerint az osztályozás a gyakorlati felhasználás szempontjából jelentős lehet.¹⁸

A csoportosítás többféle (I–IX.) szempontrendszer szerint is elkészíthető. Így:

- I. A „klasszikus” megközelítés szerint az analóg, és digitális felosztás tekinthető alapnak.
- II. A *használhatóság módja* szerinti felosztásnál három csoport lehetséges:
 - a) azonnal használható (audio-, video-, dokumentumjellegű),
 - b) feldolgozás után használható,
 - c) a kevert összetevőjű bizonyíték.Az első, vagyis a) csoport külön magyarázatot nem igényel. A feldolgozást igénylő bizonyítékok a megszerzett állapotukban nem értelmezhetők, önmagukban bizonyító erejük nincs. Ennek az egyik legkönnyebben belátható formája a visszafejtést igénylő kódolt információ lehet. Lefordítása és értelmezése speciális tudással és eszközökkel bíró szakértő közreműködését igényli. Kevert információ lehet a mobiltelefonnal küldött hang- vagy videóinformáció. Azért tekinthetjük kevertnek, mert a hang és kép mellett szükségszerűen továbbítandók a hívással kapcsolatos, úgynevezett metaadatok is.
- III. Az *elkövetés módja (a modus operandi)* szerinti felosztási szempontnál a rádiófrekvenciás fegyverrel, számítógéppel vagy kommunikációs eszközzel, továbbá ezek felhasználásával támogatott bűncselekmények bizonyítékait említhetjük.¹⁹
- IV. A *bűncselekmény elkövetési helye vagy a bizonyíték fellelhetősége* alapján lehetnek fizikai vagy kibertérben találhatóak. A kibertérben egyre népszerűbbek a felhőalapú szolgáltatások. Vitathatatlan előnye egyben a sérülékenységi pontja is. A jogos felhasználó bárholnan hozzá tud férni a tartal-

17 Tremmel a szakirodalomra hivatkozva az eredeti és származékos bizonyítékok; személyi és tárgyi jellegű bizonyítékok; a terhelő és mentő bizonyítékok; és végül közvetlen és közvetett bizonyítékok osztályait különbözteti meg. Tremmel Flórián: Uo.

18 Ez különösen igaz az operatív intézkedéseknél, vagy a számítógépes nyomozást segítő programok megalkotásánál.

19 Megjegyezzük, hogy katonai alkalmazásban idesorolják az irányított energiájú mikrohullámú fegyvereket, amelyek az emberi szövetek felmelegítésével, az érzékszervek vagy az idegrendszer bénításával kényszerítik a sérítettet arra, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen. A fegyver lőszer és lövedék használata nélkül fejt ki hatását. A technika fejlődésével feltehetően már a közeljövőben elérhetők lesznek öltésre használható mikrohullámú fegyverek is.

lomhoz, miközben a sértettől távol az elkövető is képes cselekménye végrehajtására.

A valós vagy fizikai térben elkövetett bűncselekmények nyomai keletkezhetnek vagy rögzülhetnek elektromos jeleken keresztül is, ezért idetartozik az elektronikusnyom-rögzítés is (például digitális fénykép, digitális helyszínrajz).²⁰

- V. A bizonyítékok *forrása alapján* vezetékcs, vezeték nélküli, valamint elektronikus információhordozón elérhető forrásosztályokat hozhatunk létre.
- VI. A *tartósság alapján* megkülönböztethető illékony vagy tartós elektronikus adat.

Magyarázként hozzátesszük, hogy a büntetőeljárás folyamatában a bizonyítékok keletkezése, megszerzése, megőrzése és bemutatása fajtánként eltérő utat jár be. Különösen igaz ez az elektronikus bizonyítékok életciklusára. Bizonyos esetekben a keletkezéskori megszerzés az egyetlen lehetőség. A tárolás sok esetben a bizonyíték minőségének romlását okozza. Példaként idesorolható az elkövetők közötti rádiókommunikáció, a számítógép memóriájában vagy a felhőben tárolt adatok csoportja. Utóbbi forenzikus megőrzésének problematikájával számos tanulmány²¹ és monográfia²² foglalkozik. A mobiltelefon használatának adatait a szolgáltató eszközei bizonyos ideig megőrzik, ezért ezek a tárolási idő végéig megszerezhetők.

²⁰ Az Európai Bizottság Forlab (*Forensic Laboratory for in-situ evidence Analysis in a post blastszenario*) munkacsoportjának beszámolójában összegzi egy robbantási helyszín nyomrögzítési problematikáját és megoldási útjait. A lézeres 3D rögzítés lehetővé teszi a nyomok és az anyagmaradványok léteinek és helyének rekonstrukcióját. A nem GPS használatán alapuló rendszer tíz centiméter helymeghatározási pontosságot tesz lehetővé kül- és beltérben egyaránt. Az alkalmazott technológiák között említik a LIF (*Laser Induced Fluorescence*) lézeres pásztázó letapogató rögzítést, amely a műanyag- és polimertörmelékek észlelését végzi. Továbbá a LIBS (*Laser Induced Breakdown Spectroscopy*), amely a lézersugár segítségével pikogramnyi anyagmennyiséget plazma állapotúvá hevít, s megállapítja összetevőit, valamint a vegyiparban használt Raman elemzőrendszert, amely lehetővé teszi a robbanóanyag maradványait tartalmazó töredékek elkülönítését a vizsgálat szempontjából jelentéktelen törmeléktől. Az ajánlott eszközök sorában említik még az NLJD (*Non-Linear Junction Detector*) berendezést, amely a helyszínen létező elektronikai eszközöket mutatja ki, függetlenül azok üzemelő vagy kikapcsolt állapotától. Lényeges elem, hogy a bizonyítékok azonnali továbbítása a nyomozást koordináló központba lehetővé teszi a helyszín távoli rekonstrukcióját, a valódi forrnyomon futó követést, a tettes azonosítását és utolérhetőségét. A rendszer további előnye, hogy képes a helyszín bűncselekmény előtti állapotának rekonstruálására is.

Forrás: https://cordis.europa.eu/result/rcn/191750_fr.html

²¹ Prasad Purnaye – Varshapriya Jyotinagar: Cloud forensics: Volatile data preservation. *International Journal of Computer Science Engineering*, vol. 4, no. 2, 2015

²² Rocky Teramani: *The Cognitive Early Warning Predictive System Using the Smart Vaccine. The New Digital Immunity Paradigm for Smart Cities and Critical Infrastructure*. CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton, 2016

VII. A *kommunikációs osztályok szerint* is megkülönböztethetjük vezetékes vagy mobiltelefonnal, továbbá más rádióadóval²³ elküvetett, illetve támogatott cselekmények nyomait.

VIII. A forrásokat *tartalmi osztályokba* is sorolhatjuk. Lehetnek:

- a) adatok;
- b) metaadatok;
- c) közvetlen; és
- d) értelmezendő tartalmak.

Az *adatok* alosztályába a közvetlen tényeket sorolhatjuk.

A *metaadatok* az elektronikus adatba mélyebben beágyazott, a felhasználó számára általában rejtett adatok, úgymint az adat keletkezési körülményei, a létrehozóra utaló információ, és olyan további tény, amely a struktúra megalkotója szerint figyelemre tarthat számot. Itt említhetjük a digitális fotókat, amelyek tartalmazzák a készítés időpontját, a gép gyártóját és típusát, a felbontást, a színmélységet, expozíciós időt és az újabb eszközöknél – ha engedélyezték a készüléken GPS-t – a készítés pontos földrajzi koordinátáját. A szöveges üzenetek továbbításakor – tartalma mellett – a továbbítás és azok elolvasásának időpontja is kinyerhető a rendszerből. Mobilhívásnál a beszélgetésben részt vevő felek²⁴ telefonszáma és a beszélgetés hossza a telefonokról is megszerezhető. Az olyan információk, mint a beszélgetők földrajzi koordinátái, mozgásuk vektora, vagy még további bizalmas, rejtett adat már csak a szolgáltatók adattárából szerezhető meg. A vektorális adatokból a közlekedési eszközre is következtetni lehet.

A *közvetlen tartalmak* alosztályán a szöveges, a hangos, a képi és a videóalományokból érzékeléssel megtudható bizonyítékokat értjük.

Az *értelmezendő tartalmak* alosztálya a *de facto* kódolt vagy titkosított információt, továbbá egy meghatározott korban és közösség körében jelentéssel bíró tényeket foglalja magában.²⁵

IX. *Megjelenésük szerint* az elektronikus adatokat (bizonyítékokat) a következők szerint csoportosíthatjuk:

1. elektronikus hangbizonyítékok:
 - a) analóg formájú hangfelvétel;
 - b) digitalizált, vagy digitálisan rögzített hanganyag.

²³ A három eszközcsoport közül az utóbbi szorul magyarázatra. Idesorolhatjuk a törvényesen birtokolt adóvevők alkalmazását bűncselekmény során. Jogsértő a sugárzás, ha az engedélyes az engedélyben vagy más korlátozásban meghatározott kereteket túllépve sugároz, vagy törvénytörést tartalmazó tartalmat közvetít adása során.

²⁴ Konferenciabeszélgetés esetén kettőnél többen is részt vehetnek a társalgásban.

²⁵ Utóbbira példa lehet a szlengkommunikáció korosztályonkénti változása, továbbá a gyűlöletbeszéd.

2. képi bizonyítékok:
 - a) állóképes információ (arc, írisz, retina stb.);
 - b) mozgóképes fix irányítottaságú forrás²⁶;
 - c) infrakamera (gyengén megvilágított környezet észlelésére);
 - d) manuális követőrendszerrel megszerzett képi bizonyíték;
 - e) mesterséges intelligenciával vezérelt mozgóképes képi követőrendszerek.
3. képkalkító rendszerek, amelyeken keresztül bizonyítékok szerezhetők:
 - a) orvosi képkalkító rendszerek (dRTG, CT, MRI, fMRI stb.)²⁷;
 - b) bűnügyi célú személyi testátvilágító rendszerek (THz frekvenciájú eszközök);
 - c) infrakamera testhőterkép készítésére²⁸;
 - d) csökkentett energiájú csomagátvilágító röntgenkészülékek²⁹;
 - e) föld alatti képkalkító rendszerek (például talajradar);
 - f) földfelszíni képkalkító rendszerek (gépjármű-átvilágító rendszer);
 - g) légköri képkalkító rendszerek (nem ellenőrzött légtérben mozgó eszközök bűnügyi célú felderítése és követése)³⁰.
4. elektronikusan észlelt szaginformáció³¹;
5. rádiófrekvenciás bizonyíték:
 - a) rádiófrekvenciás passzív felderítési információ;
 - b) rádiófrekvenciás szemiaktív³² bizonyíték (RFID³³);
 - c) rádiófrekvenciás aktív bizonyíték.

²⁶ A bizonyítékgyűjtés tárgya a megfigyelt terület.

²⁷ A fogászati röntgenek bizonyító ereje régóta ismert. A korszerű eszközök nemcsak az azonosítást teszik lehetővé, hanem az időbélyegző alapján a kérdéses személy alibijét is igazolhatják vagy cáfolhatják.

²⁸ A testhőterkép következtetési lehetőséget adhat a ruházat alatt elrejtett nagyobb tárgyakra, izgalmi állapot miatt megemelkedett testhőmérsékletre.

²⁹ Az ipari röntgenek nagy energiájú változata anyagvizsgálati mérésekre szolgál. A csomagok átvizsgálása kisebb energiájú röntgensugárral megoldott. A képkalkító rendszer a spektrális tulajdonságok alapján mesterségesen kiszinezi a csomag belsejében található tárgyakat.

³⁰ A nem ellenőrzött légtér légitforgalmi irányítási fogalom. Ebben a légtérben a légitforgalom irányításáért felelős szervezet csak tájékoztatást ad, a légtér felderítése nem vagy csak korlátozottan lehetséges.

³¹ Már léteznek olyan beléptetőrendszerek, amikor a vizsgált személy kis méretű zsilipkamrán halad át, amelynek elszívott levegőjét érzékelőkkel elemzik, s vélelmezik a kábítószer- és robbanóanyag-mennyiséget.

³² A szemiaktív eszköz csak rádiófrekvenciás környezetben használható, a bizonyíték nyugalmi állapotában azonosításra nem. Megfelelő rádiófrekvenciás környezetben energiát von el. A nyert energiából rádiófrekvenciás sugárral a rá jellemző adatokat kisugározza. Egyes esetekben, például az ellenőrzött állatfajoknál a kötelezően beültetendő eszköz hiánya megalapozza a büncselekmény gyanúját (hamisítás, csempészés, lopás stb.).

³³ RFID (*Radio Frequency IDentification*) olyan alkatrészbe, áruba vagy élőlénybe beépített eszköz, amely a dolog vagy élőlény saját tulajdonságát vagy tulajdonosi viszonyokat hordozó információkat

6. körülhatárolható informatikai környezetben létező bizonyíték³⁴:
 - a) informatikai adathordozókban és alkatrészekben (CD, DVD, USB kulcs, merevlemez stb.);
 - b) intelligens mobilkommunikációs és számítástechnikai eszközökben (okostelefon, tablet, e-könyv, notebook, laptop stb.);
 - c) szigetüzemű informatikai rendszerekben³⁵;
 - d) wifit is tartalmazó kishálózatokban;
 - e) közepes méretű tűzfalal védett informatikai rendszerekben;
 - f) nagy kiterjedésű tűzfalal és VPN-nel³⁶ védett informatikai rendszerekben.
7. kibertérben létező bizonyítékok:
 - a) nyílt interneten található adatok (Facebook, LinkedIn, Twitter, Videá stb.);
 - b) illegális hálózatokon tárolt és továbbított adatok³⁷.
8. informatikai eszközökkel rekonstruált bizonyítékok;
9. a tevékenységet követő és rekonstruáló rendszerek bizonyítékai;
10. elektronikus nyomozások során feltárt, máshova nem sorolható bizonyítékok.

Összegzés

Meggyőződésünk, hogy az úgynevezett „második generációs” bizonyítékok körébe tartozó (büntetőjogilag releváns) elektronikus adatok (közöttük a digitálisak) titkos vagy nyílt kriminalisztikai módszerekkel történő hatékony

tartalmaz. Ilyenek tekinthetjük az áruvédelmi eszközöket vagy az állatazonosításhoz használt beültetett chipeket is.

34 A körülhatárolható informatikai környezetben a bizonyítékok megszerzése egyszerűbb. Megsemmisítésük esetén a tettes vagy tettesek személyi köre meghatározott. Mindamellett a külső behatolások bűncselekmény jellege – kivéve a hálózat biztonságosságának ellenőrzésére szolgáló jogszerű, úgynevezett *white hat* behatolásokat – rossz szándék (*black hat*) vélelmzését alapozza meg.

35 A szigetüzemű informatikai rendszerek jellemzője, hogy a vezetékes vagy vezeték nélküli eszközök a rendszeren kívüli más eszközzel nincsenek kapcsolatban. A rendszerben fellelt kriminális adat a hálózat használoival közvetlen vagy közvetett kapcsolatban van. A jogellenes informatikai behatolás fizikai jelenlétet igényel.

36 VPN: *Virtual Private Network*, vagyis virtuális magánhálózat.

37 Az ilyen hálózatokat üzemeltető személyek vagy szervezetek kiszolgálják a kábítószer-értékesítéssel és illegális fegyverkereskedelemmel foglalkozó bűnszervezeteket, továbbá létesítői és fenntartói a gyermekpornográfiára és a szórakoztatásra szánt szadista vagy megrendelt ölési cselekményeket bemutató oldalaknak.

felderítése, megőrzése, felhasználása nyomatékosan segítheti a bűnüldözőket, a „digitkommandókat”, a kriminalisztikai piramis alapjában szereplő fő kérdések minél precízebb megválaszolását, a személy-, tárgy-, cselekmény-azonosításokat, az élesedő múltba nézést, a torzításmentes tükörtartást, végző soron a valósághű tényfeltárást.

BALLA JÓZSEF

A közokirat-hamisítások módszerbeli változásai 1997 és 2017 között¹

Az Európai Unió egyik kiemelt feladata, hogy a huszonnyolc tagállam közel ötszázmillió lakosának lehetővé tegye a szabadságon, biztonságon és joga alapuló térség megteremtését, amely a három elem egyensúlyán alapszik. Az unió polgárai számára a legfőbb elem talán a biztonság, amelyet folyamatosan fenyeget és „ostromol” egyebek között a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, az emberkereskedelem és a migráció.

A statisztikai adatok elemzése alapján egyértelműen megállapítható, hogy Magyarországot 2015-ben érte el az „újkori népvándorlasként” is nevezett irreguláris bevándorlás. Mind a hazai, mind a nemzetközi sajtó folyamatosan követte az eseményeket, és tájékoztatott az aktuális információkról.² Az irreguláris bevándorlási trendek elemzése tudományos alapokon nyugvó művének tekinthető *Ritecz György és Sallai János* könyve.³

Teljes jogú schengeni tagságából adódóan Magyarországnak kötelezettsége a teljes térség biztonságának fenntartása.

„Van az uniónak és az országoknak is elképzelése, vannak tervek, menetrendek, születtek döntések és megállapodások, azonban ezek eredményét ma még nem látni, sőt megjósolni is nehéz. Az unió magosztottságát mutatta, hogy a tagországok teljesen más szemlélettel álltak ehhez a jelenséghez, kiváltó okaihoz, és különbözőképp képzelték el a helyzet kezelését is. Van ahol a humanitárius megközelítést helyezték előtérbe, másutt a saját és az európai állampolgárok biztonsága élvez primátust, és minden egyéb intézkedést ehhez kell igazítani.”

¹ A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* című kiemelt projekt, *A jó kormányzást célzó tény-alapú közszolgálat-fejlesztés hatásvizsgálatai és kutatási megalapozása* alprojektjének, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiválósági programban/Egyed István Posztdoktori Programban *Az úti okmányok hamisítási módszereinek és a határforgalom-ellenőrzési technológiák ok-okozati összefüggéseinek vizsgálata 1989-2016 között* címmel végzett kutatás részeredményeit is felhasználja.

² Balla József: Határőrizeti intézkedések a migrációs válság kezelésére és megszüntetésére. In: Tálás Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös migrációs válság*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 83–100. o.

³ Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016

⁴ Hegyaljai Máttyás: Előszó. In: Tálás Péter (szerk.): i. m. 7. o.

A helyzet kezelését mind a határőrizetben, mind a határforgalom ellenőrzésekor végre kell hajtani, és intézkedni kell. A határőrizetre vonatkozóan az unió csak minimális keretszabályokat állapít meg, amelyek gyakorlati végrehajtása, az ahhoz szükséges erő- és eszközsükséglet meghatározása és megteremtése a tagállamok feladata.

- „A határőrök a határőrizet ellátására álló vagy mozgó egységeket alkalmaznak, akik feladataikat járőrözéssel, illetve az ismert vagy valószínűsített kockázatot jelentő helyen elhelyezkedve látják el azzal a céllal, hogy a határt jogellenesen átlépőket elfogják.
- A határátkelőhelyek közötti őrizetet a fennálló vagy várható kockázatoknak és veszélyeknek megfelelő létszámban és módszerekkel szolgálatot teljesítő határőrök végzik.
- Az őrizet végrehajtásának időszakát gyakran és váratlanul kell változtatni, hogy jogellenes határátlépés esetén állandó jelleggel fennálljon a tetten érés kockázata.
- A határőrizet technikai, azon belül elektronikai eszközök alkalmazásával is végrehajtható.”⁵

A határőrizet végrehajtása kapcsán alapvető követelménynek tekinthető, hogy akadályozza meg az államhatár tiltott átlépését, vagy ha az megtörtént, akkor mindenképpen gondoskodjon az elkövető eljárás alá vonásáról. Van egy „lélektani” határ, amikor már nem lehet csupán humán erőforrás rendelkezésre bocsátásával és a felderítést segítő technikai eszközök alkalmazásával kezelni a megnövekedett irreguláris bevándorlást. Ebben az esetben, preventív eszközként, a mozgást gátló/akadályozó berendezések telepítése fokozhatja a hatékonyságot, valamint segítheti a biztonság szinten tartását vagy növelését. Ilyen mesterséges akadály nem példanélküli Magyarországon – függetlenül attól, milyen politikai indíttatásból történik a kialakítása –, de a cél mindig azonos: megakadályozza az államhatár tiltott átlépését.

„Ma, amikor Bécs felé autózunk és elhagyjuk Győrt, az autópálya két oldalán a korabeli magasfigyelők, elektromos jelzőrendszer (EJR) helyett szélgenerátorok fogadnak. Ha néhol elhagyott magasfigyelőbe botlunk, tapasztaljuk, hogy lassan csak hírmondója marad a korabeli »vasfüggönynek«. Mára teljesen természetesnek tűnik, ha szabadon felmegyünk a Kőszeg köze-

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (schengeni határellenőrzési kódex) létrehozásáról, 13. cikk. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0399>

*li Írottköre, vagy meglátogatjuk a közvetlenül a határ mellett lévő Szent Imre templomot Rönökön, netán pihenünk, csónakázunk a Fertő tavon.*⁶

A történelem ismétli önmagát. A nyugat-balkáni migrációs útvonalon, a 2015 elején kezdődő, egyre fokozódó irreguláris bevándorlási folyamatok kezelése érdekében 2015. június 15-én született kormányzati döntés arról, hogy a magyar–szerb határszakaszon fizikai akadályt kell létesíteni.⁷ A magyar–szerb határszakaszon az ideiglenes biztonsági határzár telepítése után, a határszakasz 2015. szeptember 15-i lezárásával, az irreguláris bevándorlás iránya a magyar–horvát határszakaszra tevődött át. A magyar–horvát határszakaszon az ideiglenes biztonsági határzár kiépítése – nem azonos tartalommal, mint a szerb–magyar viszonylatban – 2015. október 16-án fejeződött be, ezzel megvalósult a zöldhatár fizikai akadállyal történő lezárása a két határszakasz vonatkozásában, ennek hatására jelentősen csökkent a tiltott határátlépések száma.⁸

A technikai védelem és a humán erőforrás átcsoportosítása és létszámnövelése mellett jogi védelemre is szükség van.

„A határzárral összefüggő bűncselekmények legfontosabb jogi jellemzője, hogy az azokra vonatkozó szabályozás nem csak az államhatár meghatározott helyén megvalósított engedély nélküli átlépését sankcionálja, hanem büntetőjogi védelmet biztosít az engedély nélküli határátlépést fizikai módon megakadályozni szándékozó, a hatósági jogalkalmazási helyekre (tranzitzőnákra) terelő ideiglenes biztonsági létesítményeknek is. A határzárral kapcsolatos bűncselekmények miatt a magyar jogi szabályozásban az általánostól eltérő eljárási szabályok is születtek, amelyek esetében cél volt olyan speciális rendelkezések rendszerbe foglalása, amelyek a jogellenes belépéstől számítva a lehető leggyorsabban szolgálhatják a külföldi kiutasítását.”⁹

Jogosan vetődhet fel az olvasóban, hogy miért fontosak a határőrizeti intézkedések a határforgalom ellenőrzése szempontjából. A határőrizet és a határforgalom-ellenőrzés mindig is kölcsönhatásban állt egymással, függetlenül az irreguláris bevándorlók számától, ami azonban csak fokozza ezt a hatást-ellenhatást. A határőrizet követelmény szerinti végrehajtása érdekében meg-

6 Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata. A vasfüggöny története. Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 2012, 9. o.

7 1401/2015. (VI. 17.) kormányhatározat a rendkívüli bevándorlási nyomás kezelése érdekében szükséges egyes intézkedésekről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=176161.294520

8 Balla József – Kui László: A határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár és határőrizetre gyakorolt hatásai. Hadtudományi Szemle, 2017/1., 222–238. o.

9 Hautzinger Zoltán: Büntetőjogi válaszok a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetre Magyarországon. In: Tóth Péter (szerk.): i. m. 81. o.

hozott intézkedések következtében kiemelt figyelmet kell fordítani a határátlékelőhelyen a határforgalom ellenőrzésére, és számolni kell a tiltott határátlépést elkövetők számának növekedésével. A határforgalom-ellenőrzés gyakorlati végrehajtása során meghatározó szerepe van annak, hogy az ellenőrzést végzőnek a határátlépésre jelentkező milyen honosságú és típusú okmányt ad át. Ez a tény nemcsak abból a szempontból jelentős, hogy az okmány szerint milyen állampolgárságú az ellenőrzés alá vont, hanem abból is, hogy az adott okmányt milyen biztonsági elemek jellemzik, és azok eredetiségének ellenőrzése milyen technikai háttérrel, milyen szakértelmet igényel az ellenőrzést végző részéről. Utóbbi ugyanis hatást gyakorol az ellenőrzés idejére, ezzel együtt a határátlékelőhely átérésztőképességére és a várakozási idő alakulására is. Azoknak, akik valamilyen okból nem kaphatnak úti okmányt, vagy nem rá, illetve a határátlépéshez szükséges egyéb jogosultságot igazoló okmány beszerzésére, a hamis, hamisított okmány felhasználása tűnik a leginkább kényszerítőnek. A logika azt diktálja, hogy azokat az okmányokat használják fel, amelyek kevésbé védettek okmánybiztonsági szempontból a hamisítás ellen, mivel így valószínűbb, hogy „eredményesek” lesznek a határátlépésre jelentkezőkkor.

A rendszerváltozás előtt a határforgalom ellenőrzésére a „totalis” ellenőrzés elve volt jellemző.¹⁰ *„Ezen időszakban szinte kizárólagos követelményként jelentkezett a biztonság érvényesítése. Ennek érdekében igen szigorú feltételekhez kötötték az utazáshoz szükséges okmányok kiadását, valamint az államhatár átlépése során mindenkit- és mindent tételesen-, minden részletre kiterjedően ellenőriztek és az adatokat rögzítették.”*¹¹ A totalis fogalom gyakran használt kifejezés, általánosan elfogadott definíciója nem ismert, mégis a tartalmát szinte mindenki egyformán értette.¹² Legjobb talán ez a meghatározás szemlélteti, mit is jelentett a totalitás: *„Ebben az időszakban a totalis határforgalom-ellenőrzés olyan ideológiai és politikai alapállást fejezett ki, amelyre jellemző volt a mindenkivel szembeni bizalmatlanság, a polgári demokráciákból érkezők ellenségként való kezelése. Még a magyar állampol-*

10 Balla József: A határforgalom-ellenőrzés tartalmi változásai 1990-ig. Hadtudományi Szemle, 2017/2., 395–316. o.

11 Balla József: A megbízható személyazonosítás, a biztonságos határforgalom-ellenőrzés garanciája. Határrendészeti Tanulmányok, 2007/3., 22. o.

12 Varga János: A totalis határforgalom ellenőrzéstől a szelektív és differenciált ellenőrzésig. In: Deák József – Gaál Gyula – Sallai János (szerk.): A toll sokszor erősebb, mint a kard. Rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Fórizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Nemzeti Közszozlógalati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2016, 226–238. o.

gárok utazási korlátozásainak feloldása is együtt járt a teljes körű jelentőszolgálat bevezetésével.¹³

A határforgalom-ellenőrzés tartalmi elemei tekintetében meghatározó jelentőségű 2004, ugyanis május 1-jén az ország tagja lett az uniónak és a schengeni térségnek. Ekkor még voltunk a schengeni térség teljes jogú tagjai, arra csak 2007. december 21-én került sor, több kelet-közép-európai országgal együtt¹⁴, és ezt azzal járt, hogy a szárazföldi schengeni belső határokon¹⁵ megszűnt a határellenőrzés¹⁶.

A határforgalom-ellenőrzés tartalmában már ekkor is érzékelhetővé vált az a schengeni eszme, amely szerint a belépéskor a külföldieket alaposabban kell ellenőrizni: „A differenciálás oka az, hogy a tagállamok köz- és nemzetbiztonságát elsősorban kívülről fenyegetik veszélyek. Az illegális migráció egyre inkább összefonódik a szervezett bűnözéssel és új megjelenési formákat ölt.”¹⁷ A kilépő külföldiek ellenőrzését alapvetően a bűnmegelőzési cél indokolja: „Az ellenőrzés tartalma mindig függ az általános körülményektől és a konkrét helyzettől. Általában kiterjed annak ellenőrzésére, hogy a külföldi betartotta-e a schengeni területen és az adott tagállamban a tartózkodásra vonatkozó rendelkezéseket. Keresik a bűncselekmények elkövetésére utaló gyanúokat.”¹⁸

Eme ellenőrzési szempontok érvényesítésének ismeretében 2004-ben módosult a határőrség határforgalom-ellenőrzésre vonatkozó szabályozása, és elkészült az új útlevélkezelői szabályzat¹⁹. A határforgalom-ellenőrzés kapcsán továbbra is szerepelt benne követelményként a törvényes, biztonságos és kulturált feladat-végrehajtás.²⁰

13 Kiss Kálmán: A változó Határőrség. Tudományos konferencia. BM Határőrség Tudományos Bizottsága, Budapest, 1992, 4. o. [Határőrségi Tudományos Közlemények]

14 A tanács határozata (2007. december 6.) a schengeni vívmányok rendelkezéseinek a Cseh Köztársaságban, az Észt Köztársaságban, a Lett Köztársaságban, a Litván Köztársaságban, a Magyar Köztársaságban, a Máltai Köztársaságban, a Lengyel Köztársaságban, a Szlovén Köztársaságban és a Szlovák Köztársaságban történő teljes körű alkalmazásáról (2007/801/EK).
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:323:0034:0039:HU:PDF>

15 Ausztria, Szlovákia, Szlovénia.

16 Határellenőrzés: a határon végzett, a határforgalom-ellenőrzésből és határőrizetből álló tevékenység, kizárólag a határ átlépésére irányuló szándék vagy az átlépés esetén, minden más októl függetlenül.

17 Sallai János – Szőke István – Varga János – Vass Ferenc – Vájlak László – Virányi Gergely: Határellenőrzés az Európai Unióban. In: Virányi Gergely (szerk.): Tempus-Projekt Institut Bildung JEP-13165-98. Rendőrtisztai Főiskola–Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 2000, 90. o.

18 Uo.

19 Útlevélkezelői Szabályzat. Határőrség Országos Parancsnokság, Budapest, 2004

20 Megjegyzendő, hogy a határforgalom-ellenőrzési szabályzatról szóló, a jelenleg hatályos, 24/2015. (X. 15.) ORFK utasítás nem tartalmaz ilyen követelményeket.

A törvényességen azt értette, hogy az ellenőrzés folyamatának valamennyi szegmensében érvényesíteni kell a működésre vonatkozó hatályos normákban és belső rendelkezésekben meghatározott előírásokat, amelyek betartását az átlépésre jelentkező utasoktól is meg kell követelni.

A biztonságosság azt jelentette, hogy a kialakított és alkalmazott ellenőrzési rendszer képes garantálni a biztonságra veszélyt jelentő tényezők idejében történő felismerését, és garantálja a szükséges intézkedések megtételét.

Az utasközpontú és a „szolgáltató”²¹ jelleget a kulturáltság jelentette, amely akkor érvényesült, ha az utasok átléptetése udvarias, gyors²², szakszerű volt, valamint magában foglalta az utasok szükséges és lehetséges mértékű felvilágosítását.

A határforgalom-ellenőrzés ilyen jellegű végrehajtásának szemléletváltása már az 1990-es évek végén is tetten érhető volt a belső szabályozásban, de látható, hogy ennek a hangsúlyozását és érvényre juttatását a határőrség továbbra is kiemelt célként határozta meg. Megjelent az utasok megválogatása és az utaskategóriához igazodó differenciált ellenőrzése.

„A szelektív ellenőrzés, a határforgalom-ellenőrzés végrehajtásáért felelős szervezet azon tevékenysége, amikor az államhatáron átlépésre jelentkező személy és adott esetben a birtokában/felügyelete alatt lévő jármű, szállítmány ellenőrzését, kockázatelemzés alapján, a kockázati indikátorok és profilok meghatározásával, az utas- és járműkategóriák, továbbá általánosított ismérvek, információk, gyanúokok figyelembe vételével, a kockázati besoroláshoz igazodó – veszélyesség mértékének megfelelő – szétválasztással hajtja végre. A differenciált ellenőrzés, a határforgalom-ellenőrzés végrehajtásáért felelős szervezet azon tevékenysége, amikor a szelektív ellenőrzés érvényesítése mellett, a kockázati besoroláshoz igazodó ellenőrzési módszer, eszköz és körülmény megválasztásával, eltérő tartalommal történik az ellenőrzés végrehajtása.”²³

A két fogalom tartalma szerinti ellenőrzés abban nyilvánult/nyilván meg, hogy mindenkit csak a szükséges ideig kell ellenőrzés alá vonni, figyelemmel a „személyével magában hordozott” biztonsági kockázati szintre. Az ellenőr-

21 Bendes Győző határőr dandártábornok a Budapesti Határőr Igazgatóság igazgatójaként a határőrség szolgáltató jellegét erősítette azzal a szakmai meggyőződéssel, hogy a „Határőrség mindaddig szolgáltató, amíg nem kell intézkedést fogantatnia”.

22 Fontos megjegyezni, hogy a gyorsaság soha nem mehet a biztonság rovására. Az ellenőrzésnek a szükséges ideig, de lehetőség szerint várakozásmentesen kell megtörténnie.

23 Balla József: Határforgalom-ellenőrzés és úti okmány hamisítás 1996-2004 között. Hadtudományi Szemle, 2017/4., 373–374. o.

zési technológia változtatása elengedhetetlen, ha a forgalom növekszik, de a határátkelőhelyek áteresztő kapacitása változatlan marad. Ha megvizsgáljuk a személyforgalom adatait, egyértelműen bizonyítható, hogy szükséges és kívánatos a szelektív és differenciált ellenőrzés alkalmazása (1. számú táblázat).

I. számú táblázat
A személyforgalom alakulása 1980–1990 és 1998–2017 között

Év	Fő	Változás előző évhez viszonyítva (fő)
1980	41 933 366	–
1981	44 426 822	+2 493 456
1982	31 461 116	–12 965 706
1983	35 146 587	+3 685 471
1984	42 566 435	+7 419 848
1985	45 205 933	+2 639 498
1986	49 968 273	+4 762 340
1987	56 304 561	+6 336 288
1988	62 609 962	+6 305 401
1989	90 857 335	+28 247 373
1990	112 026 533	+21 169 198
...		
1998	95 433 841	–
1999	82 417 724	–13 016 117
2000	87 843 629	+5 425 905
2001	87 562 205	–281 424
2002	93 809 467	+6 247 262
2003	96 829 291	+3 019 824
2004	104 126 299	+7 297 008
2005	111 219 066	+7 092 767
2006	113 135 156	+1 916 090
2007	117 042 051	+3 906 895
2008	35 458 676	–81 583 375
2009	32 897 474	–2 561 202
2010	33 278 636	+381 162
2011	34 042 418	+763 782
2012	33 591 347	–451 071
2013	34 531 912	+1 391 636
2014	37 774 508	+3 242 596
2015	42 225 872	+4 451 364
2016	50 795 514	+8 569 642
2017	53 576 495	+2 780 981

Forrás: A szerző által készített kimutatás, az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság határrendészeti főosztály által rendelkezésre bocsátott adatok alapján.

Az adatokat többféle szempont alapján is lehet vizsgálni, ezek közül négy időintervallumra koncentrálni teszek megállapításokat és vonok le következtetéseket:

Az *első* a rendszerváltozás időszaka. 1989–1990 vonatkozásában +21 169 198 fő határforgalom-ellenőrzése történt meg, ez 23 százalékos növekedés. Ha az egy évtized forgalomnövekedését nézzük 1980 és 1990 tekintetében, akkor ez +70 093 167 főt és 167 százalékos növekedést jelentett. Ez a tény egyértelműen mutatja az ellenőrzés tartalmi elemeinek szükség szerinti változtatásának igényét.

A *második* időszak Magyarország európai uniós csatlakozásáig terjed, amikor is az tapasztalható, hogy a rendszerváltozással beköszöntő „szabadság” utáni években fokozatosan csökkent az utasforgalom. A határátlépésre jelentkezők száma 2003-ban nem érte el az 1990-es szintet: 15 197 242 fő csökkenés történt.

A *harmadik* időszak, a 2004-es uniós csatlakozás ismét a forgalom növekedési pályára állását idézte elő, ugyanis 2004-hez képest 2007-ben 12 915 752-vel többen léptek át az államhatáron. A 2007-es személyforgalomból 42 272 894-en a magyar–osztrák viszonylatú határátkelőhelyeken léptek át, ez az összforgalom 36 százaléka. (1989-ban a magyar–osztrák határátkelőhelyeken 33 049 315 ember lépett át, ez az összforgalom 35 százalékát tette ki. Ebből arra lehet következtetni, hogy a határ forgalmának az összforgalomhoz viszonyított aránya állandónak tekinthető.)

A *negyedik* a Magyarország teljes jogú schengeni tagsága utáni időszak, amikor szembevetendő a jelentős forgalomcsökkenés, amely természetesen amatt történt, hogy a 2225 kilométerből 1111 belső határrá vált, és megszűnt a határellenőrzés, így a határforgalom-ellenőrzés is. Ha ennek függvényében vizsgáljuk meg a 2007-es és 2008-as év adatait, akkor a 81 583 375 fő csökkenés azt mutatja, hogy az összforgalom megközelítőleg 70 százaléka – ebben az esetben a két év forgalmát állandónak tekintve, mint összforgalom és külső határszakasz forgalma – a *belső határokon* történt. Ez azt jelenti, hogy a közokirat-hamisítások számának alakulása a forgalom nagyságával arányosan változhat, természetesen ez jelentősen függhet az állampolgársági összetételtől. A 2008-tól 2017-ig terjedő időszakban szintén jelentős forgalomnövekedést tapasztalunk, pontosan +18 117 819 főt, vagyis 51 százalékos emelkedést.

A határforgalom-ellenőrzés során, az úti és a személyazonosító okmányok – egyéb jogosultságot igazoló okmányok is – vizsgálata az ellenőrző felelőssége. Ha képességszinten meg tudja állapítani, hogy az adott okmányon haj-

tottak-e végre jogosulatlan beavatkozást, akkor tudja garantálni a tényleges cél érdekében a biztonságot. Ha az ellenőrzési követelményeket, szempontokat nem képes érvényesíteni/teljesíteni, akkor az általa végzett ellenőrzés biztonsági kockázattá válik.

Ha megvizsgáljuk a rendszerváltozás időszakában érvényben lévő *1984 M útlevel adatokat tartalmazó oldalt*²⁴, megállapítható, hogy az útlevel megszemélyesítése az akkori technikai és technológiai fejlettségi szintnek megfelelően történt. A személyes adatok a biztonsági papírra kerültek, nyomtatási eljárással úgy, hogy azokat még fólia sem védte a hamisítás ellen. Ha ez az okmány volt a hamisítás tárgya, akkor a törlés/átírás módszerét alkalmazva viszonylag egyszerűen elvégezhető volt az adatok változtatása – természetesen a hamisítás minőségétől jelentősen függött, hogy milyen mértékűek voltak a felfedést segítő hamisítási jegyek. E megszemélyesítéssel ellentétben, a hagyományosan ragasztott fényképek már egy nedvesbélyegző-lenyomattal és fóliával is védtek az okmányokat a cserétől, a fényképhamisítástól.

Ha a mellett az okmány mellett megvizsgáljuk a *2006-tól kiadott magyar magánútlevel*²⁵ adatokat tartalmazó oldalát, azt tapasztaljuk, hogy a hamisítás elleni védelem rendszere olyan szintet ért el, amelynél az egyes biztonsági elemek között is korrelációs kapcsolat van, vagyis azok egymásra épülnek, és hamisítási láncolatokat kell annak érdekében elkövetni, hogy egy adat változtatása megtörténhessen. Így növekszik a hamisítási jegyek száma és a hatóság általi felfedés esélye. E két logikai okfejtés alapján is levonható az a következtetés, hogy a hamisítás tárgyát alapvetően azok az okmányok alkotják, amelyek okmányvédelmi rendszere alacsonyabb szintű. Az okmányvédelmi „fejlettség” legmagasabb szintjén álló biztonsági okmányok viszonylag alacsonyabb számban válnak a hamisítás tárgyává, mivel szinte a nullával egyenlő annak az esélye, hogy a jogtalan/külső beavatkozást az ellenőrzésre jogosult hatóságok munkatársai ne vegyék észre.

A világ országainak úti okmányai között ma is vannak olyanok, amelyek kevésbé védettek, és nem biztos, hogy alkalmasak arra, hogy a schengeni külső határok átlépésére jogosítsák fel a tulajdonosukat. Magyarország kor-

²⁴ Az említett okmány adathordozó oldalának képi megjelenítése megtalálható Som Krisztián: A magyar úti okmányok 1848-2012. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat–Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2014, 258. o. A világ szinte valamennyi országára vonatkozóan, a biztonsági okmányok képi információi megtalálhatók itt: <http://www.edisontd.net/>

²⁵ Az útlevel egyes képi információi megtalálhatók az okmány gyártását végző Pénzjegynyomda honlapján. <http://www.penzjegynyomda.hu/fuzetokmanyok/>

mányrendeletben sorolja fel azokat az útleveleket, amelyeket nem ismer el olyanként, amellyel Magyarországra lehet utazni és tartózkodni:

1. „Szomália által kiállított magán-, szolgálati és diplomata és különleges útlevél.
2. Irak által kiállított magán-, szolgálati és diplomata-útlevél „M”, „N” és „S” sorozata.
3. Nigéria által kiállított, laminált adatoldalt tartalmazó magánútlevél „A” és „AA” sorozata.
4. Csád által kiállított különleges útlevél.”²⁶

A közokirat-hamisítás módszerbeli változásainak vizsgálatához elengedhetetlen egy összehasonlító táblázat készítése. Ha a tendencia szerinti változások vizsgálata a cél, akkor lehetőség szerint minél hosszabb időintervallum indokolt. Az adatok kutatása viszont nagyon sok esetben nehézséget okoz. Ennek okai a következők:

- minden szakmai/elemezési igényre kiterjedő, minden összefüggést vizsgáló, megbízható adatbázis 2010-től áll rendelkezésre rendőrségnél, a nemzeti komplex okmánynyilvántartó rendszer által;
- a közokirat-hamisítás módszereire vonatkozóan sem a határőrségnek nem volt, sem a rendőrségnek nincs adatszolgáltatási kötelezettsége a Központi Statisztikai Hivatal irányába;
- a határőrség a rendszerváltozás után még készített féléves és éves közokirat-hamisítási elemzéseket, de az informatika napi szintű alkalmazásával együtt ezek megszűntek;
- az éves jelentések nem tartalmaznak érdemi információt a módszerekre, alapvetően csak minimális számszaki adattal dolgoznak.

Az adatok összegyűjtésére alapvetően az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság határrendészeti főosztály dokumentációs, valamint határrendészeti és kompenzációs osztályán fellelhető elektronikus adatbázisok adnak lehetőséget, ezek azonban szintén sok esetben hiányosak és nem iktatottak. Eme objektív tényezők figyelembevételével készítettem el a 2. számú táblázatot.

Az adatok elemzése többféle szempontrendszer alapján elvégezhető, én a húsz év távlatában négy figyelemre méltó és elgondolkodtató, adott esetben

²⁶ 328/2007. (XII. 11.) kormányrendelet a harmadik országbeli állampolgárok részére kiállított, magyarországi beutazás céljából elismert okmányok meghatározásáról.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=112625.331483

2. számú táblázat
A határőség (1997–2007) és rendőség (2008–) által felfedett közokirat-hamisítás módszerei

Év	Személyesere	Fényképesere	Átírás/törtés	Lapcsere, laphiány	Vízum-/tartózkodásengedély-hamisítás	Bélyegző-nyomathamisítás	Hamis, fiktív utlevél/okmány	Biankó utlevél	Összesen
1997	206	1017	632	137	149	127	94	24	2386
1998	412	2077	305	113	202	98	101	57	3365
1999	335	1462	143	112	241	104	160	47	2604
2000	188	1330	141	148	268	78	206	30	2389
2001	199	1354	146	125	352	80	128	48	2432
2002	140	782	124	115	326	193	142	17	1839
2003	392	731	124	130	717	363	179	29	2665
2004	315	820	174	168	1244	428	154	23	3326
2005	447	608	217	231	3196	495	216	46	5456
2006	327	420	305	237	951	466	470	32	3208
2007	253	176	185	72	375	264	928	19	2272
2008	32	68	188	30	301	168	488	7	1282
2009	47	59	86	18	172	140	526	40	1088
2010	53	46	282	24	325	397	128	53	1308
2011	75	34	53	18	283	520	447	24	1454
2012	40	18	53	9	185	796	387	16	1504
2013	56	15	88	24	191	977	421	17	1789
2014	77	38	64	31	179	1227	501	23	2140
2015	68	43	80	35	145	1308	513	18	2210
2016	42	3	77	34	99	1102	492	12	1861
2017	98	7	120	15	109	1269	469	57	2144

Forrás: A szerző által készített kimutatás, az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság határrendészeti főosztály által rendelkezésre bocsátott adatok alapján.

intézkedést igénylő megállapítást emelnék ki:

- az okmányok tartalmi hamisításainak száma (fényképcseré, átírás/törlés, lapcsere/laphiány) jelentősen csökkent;
- a fényképcseré mint elkövetési mód megszűnt;
- a személycsere száma csökkent, de az évi összes közokirat-hamisításhoz viszonyított aránya ismét növekvő tendenciát mutat;
- a bélyegzőlenyomat-hamisítások száma nagyjából a tizenkétszeresére emelkedett.

Fontos annak megválaszolása, mit is hozott a közokirat-hamisítás szempontjából a teljes jogú schengeni csatlakozás Magyarország számára. A válasz számokban ekképp összegezhető:

- a *közokirat-hamisítások száma* 2272-ről 1282-re változott, ez *44 százalékos csökkenés*. Ennél a 44 százalékos csökkenésnél mindenképpen figyelemmel kell lenni arra a korábbi megállapításra, hogy az összforgalom 70 százalékkal csökkent. Ha a forgalomhoz így arányosítom a közokirat-hamisításokat, akkor a 2007-es 2272 esethez viszonyítva 70 százalékkal kellett volna csökkenniük a felfedéseknek, ami 1590, és a 30 százalékos külső határos személyforgalom arányához viszonyítottan *682 közokirat-hamisítás felfedése lett volna az előrejelezhető*. A valóságban azonban nem ez történt. A rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet pontosan megállapítani a viszonylatok és irány szerinti adatokat. Az viszont tényként kezelhető, hogy a korábbi, belső határon, belépő irányban felfedett közokirat-hamisítások egy része a schengeni külső határszakasz kilépő irányára tevődött át. Véleményem szerint ezért nem lett a személyforgalomhoz hasonló arányú és mértékű a csökkenés;
- a *személycserék száma* jelentősen, *87 százalékkal csökkent*, 253-ról 32-re;
- a *fényképcserék száma* *61 százalékkal csökkent*, 176-ról 68-ra;
- a *törlések/átírások száma szinte azonos*, 185-ről 188-ra;
- a *lapcsere-laphiány száma* 58 százalékkal csökkent, 72-ről 30-ra;
- a *vízum- és a tartózkodásiengedély-hamisítások száma* *20 százalékkal csökkent*, 375-ről 301-re;
- a *bélyegzőlenyomat-hamisítás* 36 százalékkal csökkent, 264-ről 168-ra;
- a *hamis/fiktív útlevelek/okmányok száma* 47 százalékkal csökkent, 928-ról 488-ra;
- a *biankó okmányok száma* 63 százalékkal csökkent, 19-ről 7-re.

Jelzésértékűnek kell tekinteni a *személycserék és a fényképcserék nagyobb arányú csökkenését*, valamint azt, hogy a *törlések/átírások száma a forgalom*

70 százalékos csökkenése ellenére szinte állandó maradt. Továbbra is meghatározó a jogosultságot igazoló, vízumok és a tartózkodási engedélyek hamisításának kisebb mértékű csökkenése.

Megállapítható, hogy az okmányok biztonsági elemeinek fejlődése jelentős, trendbeli átrendeződést idézett elő. Vannak olyan módszerek, amelyek szinte megszűntek és vannak olyanok, amelyek „aranykorukat” élik. Minél biztonságosabb egy okmány, minél nehezebb hamisítani, annál inkább előtérbe kerül a személycsere módszere, amelynek felismerése csak az ellenőrző személy azonosítási készségén múlik mindaddig, amíg a biometrikus adatok alkalmazása nem garantálja a kétséget kizáró azonosság megállapítását. Az ellenőrzést végző állomány számára a közokirat-hamisítások változásainak folyamatos nyomon követése elengedhetetlen az eredményes feladat-végrehajtáshoz.

KOVÁCS ISTVÁN

Miért nem működhet a laissez-faire vezetési stílus a rendőrség kötelékében

Szervezett és kiberbűnözés, a fegyver-, a kábítószer- és az emberkereskedelem világméretűvé válása, szervezetek és személyek tevékenységét behálózó korrupció, nukleáris fegyverkezési versenyek stb.¹ Néhány bűnözési forma, amely a világ lakóit fenyegeti.² Manapság a biztonság szerepe egyre inkább felértékelődik. Korunk próbatételei összetettek, sok területet érintenek, hatásai is egyre nehezebben jósolhatók meg. Az állampolgárok ezért joggal várják el, hogy az állam e veszélyeket elhárítsa, polgárait pedig megvédje.³ A közsférába, az állami szervek működésébe vetett társadalmi bizalom emberi életek sokaságát befolyásolja. A bűnözés nem ismer – sem elvi, sem fizikai – határokat, így az állam olyan kormányzati politikát köteles folytatni, amely szükség esetén beavatkozik, a területén élő közösségek életét megvédi, vallott értékeit tiszteletben tartja, az ország külső és belső védelmét megteremti, a fenyegetésekkel és veszélyekkel szembeni biztonságot garantálja. Mindez elérhető a védelmi szervek olyan irányításával, amely az európai uniós tendenciákkal összhangban rátermettségével, kreativitásával, és professzionális beavatkozási képességével a problémák megelőzésére, megszakítására és megszüntetésére alkalmas.⁴

A kutatás egy esettanulmány bemutatásán keresztül szemlélteti, hogy a rendvédelmi szervek, azon belül is a rendőrség egyik helyi szervének vonatkozásában az alkalmazott vezetési stílus hogyan hátráltatta a társadalmi rendeltetés megvalósulását, a kitűzött (bűnüldözési) cél elérését. Ahhoz viszont,

1 „A szervezett bűnözés elleni harc a hatóságok napi problémájává nőtte ki magát.” Havasi Zoltán: A rendőrség megváltozott feladatai az EU csatlakozás tükrében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a „Magyar határellenőrzés – európai biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2004, 105. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III.]

2 Kovács István: A prostitúció jelensége és társadalmi kontrolljának vizsgálata empirikus módszerekkel. PhD-értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016

3 Kovács, István: Is the prostitution a threat/danger to a country's (national) security? National Security Review, Special Issues, 2017, pp. 12–24.

4 Ma Magyarországon – a rájuk vonatkozó normák alapján – hon- és rendvédelmi szerveket különböztetünk meg. Bár társadalmi rendeltetésük eltérő, mindkét szerv elsődleges feladata a fenyegetésekkel és veszélyekkel szemben az ország védelmének garantálása. Míg biztonságunkat a honvédelem a külső erőkkal, addig a rendvédelem a belső rendezavarókkal szemben garantálja. Mivel feladatauk elsődleges jellemzője közös, így összefoglalóan védelmi szerveknek is nevezhetjük őket.

hogy az említetteket vizsgálhassam, nélkülözhetetlen a rendőrség, a rendvédelmi szerv és a vezetés-irányítás funkciók értelmezése, azok államigazgatásban betöltött szerepének meghatározása.

Ha az állam az előbbieket érvényesítésére garanciát vállal, eredményorientált intézkedés megtételére van szüksége. Az állami koncepciónak határozott bűnüldözésre, hatékony igazságszolgáltatásra, és következetes (büntetés-) végrehajtásra szükséges épülnie. Olyan állami tevékenység gyakorlása lesz irányadó, amelyet közigazgatási/államigazgatási/rendészeti szervek fejtenek ki, intézkedéseik pedig terminológiájában különböző (múlt, jelen, jövő) funkciót valósítanak meg:

- a közrend megzavarásának objektív lehetőségét megelőzik;
- a közrendet zavaró magatartásokat megakadályozzák;
- a megzavart közrendet (bekövetkezett sérelem esetén) helyreállítják.

A rendészettelmélet ezt a tevékenységet rendészetnek nevezi. *Finszter Géza* megfogalmazásában: „*A rendészet a közigazgatásnak az az ága, ami társadalmi rendeltetésének betöltéséhez először a rendészeti szolgáltatásokat teljesíti, másodsor a jogellenes emberi magatartásokból származó veszélyeket a legitim fizikai erőszak monopóliumának birtokában elhárítja, harmadszor pedig az állam büntetőjogi igényét érvényesítő büntető igazságszolgáltatás előkészítése érdekében bűnüldözést folytat.*”⁵ (A veszély olyan állapot, élethelyzet, amelyben a társadalom által értéknek elismert anyagi és szellemi javakat sérelem fenyegeti. A sérelem lehet a javak megsemmisülése, értékük csökkenése, vagy értékgyarapító képességük elvesztése.) A rendészet – annak ellenére, hogy magán viseli a hivatali szervezetek jegyeit – a modern állam közigazgatásában mindenhol látványosan elkülönül a civil igazgatás más területeitől.⁶ Az elkülönülés jegyeinek függvényében „*a rendészeti igazgatás a civil közigazgatásnak az a szakigazgatási ágazata, amelyik rendészeti hatósági jogkörben eljárva, a hierarchikusan nem alárendelt ügyfelek részére a közbiztonság és a közrend védelmében intézkedéseivel jogokat biztosít és kötelezettségeket ír elő akként, hogy önkéntes jogkövetés hiányában hatósági intézkedéseinek – a legitim fizikai erőszak monopóliumát is magában foglaló – hatósági kényszer alkalmazásával szerezhet érvényt.*”⁷

⁵ Finszter Géza: A rendőrség joga. Duna Mix Kft., Vác, 2012, 122. o.

⁶ Kovács Gábor: A rendészeti szervek szervezeti kultúrájának összetevői, és sajátosságai, a téma feldolgozása a Rendőrtiszti Főiskola vezetéselméleti oktatásában. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009, 223–234. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]

⁷ Finszter Géza: i. m. 18. o.

E funkciók érvényesüléséről a rendészeti szervek gondoskodnak. A rendészeti szervek egyik csoportját a rendvédelmi szervek alkotják. Hazánkban ma nyolc rendvédelmi szerv működik, a rendőrséggel együtt.⁸ A rendőrség olyan közigazgatási hatóság (állami, fegyveres rendvédelmi szerv), amelynek feladata (az alaptörvényben, a rendőrségről szóló törvényben, és más jogszabályban meghatározott) bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében az állami impériumból nyert legitím fizikai erőszak monopóliumának birtokában a rendészeti igazgatási tevékenység teljesítése.⁹

A rendőrség irányítása és vezetése

Egy ilyen hatalmas szervezet működését nem érthetjük meg, ha az alapvető fogalmakat (ügymint irányítás és vezetés) nem definiáljuk, azokat nem határoljuk el egymástól.

Az irányítás nem más, mint a teljesítmény mérése és korrekciója annak érdekében, hogy a szervezeti célok és tervek megvalósuljanak, míg a vezetés az irányítás szakmai ellenőrzését végzi.¹⁰

1991. szeptember 23-án az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX. 26.) számú AB határozatában rávilágított a vezetés és irányítás fogalmának meghatározására és egymástól való elhatárolására.¹¹ Le kell szögeznünk, hogy bár az irányítás és a vezetés külön funkciókkal jellemezhető, feladatuk akkor is együttesen a szervezet eredményes működtetésére irányul, egymás nélkül nem értelmezhető. Elhatárolásuk alapja az irányított szervezethez való viszony és az – állami irányításban – az irányítási, illetve vezetői aktusok különböző jogi minősége. Az irányító az irányított szervezeten kívül (fölötte) áll, a vezető viszont a szervezet csúcán, de azon belül, annak részeként helyezkedik el. Az irányító az irányított szervevre alapvető befolyást gyakorol. Az államszer-

⁸ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLIII. törvény 1. § (1) bek.: „Rendvédelmi szerv az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a belső bűnmegelőzési és büntetőrendészeti feladatokat ellátó szerv, a terrorizmust elhárító szerv, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a büntetés-végrehajtási szervezet, az Országgyűlési Őrség, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal.”
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500042.TV (A továbbiakban: Hszt.)

⁹ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (2) bek. 1–19., valamint a 4. § (1) bek. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV

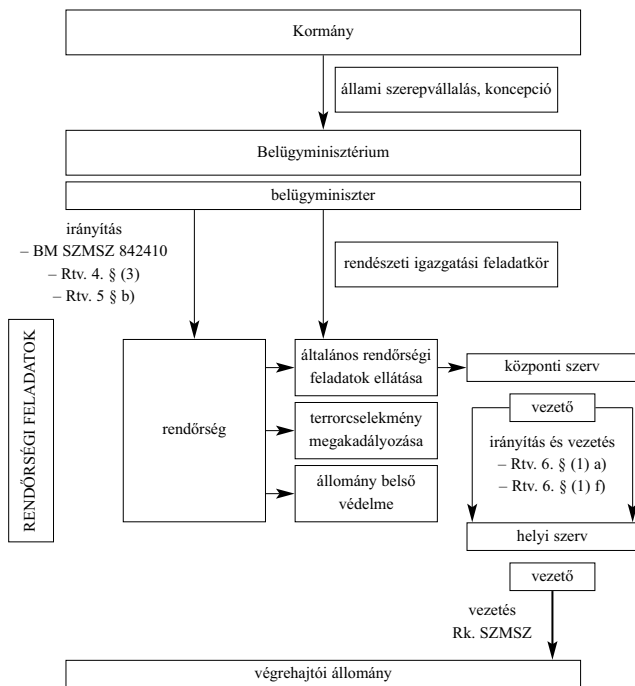
¹⁰ Harold Koontz et al.: Readings in Management. McGraw-Hill, New York, 1980; Stafford Beer: Decision, and Control. Wiley, London, 1966

¹¹ 48/1991. (IX. 26.) AB határozat.

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/413887D00724A32FC1257ADA00529B43?OpenDocument>

vezeten belüli irányítás esetén az irányítás közjogi jogosítványok alapján folyik. Az irányítás eszközei – ha a hatásköri szabály erről nem rendelkeznek – felölelik az állami szervezés teljes eszköztárát. A vezetés mindig az irányítás keretei között marad, az irányítás által kitűzött feladatokat hajtja végre, nemcsak akkor, ha az irányító és a vezető között (szervezeti) hierarchikus alá-fölle rendeltségi viszony van, hanem akkor is, ha az irányítás végrehajtása mellett a vezetői önállóság is rendelkezésre áll. Az előbbieket a rendőrség vonatkozásában folyamatábra segítségével illusztrálom.

1. számú ábra
A rendőrség vezetésének, irányításának folyamata

Forrás: A szerző szerkesztése.

Az állampolgárok oldalán a fenyegetésekkel és veszélyekkel szemben megjelenik a biztonság igénye. A kormánynak a biztonságot garantálnia kell, ez állami szerepvállalás formájában, állami koncepciókban (stratégiákban) jelenik meg. A határozott bűnüldözés, hatékony igazságszolgáltatás, és a következetes (büntetés-) végrehajtás igényét az illetékes minisztériumokon keresztül továbbítja.

A Belügyminisztériumot a belügyminiszter vezeti. A belügyminiszter a rendőrséget irányítja. (A Belügyminisztérium Alapító Okiratának 10. pontjának 842410. számú rendelkezése szerint alaptevékenységei közé tartozik a közbiztonság, közrend központi igazgatása és szabályozása. A rendészeti igazgatási jogkört ez a funkció öleli fel.¹²) A két szervezet között a jogviszony tartós, és folyamatos, tartalmát az irányítási jogosítványok határozzák meg. E szerint a minisztérium a miniszter útján a rendőrséget szabályozási, konkrét utasítási, ügydöntő, aktus-felülvizsgáló és ellenőrzési jogosítvánnyal irányítja. (A rendőrségről szóló törvényben foglaltak szerint a miniszter például a rendőrség tevékenységét szabályozza, ellenőrzi, meghatározza annak szervezeti, és működési szabályzatát stb.¹³) Az irányítás alanya közvetett módon a Belügyminisztérium, közvetlen módon a belügyminiszter, annak tárgya a rendőrség, célja, hogy az irányított szervezet zavartalanul, és eredményesen a meghatározott stratégiát végrehajtsa, tartalmát pedig az irányítási jogviszony összessége alkotja.

A rendőrséget három – az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott, a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó, valamint a terrorizmust elhárító – szerv alkotja. Összességében ők látják el azokat a rendőrségi feladatokat, amelyeket a rendőrségről szóló törvény meghatároz. (A törvény megfogalmazásában a rendőrség feladata az alaptörvényben meghatározott teendők mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem, és a törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, valamint a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése.¹⁴)

Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv központi szerve, megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságokra, rendőrkapitányságokra és határrendészeti kirendeltségekre bontható.

¹² A Belügyminisztérium Alapító Okirata, VIII/325/25/2012.

http://2010-2014.kormany.hu/download/7/d9/b0000/BM_alap%C3%ADt%C3%B3%20okirat_20120921.pdf

¹³ Rtv. 5. § a)–n)

¹⁴ Rtv. 1–3. §

A központi szerv élén az országos rendőrfőkapitány áll. A központi szervet az országos rendőrfőkapitány vezeti, a rendőr-főkapitányságok és a közvetlen alárendeltségébe tartozó más rendőri szervek vezetőinek tevékenységét pedig irányítja. (A rendőrségről szóló törvényben például végrehajtására utasítást ad, az alárendelt szerv szervezeti, és működési szabályzatát jóváhagyja stb.¹⁵) A központi szerv vezetőjének tevékenysége együttesen vezetésre és irányításra is vonatkozik. Az irányítás alanya közvetve a központi szerv, közvetlenül az országos rendőrfőkapitány, annak tárgya a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság, rendőrkapitányság, és határrendészeti kirendeltség, célja, hogy az irányított szervezet zavartalanul és eredményesen végrehajtsa a meghatározott stratégiát, tartalma pedig szintén az irányítási jogviszonyok összessége.

A rendőrkapitányság élén a rendőrkapitány áll. Irányítási jogköre nincs, ő „csak” vezet. A vezetés funkciója viszont minden szervezeti egység vonatkozásában magában foglalja a tervezés, szervezés, közvetlen irányítás, koordinálás, és ellenőrzés funkcióját.¹⁶

A vezetés-irányítás eredménye leginkább a végrehajtói állomány szintjén ölt testet, ami köteles teljesíteni a konkrét feladatokat.

Parancsuralmi rendszer és a statisztika

Alapvető társadalmi igény, hogy az állami szervek munkatársai feladataikat kötelességtudóan, szakszerűen, felelősséggel végezzék. A hivatásos és közszolgálati dolgozók munkavégzését, mindennapjait az adott területre vonatkozó jogszabályi rendelkezések a pártatlan, előítéletektől és befolyástól mentes feladatellátás elvárásaival kiegészítve határozzák meg.¹⁷ A dualizmus kori „haza és haladás” mottóját a XXI. században a rendvédelmi szervek körében a „személy, biztonság és integritás” szolgáltatása egészítette ki. A politikai elvárások, a gazdasági körülmények, de leginkább a társadalom tagjainak szubjektív biztonságérzete a rendvédelmi szerveket tevékenységük minőségének fejlesztésére készítetik. A követelményeknek való megfelelést a társadalom tagjainak értékítélete mellett döntő mértékben a rendszer kultúrája és a rendvédelmi szervek értéke határozza meg. Ahhoz, hogy a rendvédelmi szervek megfelelhessenek társadalmi rendeltetésüknek, mindezek mellett szükségük

¹⁵ Rtv. 6. § (1) bek. a)–i)

¹⁶ Henri Fayol: General and industrial management. Marinto Fine Books, London, 1916

¹⁷ Kovács István: A rendőri korrupció, és a prostitúció. Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/3., 42–60. o.

van az állampolgárok támogatására is. A megbecsülés és támogatás mércéjét ugyanis mindig az állampolgárok alakítják.¹⁸ Ha az állampolgár elégedett, vélhető, hogy a társadalmi rendeltetés, a kormány által kitűzött cél révbe ért. A kiadott feladatok viszont csak úgy érvényesíthetők, ha a rendőrök a napi feladataikat szigorúan a jogszabályok betartásával hajtják végre. Ha az állampolgároktól elvárjuk, hogy normaszzerűen éljék az életüket, akkor a szabályokat a rendőrségnek nemcsak betartatnia, hanem betartania is szükséges. A rendőrség irányításában speciális szabályzók érvényesülnek. A specialitással összefüggésben két alapelvről (az egyszemélyi vezetés és a centrális vezetés elve) is szükséges szólnunk. Az egyszemélyi vezetés elve értelmében a szervezet vezetője a szervezet jogszerű működéséért és tevékenységéért teljes és oszthatatlan felelősséggel tartozik.¹⁹ A centrális felelősség elve szavatolja a normaszzerű működést, normaszzerű feladatvégzést. A centrális vezetés elve szerint a szervezet elsődleges vezetőjétől kapott parancsokat a vezetői tisztséget betöltők (is) kötelesek végrehajtani, és az állománnyal végrehajtani.²⁰ Az egymás közötti kapcsolatot a szolgálati úton megvalósuló parancsirányítási rendszer szerint gyakorolják, amelyhez a vezetők a parancsnoki jogkört birtokolják. A rendészeti szervezetben a vezetőt és beosztottat egyaránt írott jogszabályok kötik, amelyek a vezető munkakapcsolatait szabályozzák. Ez legegyszerűbben a vezető utasítási (parancsadási) jogával és a beosztott végrehajtási kötelezettségével jellemezhető.²¹ Nagyon fontos viszont kiemelni, hogy a parancsuralmi rendszer egy olyan visszajelzésen működő zárt architektúrát alkot, amely a parancsnok tekintélyének fenntartása mellett a parancs végrehajtóját (a támadásoktól) megvédi, és az állampolgárok biztonság iránti igényét kielégíti. Mindez azt szolgálja, hogy a kiadott utasítás alapján a személyek felelőssége egyértelműen meghatározhatóvá váljék, és a szervezet működésébe vetett társadalmi bizalom ne sérülhessen. Ennek illusztrációs, majd szöveges magyarázata látható a *2. számú ábrán*.

A parancsnok feladatot határoz meg, azt parancs formájában továbbítja a végrehajtónak. (A parancs közvetlenül a hierarchiában helyet foglaló parancsnoknak, majd közvetett módon a végrehajtói állománynak is kiadható,

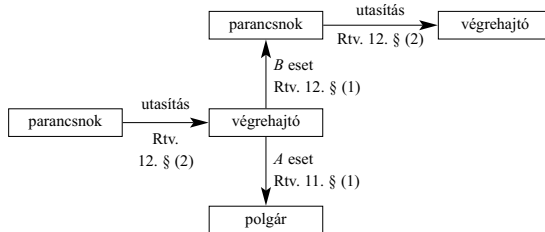
18 Kovács István: Az üzletszerű kéjveléssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 2015/4., 99–125. o.

19 Alice Miller: More already on the central committees leading small groups. *China Leadership Monitor*, vol. 44, 2014, pp. 1–8.; A parancsnoki szerep kérdéskörét lásd Fogarasi, Mihály – Kovács, István: How to reveal the constructed worlds: the 2006's riots in Budapest. *Internal Security*, 2016/1., pp. 19–41.

20 Jonathan Levin – Paul Milgrom: Introduction to Choice Theory. Oxford University Press, 2004

21 Kovács Gábor: A rendészeti szervezetekben lejátszódó folyamatok. In: Kovács Gábor (szerk.): *Rendészeti szervek vezetés és szervezélmélete*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014

2. számú ábra
A parancsuralmi és egyéni felelősség rendszere

Forrás: A szerző szerkesztése.

de irányulhat közvetlenül a végrehajtói állományra is.) A parancs végrehajtója a szolgálati beosztásában meghatározott feladatait a törvényben foglaltaknak megfelelően végrehajtani, valamint az előljáró által adott utasításoknak engedelmeskedni köteles.²² Az utasítás végrehajtása két esetet feltételez.

A esetben az utasítás kiadása jog- és szakszerű volt, a végrehajtó azt a rendőrségi törvényben meghatározott módon végrehajtani köteles, a polgár pedig köteles alávetni magát az intézkedésnek. *A* esetben nem volt törvénsértő aktus, a jogszerűségért és a szakszerűségért mind a parancsnok, mind a végrehajtó, valamint akár a polgár felelőssége egyértelműen meghatározható.²³

B esetben viszont az utasítás kiadása törvénsértő. Bűncselekmény esetén azt a végrehajtó megtagadni, szabálysértés esetén pedig annak jogszabálysértő voltára a parancsnok figyelmét felhívni köteles. Ilyenkor a parancs végrehajtásának nincs halasztó hatálya, azonban ha az előljáró a parancs kiadását mindezek ellenére fenntartja, köteles azt az utasított kérelmére írásba foglalni. Ebben az esetben a jog- és szakszerűség kérdésköre, az egyéni felelősség megállapítása szintén egyértelműsíthető.²⁴ (Itt kívánom megjegyezni, hogy a végrehajtó felelőssége az esetben is megállapítható, ha az időközben felvetődő információkról, a bekövetkező eseményekről és a változásokról az előljárót nem értesíti, ad absurdum a vezetői döntés befolyásolására kerül sor.)

Egy olyan szerv, mint a rendőrség nem működhet szigorú jogszabálybetartás és -végrehajtás nélkül. A parancsuralmi és egyéni felelősségmegállapító rendszer elősegíti, hogy a vezetés és irányítás mátrix működőképes, az ál-

²² Rtv. 11. § (2) bek.

²³ Rtv. 12. § (1) bek.

²⁴ Rtv. 12. § (2) bek.

lami cél elérhető, és végül az állampolgárok biztonság iránti igénye kielégíthető legyen. Annak kiderítésére, hogy mennyire működőképes a szervezet, mennyire felel meg a társadalmi rendeltetésének, milyen mértékben képes a kitűzött célok elérésére, hatékonysági mérőszámok felmutatására és statisztikai elemzésekre van szükség. Ezt teszi lehetővé a statisztikai rendszer.

A statisztika segítségével vizsgálható a bűnözés mint tömegjelenség. A mérőszámok segíthetnek abban, hogy megismerhessük a bűnözés mibenlétét, és eredményes, célorientált stratégiát dolgozhassunk ki a megelőzés érdekében. Ez teremtheti meg az alapot arra, hogy az irányítás alapjául szolgáló állami stratégia létrejöhesse. Bár a statisztika csupán részízgagságot közöl, azért kiindulási pontként alkalmazandó. Részízgagság, mert az kizárólag a hatóság tudomására jutott és az általa feltárt bűncselekmények halmazáról ad tájékoztatást, a nem jelentett cselekmények rejtve maradnak.²⁵ Ha azonban a bűncselekmény a hatóság tudomására jut, vagy azt önérből felderíti, megteheti a kellő (ellen)intézkedést. Megismeri az állampolgárokat fenyegető és/vagy veszélyeztető bűnözés gócpontjait, amelyek ellen eredményes stratégiát tud kidolgozni. A stratégia része a prevenció is, amely így a látenciában maradó cselekmények kezelésére (megelőzés) is szolgálhat. Példának okáért: egy adott kerületi rendőrkapitányság illetékességi területén elszaporodtak a betörések. A sértettek zöme feljelentést tesz a rendőrkapitányságon, a maradék bizonyos oknál fogva – például nem bízik a rendőrség munkájában és az elkövető kézre kerítésében, vagy értelmetlennek látja a feljelentés megtételét, mert a kára nem térül meg – nem jelenti a történeteket. A rendőrhatalóság a jogszabályban meghatározottak figyelembevételével akciótervet készít, krimináltechnikai és -metodikai módszereket alkalmaz, végül pedig prevenció keretében tesz a betörések megisméltődése ellen. Jobb esetben elfogja az elkövetőt, és a kár megtérül. Az állampolgár látja, hogy az ügyével nemcsak addig foglalkoznak, amíg bejelenti az ügyet, hanem minden intézkedést megtesznek a megelőzés keretében. A számadatokból tehát igenis leszűrhetünk olyan releváns részkövetkeztetéseket, amelyek választ adhatnak a szervezet társadalmi rendeltetésére, annak hatékonyságára, minőségére.

²⁵ Finszter Géza: A közélet tisztasága elleni bűncselekmények oksága. A korrupció jogszempontú elemzése. Magyar Rendészet, 2008/4., 42. o.

Esettanulmány

Akár kvalitatív, akár kvantitatív kutatásról van szó, a kutatónak mindig tisztetben kell tartania a vizsgálat alanyainak, illetve adatközlőinek biztonságát, anonimitását, és a személyes adataik feletti rendelkezési jogát. A kutató által megszerzett személyes adatok forrását bizalmasan kell kezelni, kivéve ha a nyilvánosságra hozatalra az adatközlők beleegyezésével, vagy éppen a kérésükre kerül sor. Mindezen alapelvekre figyelemmel elvégeztem az esettanulmányhoz felhasznált adatok anonimizálását, azokból az érintettek nem azonosíthatók.

Az esettanulmány nem reprezentatív, a megállapítások a vizsgált esetre érvényesek csupán, azaz nem tartalmaz az egész szervezetre levonható következtetéseket. A tanulmányból viszont az esettel kapcsolatban olyan releváns következtetések vonhatók le, amelyek a szervezet működőképességét pozitív irányba befolyásolhatják, a kiadott intézkedéseket pedig eredményorientáltabbá, célirányosabbá tehetik.

Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervezet egy plusz tizenkilenc megyei főkapitányságra, százötvennégy rendőrkapitányságra és huszonegy határrendészeti kirendeltségre bontható. A vizsgálat a százötvennégy rendőrkapitányság közül egyet, annak a bűnügyi szolgálati ágát érintette. A vizsgált szervezeti egység osztály jogállású alosztályokra bontható. Élén az osztályvezető áll, munkáját két alosztályvezető segíti. A vizsgálat tárgya az egyik alosztály, az ott szolgálatot teljesítő három munkatárs és azok alparancsnokának egész – 2017-re vonatkozó – éves munkájának vonatkozásában az összes büntetőeljárás, azok vádemelési arányszámai, a három végrehajtó vádemelési arányszámai, és az alparancsnok vezetői magatartása volt. (A Hszt. hatálybalépésével az alosztályvezető vezetői jogállása megszűnt.²⁶ Az alosztályvezetőt így alparancsnokként tartjuk számon. Meglátásom szerint bármely személy, aki szervezetszerű, hierarchikusan felépülő, minimum háromnál több személyből álló, munkamegosztáson alapuló csoportosulást vezet, vezetőnek tekinthető. Akár a készenléti csoportvezető, akár az alosztályvezető, akár a szolgálatirányító parancsnok.) A három személy vonatkozásában három kategória felállítására volt szükség: első szint: nyomozó/vizsgáló/előadó, második szint: főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó, harmadik szint: kiemelt főnyomozó/kiemelt fővizsgáló/kiemelt főelőadó. Mindegyik szint a végrehajtói állomány munkatáborát erősíti.

²⁶ Hszt. 58. § (1) bek.

Hipotézisem szerint – szigorúan az esettanulmány körülményeire – a három különböző végrehajtói szinthez három különböző, a klasszikus vezetési stílusokkal korreláló alparancsnoki vezetési stílus rendelhető, amely a különböző beosztásokhoz rendelt munkaköri leírások elemeiből kiolvasható és amely a statisztikai számok tükrében megmutatja, hogy a laissez-faire vezetői stílus a büntetőeljárás indexre negatív hatást gyakorol.

Személyi körülmények

- Az alparancsnok férfi, 21 és 31 év közötti, felsőfokú képzettségű, a rendőrség állományában öt-tíz éve lát el szolgálatot, tapasztalatait bűnügyi szakterületen szerezte.
- A nyomozó/vizsgáló/előadó férfi, 21 és 31 év közötti, felsőfokú képzettségű, a rendőrség állományában legfeljebb öt éve teljesít szolgálatot, tapasztalatait bűnügyi szakterületen szerezte.
- A főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó nő, 21 és 31 év közötti, felsőfokú képzettségű, a rendőrség állományában öt-tíz éve lát el szolgálatot, tapasztalatait bűnügyi szakterületen szerezte.
- A kiemelt főnyomozó/kiemelt fővizsgáló/kiemelt főelőadó férfi, 31 és 41 év közötti, felsőfokú képzettségű, a rendőrség állományában tíz-húsz éve lát el szolgálatot, tapasztalatait bűnügyi és rendészeti szakterületen szerezte.

A beosztás betöltéséhez szükséges (alap)követelmények

- Alparancsnok esetén minimum öt év hivatásos szolgálati jogviszony, a munkakör képesítési követelménye egyetem és/vagy főiskolai, azaz felsőfokú képzés, valamint egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság. Az alparancsnok személyi körülményeit megvizsgálva a támasztott feltételeknek megfelelt, teljesítményértékelése (személyes kompetenciája) az előző évben kiváló eredménnyel zárult, azaz kilencven százalék feletti volt. Fegyelmi és büntetőeljárás alatt nem állt, jutalomban egyszer részesült.
- Nyomozó/vizsgáló/előadó esetén már megévő hivatásos szolgálati jogviszony nem kritérium, első szolgálati beosztás betöltésére alkalmas. A munkakör képesítési követelménye egyetem és/vagy főiskolai, azaz felsőfokú képzés, valamint egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság. Az illető személyi körülményeit megvizsgálva a támasztott feltételeknek megfelelt, teljesítményértékelése (személyes kompetenciája) az előző évben kiváló

eredménnyel zárult, vagyis kilencven százalék feletti volt. Fegyelmi és büntetőeljárás alatt nem állt, jutalomban egyszer részesült.

- Főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó esetén minimum három év hivatásos szolgálati jogviszony, a munkakör képesítési követelménye egyetem és/vagy főiskolai, azaz felsőfokú képesítés, valamint egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság. Az illető személyi körülményeit megvizsgálva a támasztott feltételeknek megfelelt, teljesítményértékelése (személyes kompetenciája) az előző évben kiváló eredménnyel zárult, azaz kilencven százalék feletti volt. Fegyelmi és büntetőeljárás alatt nem állt, jutalomban egyszer részesült.
- Kiemelt főnyomozó/kiemelt fővizsgáló/kiemelt főelőadó esetén minimum öt év hivatásos szolgálati jogviszony, a munkakör képesítési követelménye egyetem és/vagy főiskolai, azaz felsőfokú képesítés, valamint egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság. Az illető személyi körülményeit megvizsgálva a támasztott feltételeknek megfelelt, teljesítményértékelése (személyes kompetenciája) az előző évben kiváló eredménnyel zárult, vagyis kilencven százalék feletti volt. Fegyelmi eljárás vele szemben két esetben indult, amely két figyelmeztető levéllel zárult. Munkáját a bázisév előtt jutalommal ismerték el.

A beosztás betöltéséhez szükséges alapkövetelmények csupán szekunder tényezők a tekintetben, hogy a beosztást mely személy töltheti be. Ez egy keret, tartalommal a személyi attitűd ruházhatja fel. A primer forrás mindig a személyes kompetencia, azaz az illető beosztásra való alkalmatlansága. Vagyis mind a szervezet, mind az érintett egyén akkor jár a legjobban, ha a rá szabott munkakörben dolgozhat.²⁷ Ebből adódóan nem minden ember alkalmas minden pozíció betöltésére. Az, hogy valaki kiemelt főnyomozóként jól teljesít, nem alkalmas arra, hogy akár középvezetői babérokra törhessen. De mindegyik alparancsnok sem alkalmas arra, hogy felső vezetővé váljon. Ezek generális törvényszerűségek. 2013-ban rendeletet adtak ki a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, a szervezet és a személyek teljesítményértékeléséről.²⁸ A beosztás betöltéséhez szükséges szervezeti és személyi kompetenciák mérhetővé váltak. A rangsorolás alapján javaslatot lehet

²⁷ Szakács Gábor: A szervezeti kultúra, a szervezeti hatalom a rendvédelmi szerveknél. In: Kovács Gábor (szerk.): i. m.

²⁸ A belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek hivatásos állományú tagjai teljesítményértékelésének ajánlott elemeiről, az ajánlott elemek alkalmazásához kapcsolódó eljárási szabályokról, a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről szóló 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300026.bm

tenni magasabb beosztásba helyezésre, de inverz irányú intézkedésre, azaz beosztásból való felmentésre is. A teljesítményértékelés teremtette meg a jutalmazás és/vagy büntetés kiszabásának mérőszámalapú elrendelését. A négy személy vonatkozásában ezeket az ismérveket megvizsgálva megállapítottam, hogy birtokában vannak a beosztás betöltéséhez szükséges személyi kompetenciáknak, a 2016-os értékeléseik alapján kiváló minősítést kaptak. Mind az alparancsnok, mind a három végrehajtó alkalmas arra, hogy a rájuk bízott feladatokat a beosztás betöltéséhez szükséges mértékig és minőségben ellássák.

A végrehajtói munkakör és a vezetői stílus

Az említett tárgykör elemzéséhez tanulmányoztam az iménti beosztások munkaköri leírásait. Az elemek kiválogatásával olyan információs adatbázist sikerült létrehoznom, amely híven tükrözte az alparancsnok tevékenységét, így különösen annak vezetési, ellenőrzési és beavatkozási kötelmeit a végrehajtói állomány és a három beosztás vonatkozásában. Az adathalmazból kapott információk megfeleltethetők a klasszikus vezetési stílusok jellemzőinek, így választ kaphatok arra a kérdésre, hogy vajon melyik vezetési stílus válthatja be azokat a reményeket, amelyek a statisztika alapján az irányító szerv elvárásait kiszolgálják, vagy ellenkezőleg, meghiúsítják. Öt kategóriát különböztettem meg: parancsnoki kontroll jelenléte, annak minősége, a tevékenység lefolyása, a munkafeladat, és a döntés jogköre. A parancsnoki kontroll jelenléte megmutatta, hogy az adott alparancsnok a feladatvégzést felügyeli-e. Annak minősége arra adott választ, hogy a felügyelő tevékenység milyen minőségű, mennyire van jelen. A tevékenység lefolyása a feladatmeghatározásnak volt megfeleltethető. A munkafeladat az alparancsnok feladatkijelölő tevékenységét volt hivatott vizsgálni. A döntés jogköre magától értődően az adott beosztási szint döntési jogkörét vizsgálta.

A klasszikus vezetési stílusok jellemzőinek meghatározásában *Kolozsvári Judit* egyik tanulmánya nagy egyezőséget mutatott a felállított kategóriákkal, így azok összehasonlítása gond nélkül elvégezhető volt²⁹ (*táblázat*).

Az *autokratikus vezetési módszer* a félelem és a nyomás megtestesítője. Fenyegetésekre és büntetésre épít, amely a munkavállalót befolyásolja. A szervezetbe újonnan bekerülők vonatkozásában használják a leggyakrabban,

²⁹ Kolozsvári Judit: *Vezetéskélektan*. Comenius Bt., Budapest, 1999

A végrehajtói és a klasszikus vezetési stílus rendszere

	Végrehajtói szint			Vezetési stílusok		
	Nyomozó/ vizsgáló/ előadó	Főnyomozó/ fővizsgáló/ főelőadó	Kiemelt főnyomozó/ kiemelt fővizsgáló/ kiemelt főelőadó	Autokratikus	Demokratikus	Laissez- faire
Parancsnoki kontroll jelenléte	Van	Van, minimális rész- ellenőrzéssel	Szükség esetén, egyébként nincs	Van	Van, minimális rész- ellenőrzéssel	Szükség esetén, egyébként nincs
Parancsnoki kontroll minősége	Maximális, manuális szakvezetés	Minimális, rész- ellenőrzéssel	Szükség esetén, egyébként nincs	Maximális, manuális szakvezetés	Minimális, rész- ellenőrzéssel	Szükség esetén, egyébként nincs
Tevékenység lefolyása	Szigorú vezetői kontroll mellett alapfeladatot lát el	Folyamatos belső és külső együtt- működésre kötelezett	Anyagait önállóan készíti el	Egy rész- feladatot közöl, a következőt referálás és teljesítés után	A részfelada- tokat együtt beszélik meg, a vezető alternatív választási lehetőségeket teremt, együtt választanak	A feltételek biztosításán kívül feladatot nem határoz meg
Munkafeladat	Alapfeladat	Szolgálati csoport- vezetői feladatokkal is megbízható	Szolgálati feladat ellátása érdekében létrehozott munkacsoport vezetésével is megbízható	A vezető kijelöli a feladatot	A vezető kijelöli a feladatokat, munka- megosztás érvényesül	A vezető ezzel nem foglalkozik
Döntés	Vezetői döntés	Vezetői alternatívák közül együtt a leginkább optimálisat meghosszák	Önállóan döntést hozhat	Vezető hozza meg	Egyén és vezető közösen hozza meg (támogatás)	Egyén hozza meg

Forrás: A szerző szerkesztése.

akik még nem tudják, hogy milyen feladatokat kell elvégezniük, vagy milyen eljárásokat kell követniük. A vezető hatékony felügyelettel, a feladatok részleteinek meghatározásával, és azok végrehajtásának visszaellenőrzésével vezeti a szervezeti egységet. A döntést kizárólag a vezető hozhatja meg. A vezetési stílushoz a legközelebb a nyomozó/vizsgáló/előadó tevékenységének ellenőrzésére irányuló alparancsnoki feladatvégzés áll. E tekintetben a parancsnoki kontroll jelenléte maximális, ami manuális szakvezetéssel párosul. Az aktuális végrehajtói szint alapfeladatát szigorú kontroll, beszámoltatás jellemzi. A munkafeladatok tekintetében az adott szint a végrehajtói hierarchia legalacsonyabb fokán helyezkedik el, és mindennapos, részfeladatonkénti beszámoltatást, végrehajtás-ellenőrzést és utasításkiadást feltételez. A vezető a döntéseket, részfeladatonként, és összességében is kizárólag csak maga hozhatja meg.

A *demokratikus vezetési stílus* a vezető és a végrehajtó közötti korszerű együttműködés jelképe. Bár a végső döntést a vezető hozza meg, a végrehajtót annak folyamatába bevonja – döntési lehetőségeket vázol –, a személyek a döntési mechanizmus szerves részei. Ez az elégedettség növelése mellett az emberek saját kompetenciáinak fejlesztését szolgálja azáltal, hogy a végrehajtók hasznosnak érzik magukat, motiváltakká válnak.³⁰ A vezetési stílushoz a legközelebb a főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó tevékenységének ellenőrzésére irányuló alparancsnoki feladatvégzés áll. E tekintetben a parancsnoki kontroll jelenléte minimális, ami részellenőrzésekkel párosul. Az aktuális végrehajtói szint feladatát folyamatos belső és külső együttműködéssel hajtja végre. A munkafeladatok tekintetében az adott szint a végrehajtói hierarchia olyan fokán helyezkedik el, amelyik lehetőséget teremt arra, hogy részvezetői feladatokkal, azaz szolgálati csoportvezetői feladatokkal is megbízhatóvá váljon. A vezető döntési lehetőségeket kínál, amelyek közül a leginkább optimálisat együtt, megbeszélés útján választják ki.

A *laissez-faire vezetési stílus* úgy foglalható össze, mint a „vezetés hiánya”, vagy a „leveszem a kezem rólatok” megközelítés.³¹ A vezető kerüli az aktív részvételt a célok meghatározásában, a kívánalmak tisztázásában, a prioritások szervezésében, és az érintettek bevonásában. A vezető rendkívül passzív és inaktív is egyben, ami azt idézi elő, hogy a vezetett személy ön-

30 Ray Sarbapriya – Ray Isitha Aditya: Understanding democratic leadership: Some Key Issues and Perception with Reference to India's Freedom Movement. *Afro Asian Journal of Social Sciences*, vol. 3, no. 3, 2012, pp. 1–26.

31 Peter G. Northouse: *Leadership: Theory and practice*. Thousand Oaks, 2006

igazgatóvá válik.³² A vezetési stílushoz a legközelebb a kiemelt főnyomozó/kiemelt fővizsgáló/kiemelt főelőadó tevékenységének ellenőrzésére irányuló alparancsnoki feladatvégzés áll. E tekintetben a parancsnoki kontroll jelenléte kizárólag szükség esetén valósul meg, annak minősége elhanyagolható. Az aktuális végrehajtói szint feladatát önállóan hajtja végre, anyagait önállóan készíti el. A munkafeladatok tekintetében az adott szint a végrehajtói hierarchia olyan magas fokán helyezkedik el, hogy – önálló vezetési jogkör gyakorlásának delegálásával – szolgálati feladat ellátása érdekében létrehozott munkacsoport vezetésével is megbízható. A tevékenysége során önállóan, vezetői kontroll nélkül is hozhat döntéseket.

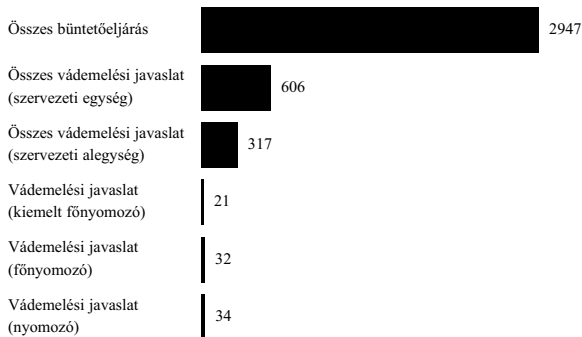
Számstatisztika a metodika tükrében

A szerv vonatkozásában a tárgyév összes büntetőeljárását, a szervezeti egység vonatkozásában a személyek vádemelési javaslattal lezárt büntetőeljárásait, az összes vádemelési javaslattal lezárt ügy számát, és a vizsgált szervezeti alegység összes vádemeléssel lezárt büntetőeljárásainak számát vizsgáltam (3. számú ábra).

A szervezet vonatkozásában 2947 volt a büntetőeljárások száma. A szervezeti egység ebből 606 ügyet vádemelési javaslattal zárt. A vizsgált szervezeti alegység 317 büntetőeljárást zárt vádemeléssel, ebből 34-et a nyomozó/vizsgáló/előadó, 32-t a főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó, és mindössze csak 21-et a kiemelt főnyomozó/fővizsgáló/főelőadó zárt eredményesen. A szervezeti egység által vádemelési javaslattal lezárt ügyek száma az összes büntetőeljárás húsz százalékát teszi ki. A vizsgált alegységnél az összes vádemelési javaslattal zárt büntetőügy 52 százalékot tett ki. A szervezeti egység vádemelési javaslattal lezárt bűnügyeinek hat százalékát a kiemelt, tíz százalékát a fő- és tizenegy százalékát az alapstátusban foglalkoztatott személy munkája adta. (Fontos hozzátenni, hogy az ügyek ugyanolyan differenciáltak és minőségűek voltak, nem volt különbség a három végrehajtói szint ügyelosztása, annak minősége között. Így az eredmény nem részrehajló.)

³² Alice H. Eagly – Mary C. Jonnanssen-Schmidt – Marloes L. van Engen: Transformational, transactional, and laissez-faire leadership styles: A meta analysis comparing woman, and men. Psychological Bulletin, vol. 129, no. 4, 2003, pp. 569–591.

3. számú ábra
A vádemelési javaslattal zárult büntetőeljárások aránya

Forrás: A szerző szerkesztése.

Összegzés – eredmények és javaslatok

A matematikai számítások megmutatták, hogy a legalacsonyabb (minimumfüggvény) számadat (mindössze hat százalék) a kiemelt helyről, a legmagasabb (maximumfüggvény) (tizenegy százalék) az alapstátuson foglalkoztatott személytől származik. A középérték (medián) nem volt eredeti számtani közép, mert a fő helyen foglalkoztatott személy inkább a legmagasabb, mint a legalacsonyabb értékhez állt a legközelebb (mindössze tíz százalék). Összeségében a szervezeti egység munkájához viszonyítva az alegység munkája több mint ötvenszázalékos volt. A szervezeti egység a szervezet összes büntetőeljárásához viszonyítva húszszázalékos eredményt tud felmutatni.

Az előzőekből megállapítható, hogy az alparancsnok munkája a klasszikus vezetési stílusokkal összevetve a legeredményesebb az autokratikus, legkevésbé eredményes pedig a laissez faire vezetési stílus alkalmazásával volt. Ha elfogadjuk azt a hipotetikus feltevést, miszerint a végrehajtói állomány különböző beosztási kategóriái és az alparancsnoki munkavégzés között megtalálhatók a klasszikus vezetési stílusok jegyei, azok egymásnak megfeleltethetők, akkor a hipotézisem igazolódott. Bizonyítható tehát, hogy a bünygi alparancsnok munkája akkor a legeredményesebb – különös tekintettel az új munkavállaló betanítására –, ha célorientáltan, manuális szakvezetés mellett a beosztottal foglalkozik. Szigorú részfeladat- és utasításadás, a rész-

feladatonkénti végrehajtást szigorú ellenőrzés és beszámoltatás követi. A vezető ennek függvényében dönt a jutalmazásról vagy a büntetésről. A döntés az alparancsnok kezéből sosem kerül ki, az irányítás során meghatározott feladatok teljesülnek, amelyek a számadatokban is kimutathatóvá válnak. Az alparancsnok legkevésbé eredményes tevékenysége akkor volt kimutatható, amikor a nyomozásokba nem avatkozott be, nem ellenőrzött, feladatot nem határozott meg, a nyomozást a végrehajtói állomány öngazgatására bízta. Abban az esetben, amikor a döntési jogkör a vezető kezéből nem került ki ugyan, de megoldási lehetőségeket kínált, és az állományt bevonta a munkavégzésbe, érvényesültek az ellenőrzési kötelmek, a megadott célok elérhetővé váltak, azok nem sokkal maradtak el a legeredményesebb számadatoktól.

Kimutattam, hogy az autokrata, a demokratikus és a laissez-faire vezetési stílus jelen van a bünyügyi alparancsnok munkájában, az nagyban befolyásolja a végrehajtói állomány teljesítményét. Megállapítottam, hogy a kiemelt státus tekintetében a bünyügyi alparancsnok a laissez-faire vezetési stílust gyakorolja, ami hátráltatja az elérendő célokat, a bünyfelderítési indexre negatív hatású, ami a számadatokkal korrelál. Sikert bizonyítanom, hogy az autokratikus vezetési stílus a bünyügyi alparancsnok tevékenysége az alapstátuson foglalkoztatott végrehajtói állomány tekintetében jelen van. Az autokratikus vezetési stílus a legeredményesebbnek volt tekinthető, amely elérte a kitűzött célokat, és számadatokkal bizonyítható módon elérte a bünyfelderítési index maximumértékét. Megállapítottam, hogy a demokratikus vezetői stílus a bünyügyi alparancsnok munkájában a fő státuson foglalkoztatott végrehajtói állomány tekintetében jelen van, az az autokratikus vezetési stílus által hozott legmagasabb számadatokhoz képest csekély mértékben marad el, a laissez-faire vezetési stílus eredményeit pedig túlszárnyalta.

Összességében megállapítható, hogy az autokrata és a demokratikus vezetői stílus, amely magában foglalta a vezetői döntések önállóságát, a szigorú feladatok meghatározását, a vezetői ellenőrzés és visszaellenőrzés rendszerét, a kontrollt, a legeredményesebb bünyügyi alparancsnoki tevékenység végrehajtásával volt azonosítható. Amikor a bünyügyi alparancsnok teret enged a végrehajtói állomány öngazgatásának, laissez-faire vezetési stílust gyakorol – önálló döntést nem hoz, feladatot nem határoz meg, ellenőrzést nem végez –, a saját sorsát pecsételi meg. Ez a legkevésbé eredményes vezetési stílus, ami pedig ok-okozati összefüggésbe hozható azzal, hogy a szervezeti alegység munkájában az irányítás során meghatározott célok miért nem érvényesülnek olyan mértékben, mint a két klasszikus vezetési stílus gyakorlása során, valamint az miért gyakorol negatív hatást a bünyügyi felderítési indexre, miért

visszaellenőrzés intézménye, amely a korábbi feladat újonnan kiadott végrehajtását hivatott ellenőrizni. A visszaellenőrzés intézményével garantálhatjuk, hogy a kiadott utasítás végrehajtása megtörténik, hiszen az alparancsnok folyamatosan, ciklikus jelleggel annak végrehajtását ellenőrzi. Az autokrata vezetési stílus egyik központi eleme, hogy minden részfeladat beszámoltatással és ellenőrzéssel járjon. A kitűzött cél feladatorientáció szempontjából a visszaellenőrzés intézményével elérhető.

Javaslatom olyan oktatási metodika, amely az alparancsnoki állomány vonatkozásában a vezetési funkciók közül a visszaellenőrzéssel kiegészülő ellenőrzési funkciót a gyakorlati végrehajtás során is megtanítja. Az alparancsnoki állomány oktatásba történő bevonásával a szervezeti egység legalacsonyabb szintjén is megvalósíthatóvá válik az ellenőrzés–visszaellenőrzés ciklikus folyamatának napi munkavégzésbe történő beültetése. Legfontosabb, hogy az alparancsnoki állomány megértse, a feladat végrehajtása az ő vezetési metodikáján múlik, hiszen ő a kapcsolattartó a közép-, felső vezetés és a végrehajtói állomány között. Egy olyan ék, amellyel a piramis legfelső szintjén helyet foglalók stratégiáját rövid és hosszú távon megfelelő vezetési metodikával beteljesíthetik.

POKRÓCOS GYÖRGY

A rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala

A rendészeti munka megkívánja, hogy a hivatásos állomány tagja jelen legyen olyan eseményeknél, amelyek akár előre nem láthatóan is érdekelni fogják a nyilvánosságot, akár a tárgyalóteremben, akár köz- vagy magánterületen is. A rendőröknek ezekben az esetekben is helyt kell állniuk, meg kell felelniük a velük kapcsolatban támasztott követelményeknek. Egy-egy ilyen esetben jellemzően fényképek, vagy videófelvevételek készülnek, amelyek később megjelennek a médiában. Az így nyilvánosságot kapó rendőr pedig eldöntheti, hogy sérelmezi-e a felismerhető módon történő ábrázolását.

A rendőrök képmása nyilvánosságra hozatalának szabályai 2006 után

Az Országos Rendőr-főkapitányság jogi főosztálya 2017 szeptemberében állásfoglalás kérése céljából megkereste az adatvédelmi biztost, és előadta, hogy korábbi vizsgálata nyomán ismeretlen tettes ellen feljelentést tett egy internetes portálon közzétett, rendőröket ábrázoló fényképek miatt. A feljelentést a korábbi adatvédelmi biztos 2004-es állásfoglalása alapozta meg. Az adatvédelmi biztos megállapította, hogy a közterületen szolgálatot ellátó rendőr nem minősül közszereplőnek, mert nem gyakorol közhatalmat. Ezek alapján az adatvédelmi biztos úgy ítélte meg, hogy nem volt olyan törvényi rendelkezés, amelynek alapján a rendőrök képmását fel lehetne használni, ahhoz az érintettek hozzájárulását kell kérni.¹ Az ORFK jogi főosztálya szerint a közterületen intézkedő rendőrt ugyanaz a védelem illeti meg, mint más állampolgárokat is, mert a rendőr fényképe nem tekinthető a feladat ellátásával összefüggő személyes adatnak. Válaszában az adatvédelmi biztos² fenntartotta a korábbi állásfoglalását és az alkotmánybírói gyakorlatot.

Jóri András adatvédelmi biztos 2010-ben a Budapesti Rendőr-főkapitányság egyik kerületében szolgáló rendőrtől kapott beadványt, amelyben a rendőr előadta, hogy a szolgálati feladatának ellátása során kapott utasításnak meg-

¹ 671/K/2004. adatvédelmi biztosi állásfoglalás.

² 1848/K/2007-3. adatvédelmi biztosi állásfoglalás.

felelően kényszerintézkedést hajtott végre, amelyről fényképfelvételeket készítettek, és egy internetes portálon a hozzájárulása nélkül közzétettek. Jóri András állásfoglalásában kifejtette, hogy a kényszerintézkedésre jogszerűen – vezetői utasításra – került sor. Az eközben készített felvételek sértik a rendőr személyiségi jogait, amelyek előbbre valók a nyilvánossághoz fűződő érdeknél, tehát a fényképfelvételek nyilvánosságra hozatala jogellenes.³

A Kúria az 1/2012. BKMPJE határozatában arról határozott, hogy „*a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során nem minősül közszereplőnek, ezért a személyt beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges a hozzájárulása*”.

A Kúria kifejtette, hogy a képmása felhasználása felett az érintett kizárólagos jogosultsággal bír, a képmás elkészítéséhez és felhasználásához is kifejezett hozzájárulása szükséges. Ez alól kivétel a nyilvános közszereplés, amely esetében nincs szükség a felvételen szereplő személy hozzájárulására. A Kúria megállapította, hogy a polgári jogi jogszabályi környezet sem a közszereplés, sem pedig a közszereplő fogalmát nem fejtí ki. A közterületen, a nyilvánosság előtt munkáját végző, intézkedő rendőr nem tekinthető nyilvános közszereplőnek csupán amiatt, mert a közhatalmi funkciót megtestesítő állami szerv alkalmazottja. Ha összhatásában, felismerhetetlenül mutatja be a történeteket, abban az esetben nincs szükség a rendőr hozzájárulására.

A Kúria hivatkozott az Alkotmánybíróság 54/2000. (XII. 18.) AB határozatára⁴, amely kimondja, hogy az állampolgárok jogainak védelme érdekében szükséges az állam nevében közhatalmat gyakorlók azonosítása és egyediesítése, hogy azok ne arctalan tömegként lépjenek fel, és az intézkedés alá vont tisztában legyen a vele szemben eljáró személyazonosságával. Az Rtv. azonban ezeket a feltételeket értelmezi úgy, hogy képmás nélkül is azonosítható legyen az intézkedő rendőr.

Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB határozata a soron következő olyan jelentős határozat, amely hatással lesz a korábbi és azt ez után következő rendőri képmásokkal foglalkozó döntésekre is. Az *Index* alkotmányjogi panaszt terjesztett elő, amelyben kérte a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.656/2012/7. számú ítéletének a megsemmisítését, mert az alaptörvény-ellenes. A hivatkozott ítéletben egy rendezvény biztosításában részt vevő rendőrök érvényesítet-

³ Jóri András adatvédelmi biztos ABI-2897-3/2010/P. számú állásfoglalása.

⁴ A Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.364/2006/4. számú határozata.

⁵ ABH 2000,516. Előadó alkotmánybíró Bihari Mihály.

ték jogait a hírportál kiadójával szemben, mert a rendezvényről készített tudósításhoz csatolt fényképen a rendőrök felismerhető arcképmása is szerepelt. Az indítványozó hírportál az alaptörvény-ellenességet abban látta, hogy a rendezvénybiztosító rendőr mint a közhatalom képviselője túmni köteles a véleménynyilvánítási és a sajtó szabadságának figyelembevételével zajló közzétételt. A portál álláspontja szerint a hivatkozásában előadott tevékenység a közügyekről szóló tájékoztatást és a közügyek vitathatóságát szolgálta. A közhatalomnak ebben az esetben a rendőr adott arcot, amely ha nem lenne látható, akkor bizonytalanná válna a személyes felelősség kérdése. Az indítványozó azzal érvelt, hogy a Fővárosi Ítéletábla ítélete, amely szerint a rendőrök nem közszereplők, nem jelenti a polgári jogi képmásvédelem fő szabályának az alkalmazását, mert azzal a bíróság alkotmányos indok nélkül korlátozná a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság alapjogait. Az Alkotmánybíróság a panaszt megfelelőnek találta és befogadta.⁶ A panaszban megjelölt esetben alapvető alkotmányjogi kérdésnek minősítette a sajtó szabadságának védelmét. A képmáshoz való jog és a sajtó tájékoztatási feladata alapesetben a bíróságok mérlegelésére tartozik, azonban a szabad tájékoztatás érvényesülése alkotmányjogi kérdés is. Megállapította, hogy ítéletében az ítéletábla nem hivatkozott a Kúria 1/2012. BKMPJE jogegységi határozatára, amelynek rendelkező része részletesen értelmezte a közszereplő fogalmát.

Az Alkotmánybíróság az indítványt megalapozottnak találta és megállapította, hogy a Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.20.656/2012/7. számú ítélete alaptörvény-ellenes, azért azt megsemmisítette. Az Alkotmánybíróság fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy az alaptörvény rendelkezéseit a történeti alkotmány vívmányaival összhangban kell értelmezni, így védve a szabad tájékoztatás és a demokratikus közvélemény kialakításában betöltött sajtószerepet. Gyakorlatában kommunikációs alapjogként tekintett a sajtó szabadságára mint a szólásszabadság intézményére. Az Alkotmánybíróság kimondta: „Rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül.”⁷ A képmás nyilvánosságra hozatalának tilalma

⁶ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény 56. § (2) bekezdése alapján a tanács mérlegelési jogkörében vizsgálja az alkotmányjogi panasz befogadhatóságának törvényben előírt tartalmi feltételeit, különösen a 26–27. § szerinti érintettséget, a jogorvoslat kimerítését, valamint a 29–31. § szerinti feltételeket.

⁷ Indokolás [43]

nem vonatkozik a nyilvános eseményekről, rendezvényekről, táj- és utcarészletekről készült felvételekre, amikor tehát az ábrázolás módja nem egyéni, amikor nem konkrét személyekre fókuszálva örökítik meg az eseményeket, hanem összhatásában. Mindezekre figyelemmel az Alkotmánybíróság a Fővárosi Ítéltábla Pf.20.656/2012/7. számú ítéletének alaptörvény-ellenességét állapította meg, és azt megsemmisítette.

A Kúria 1/2012. BKMPJE jogegységi határozatának ellentmond az Alkotmánybíróság e határozata. Az Alkotmánybíróság azonban nem semmisíthette meg a Kúria jogegységi határozatát, ezt azonban később a Kúria maga pótolta. A legfőbb ügyész nyilatkozatában előadta, hogy maga is szükségesnek ítélte a jogegységi határozat felülvizsgálatát és hatályon kívül helyezését, álláspontja szerint „*differenciáltabb megközelítést igényelne a szolgálatot teljesítő rendőr és más, nyilvános helyen munkát végzők megítélése*”. A jogegységi tanács beszerezte a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság elnökének véleményét is, ebben az áll, hogy „*a rendőr nyilvánosság előtti intézkedése nem tekinthető közszereplésnek. Következésképpen a róla készült képfelvétel adat, amelynek nyilvánosságra hozatalához – törvényi szabályozás hiányában – a rendőr hozzájárulása szükséges.*” A hatóság elnöke törvényi szinten is rögzítendőnek ítélte a közhatalmat gyakorló rendőr képmásának nyilvánosságra hozhatóságát.⁸

Az Alkotmánybíróság döntésével az 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozat a sajtószabadság jogával került alkotmányos összefüggésébe. A Kúria meghatározta a közszereplés fogalmi kereteit. Ellentétben az Alkotmánybíróság határozatában foglaltakkal, az 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozata nem vizsgálta a rendőr meghatározott helyzethez kötött intézkedésének, fellépésének hatását a rendőr képmáshoz fűződő személyiségi jogaira nézve, és nem értékelte annak alkotmányos összefüggéseit sem. A régi Ptk.-t a jogalkotó 2014. március 15-ével hatályon kívül helyezte, ami önmagában is indokolja az 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozatban foglalt jogértelmezés fenntarthatóságának felülvizsgálatát.⁹

A Kúria kollégiumának együttes ülése részben a joganyagváltozásra, részben az Alkotmánybíróság határozatára tekintettel az 1/2012. BKMPJE jogegységi határozatát hatályon kívül helyezte.

Az Alkotmánybíróság 16/2016. (X. 20.) határozatának alapot adó esemény, hogy az indítványozó, egy sajtóorgánum alkotmányjogi panasszal fordult az

⁸ A jogegységi határozat III. pontja.

⁹ A jogegységi határozat 4. pontja.

Alkotmánybírósághoz, kérve a Fővárosi Törvényszék 56.Pf.632.194/2015/3. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapítását és annak megsemmisítését. Az alapügyben a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el első fokon, ezt helybenhagyta a Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság. A felperes a Készenléti Rendőrség tagja, aki 2012. június 15-én részt vett egy végrehajtó által foganatosított kilakoltatásban, amelyről videófelvétel készült. A rendőr sérelmezte, hogy a felvételt a weboldal úgy tette közzé, hogy ahhoz nem kérte az ő hozzájárulását, ezt a panaszolt eljárásokban az alperes médiatartalom-szolgáltató sem vitatta. A felvétel nyilvánosságra kerülése a rendőrnek hátrányt okozott, ezért – habár a weboldal a rendőr kérésére a felvételt 2013. április 18-án eltávolította és törölte – háromszázezer forint nem vagyoni kár megtérítését követelte az alperestől. A Pesti Központi Kerületi Bíróság az ítélete meghozatalakor figyelemmel volt az időközben meghozott 28/2014. (IX. 29.) AB határozatra is, ennek alapján vizsgálta, hogy a rendőr képmásának nyilvánosságra hozatala, tekintettel arra, hogy az adott helyzetben a rendőr nem volt közszereplő, jogellenes volt-e. A bíróság az ítélet meghozatalakor figyelemmel volt a Kúria 1/2012. BKMPJE számú jogegységi határozatában foglalt jogértelmezésre, mert a rendes bírói hierarchiában a jogegységi határozat irányadó, az alkotmánybírósági határozat (a továbbiakban: AB-határozat) pedig egyedi döntést semmisített meg, egyedi alkotmányjogi panasz benyújtását vizsgálta, ezért habár nem köti a bíróságot, az ítélet meghozatalakor mérlegelték a határozatban foglalt elvi tételeket. Az alperes médiatartalom-szolgáltató jogorvoslattal élt a Pesti Központi Kerületi Bíróság PKKN 36.P.90.562/2014/6. számú ítélete ellen, mert álláspontja szerint a felvételen látható esemény a jelenkor közérdeklődésre számot tartó eseményét ábrázolja, és azon a rendőrök másokkal együtt, egyedi kiemelés nélkül látszanak. A Fővárosi Törvényszék a Pesti Központi Kerületi Bíróság ítéletét helybenhagyta, és hivatkozott arra, hogy az AB-határozat a perbeli eseménykor még nem született meg és a Kúria 1/2015. BKMPJE határozata sem alkalmazandó a folyamatban lévő ügyekben. Az indítványozó kérte a Fővárosi Törvényszék 56.Pf.632.194/2015/3. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését arra való hivatkozással, hogy az sérti a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot is.

Az indítványozó sajtóorgánum szerint a kilakoltatások a jelenkor közérdeklődésre számot tartó események, amit a devizahitelek megsegítésével kapcsolatos jogszabályok meghozatala is igazol. Habár a rendőri közreműködés nem közterületen történt, az indítványozó szerint az AB-határozat félreértelmezése volna, ha csak a közterületen intézkedő rendőrökről készített felvé-

telt tekintené a jogértelmezés jogszerűnek. Ezek alapján alaptörvény-ellenes a bíróságok által öncélúnak minősített felvétel az indítványozó szerint.

Az Alkotmánybíróság az indítványt megalapozottnak találta, és befogadta. Az indítványozó alperesi mivolta az érintettséget kimerítette, az alkotmányjogi panaszt határidőben terjesztette elő. A Pesti Központi Kerületi Bíróság számára az AB-határozat az elsőfokú ítélet meghozatalakor már ismert volt, a jogerős ítélet meghozatala idején pedig már a Kúria 1/2015. BKMPJE határozata is megszületett, amely hatályon kívül helyezte a Kúria 1/2012. BKMPJE határozatát. Ennek azért van jelentősége, mert az 1/2012. BKMPJE határozat a nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személyek kapcsán mondta ki azt, hogy tevékenységük ellátása során nem minősülnek közszereplőnek, ezért a beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges a hozzájárulásuk. E jogegységi határozat hatályon kívül helyezésével a bíróságok ismét a jogszabályok közvetlen alkalmazásával, az AB-határozatban foglalt tételek megfelelő figyelembevételével tudnak dönteni az egyedi ügyekben.¹⁰ Időközben az Országgyűlés elfogadta a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 2015. évi XI. törvényt. A képmáshoz és a hangfelvételhez való jog érvényesítése iránt indított per szabályaival kiegészített törvény célja, hogy gyors, soron kívüli eljárásban korlátozott kereseti kérelmet lehessen előterjeszteni a jogsértés abbahagyására, a megfelelő elégtétel adására, továbbá ennek nyilvánosságra hozatalára, valamint a sérelmes helyzet megszüntetésére, a jogsértést megelőző állapot helyreállítására és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítésére vagy jogsértő mivoltától való megfosztására.¹¹ „Az Alkotmánybíróság a bíróságok ítéleteit [...] akkor bírálhatja felül, ha azok az Alaptörvény megszabta értelmezési tartományt megsértik, és ezáltal a bírói döntés alaptörvény-ellenes lesz.”¹² Erre hivatkozással a bíróság azt vizsgálta, hogy az ítélet garantálja-e a véleménynyilvánítás szabadságát, megfelelően ütköztetve azt a fényképfelvétel szereplő felperes emberi méltóságához való jogával, azaz összhangban van-e az AB-határozatban megfogalmazottakkal. Az ügy alkotmányjogi kérdése éppen ezért az, hogy a bíróság betartotta-e az alkotmányjogi elvárást: „a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel”¹³.

10 Indokolás [14]

11 Indokolás [15]

12 3119/2015. (VII. 2.) AB végzés, Indokolás [22]; 3031/2016. (II. 23.) AB végzés, Indokolás [19]

13 Indokolás [16]

Az Alkotmánybíróság kifejezte, hogy a Kúria az 1/2015. BKMPJE határozat meghozatalával, vagyis az 1/2012. BKMPJE határozat hatályon kívül helyezésével elhárította az akadályt az alkotmánybírósági határozat érvényesülése útjából.¹⁴ Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a végrehajtási cselekményt megőrkítő felvételt nem tekintette jelenkori eseménynek a bíróság, mert az az államszervezettel egyidős, azonban ezen érvelés alapján a gyülekezési jog és az arról való tudósítás sem minősülne a jelenkor eseményeinek és nem lehetne róla tudósítani. A bíróság annak ellenére tette, hogy felidézte az Alkotmánybíróság döntését, amely kimondta, hogy amennyiben a felvétel készítése nem öncélú, akkor azt fel lehet használni. Az a tény, hogy valamely esemény a múltban is fellelhető volt, nem gátolhatja a jelenkori eseményként való figyelembevételét. A bíróság azzal is érvelt, hogy egy esemény „*akkor tart számot közérdeklődésre, ha annak során az eljárási szabályokat nyilvánvalóan megszegik*”. Ez azonban nem szerepel az AB-határozatban.¹⁵ A sajtó akkor is közvetíthet a jelenkor eseményeiről, amelyek közérdeklődésre számot tartanak, ha azok nem jogellenesek.

Az Alkotmánybíróság az Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó gyakorlatát egy másik határozatában elemezte, és rámutatott, hogy „*a sajtószabadság a »házőrző kutya« szerepét ellátva a közügyek nyilvános vitatásának garantálásán keresztül óvja a demokratikus közéletet. Ez a szerep pedig a túlzó, sőt a provokatív, adott esetben vulgáris vélemények közlését is szükségyszerűen magában foglalja.*”¹⁶ És ez nemcsak lehetőség egy demokratikus országban, hanem kötelezettség is. A rendőrök képmása az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható, ha az nem öncélú, vagy nem sérti az emberi méltóságot. Az Alkotmánybíróság indokolásában kifejezte, hogy ha a bíróságok nem tartják be a korábbi határozatokban megfogalmazott értelmezéseket, akkor az Alkotmánybíróság feladata alkotmányjogi panasz keretében az ilyen döntések felülvizsgálata és megsemmisítése. Az Alkotmánybíróság határozata mindenkire kötelező, legyen az jogalkotó vagy jogalkalmazó. A felülvizsgálni kért jogerős ítélet – amely alkotmányjogi jelentőségű kérdésekben lényegében az elsőfokú bíróság előbbieiben részletezett érveit hagyta helyben – nem áll összhangban az alaptörvény IX. cikke AB-határozatban lefektetett értelmezési követelményeivel, az Alkotmánybíróság megállapította a Fővá-

¹⁴ Indokolás [17]

¹⁵ Indokolás [20]

¹⁶ EJEB, Prager és Oberschlik kontra Ausztria (15974/90), 1995. április 26., 38. bekezdése; EJEB, Bergens Tidende kontra Norvégia (26132/95), 2000. május 2., 48–50. bek.

rosi Törvényszék 56.Pf.632.194/2015/3. számú ítélete alaptörvény-ellenességét, és megsemmisítette.¹⁷

Hasonló témában meghozott döntésként az előző határozatot követte az Alkotmánybíróság 17/2016. (X. 20.) határozata, amelyben egy online tartalomszolgáltató indítványozta a Kúria Pfv.IV.20.283/2015/4. számú ítéletének, valamint Fővárosi Ítéltáblának a személyiségi jog megsértése miatt indított perében hozott 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítéletének a megsemmisítését, mert az álláspontja szerint alaptörvény-ellenes. A tartalomszolgáltató 2012. július 7-én, a weboldalon a cikkhez feltöltött képgalériában közzétette a rendőr képmását, miközben nem kapták meg a hozzájárulását. A rendőr a képmás védelméhez fűződő személyiségjog-sértés miatt indított polgári jogi pert a hírportál ellen. Ítéletében a Fővárosi Ítéltábla úgy ítélte meg, hogy a képfelvétel a fényképezőgép lencséje kifejezetten a felperesre fókuszált, ezért azon a felperes személye jól felismerhető módon látható volt, azok, akik ismerik, a kép alapján felismerhették. Az ezzel kapcsolatos védekezésében a tartalomszolgáltató alperes előadta, hogy a rendőr arcának jellegzetes része, amelyről azonosítani lehetett volna, el volt takarva napszemüveggel és sapkával. Az indítványozó szerint a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítélete sérti a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot is. Indítványában előadta, hogy a fénykép nyilvánosságra hozatala a véleménynyilvánítás és a tájékoztatás egyik formája, amely a verbális kifejezésmóddal azonos védelmet kell hogy élvezzen. Éppen ezért a közhatalmat gyakorló rendőrökről a szolgálatteljesítésük közben készített fénykép a véleménynyilvánítás egyik eszköze, amelyet abban az esetben lehetne korlátozni, ha az sértené az emberi méltósághoz fűződő jogot. Az indítványban szerepelt továbbá az is, hogy a rendőr félig takarásban, napszemüvegben és sapkában látható, ami semmilyen nem különbözik a médiában használt képmáskitakarási módszertől, azaz az arc „kikockázásától”. A fényképfelvétel az indítványban megfogalmazottak szerint nem öncélúan történt, hanem egy közérdeklődésre számot tartó demonstráción készült, és az ábrázolt rendőrrel sem sértő, sem lealacsonyító, vagy megalázó, bántó, torz képet nem közvetít. A felvételen több személy is látható, így a rajta lévő rendőrábrázolás nem egyediesített.

Az Alkotmánybíróság az indítványt megalapozottnak találta, és befogadta. 2015. április 15-én a Kúria felülvizsgálati eljárásban meghozta a döntését, és hatályban tartotta a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítéletét. A Kúria indokolásában előadta, hogy az ominózus felvétel tömegfelvételnél

¹⁷ Indokolás [26]

nem értékelhető, mert azon a rendőr teljes alakban látható, és felismerhető azok számára, akik őt ismerik, függetlenül a viselt napszemüvegtől és sapkától. Az Alkotmánybíróság nem azt vizsgálta, hogy a Fővárosi Ítéletábla helyesen állapította-e meg az egyedi felvétel minőségét, vagy azt, hogy az tömegfelvétel-e.¹⁸ Az alkotmánybírói vizsgálat arra terjed ki, hogy a jogerős ítélet garantálja-e a véleménynyilvánítás szabadságát megfelelően ütköztetve az emberi méltósággal. Az ügy alkotmányjogi kérdése: a bíróság eleget tett-e annak az alkotmánybírói kívánalomnak, hogy „*a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel*” feloldja.¹⁹ A jogerős ítéletet meghozó bíróság nem ismerte fel az alkotmánybírói határozat alkotmányos jelentőségét, hanem a Kúria 1/2012. BKMPJE határozatára utalt, amely alapján a rendőr közszereplő minőségét vagy annak hiányát tekintette perdöntőnek ahelyett, hogy az AB-határozatban meghatározott szituációs körülményeket vizsgálta volna. Az Alkotmánybíróság szerint a bíróság nem végezte el az szükségesnek talált tesztet, amely szerint „*a sajtószabadság és a méltóságvédelmen alapuló képmáshoz való jog közötti érdekütközést egyedi mérlegeléssel kell feloldani, és azt kell vizsgálni, hogy a személy képmása, ennek a nyilvánosságra hozatala a jelenkor történéseinek bemutatása, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatás körébe tartozik-e*”²⁰. A vizsgálati szempontok alkalmazása során a kivételeket a sajtószabadság gyakorlásával összhangban kell értelmezni. Figyelembe kell venni, hogy hány személy látható a felvételen, mert ha csak egy, akkor a jelenkor történéseinek bemutatásához fűződő érdek nem érvényesül.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ítéleteikben sem a Kúria, sem a Fővárosi Ítéletábla ezeket az értelmezési kérdéseket nem vizsgálta kimerítően, ezért sem a felülvizsgálati, sem a jogerős ítélet nem felel meg az Alkotmánybíróság által az AB-határozatban értelmezett és az indítványozó által felhívott alaptörvény IX. cikk (1)–(2) bekezdéseinek.²¹

A lényeges mérlegelésnek arra kellett volna koncentrálnia, hogy a sajtószabadság és az emberi méltósághoz való jog ütközik és azt kellett volna megítélni, hogy közérdeklődésre számot tartó körben került-e rá sor. A bíró-

¹⁸ „Az Alkotmánybíróság a bíróságok ítéleteit [...] akkor bírálhatja felül, ha azok az Alaptörvény meg-
szabta értelmezési tartományt megsértik, és ezáltal a bírói döntés alaptörvény-ellenes lesz”
{3119/2015. (VII. 2.) AB végzés, Indokolás [22]; 3031/2016. (II. 23.) AB végzés, Indokolás [19]}.

¹⁹ AB-határozat indokolás [44]

²⁰ AB-határozat indokolás [44]

²¹ Indokolás [29]

sági jogalkalmazásnak tehát abban az értelmezési tartományban kell mozognia, amit az Alkotmánybíróság az alaptörvény IX. cikke tekintetében az AB-határozatban kialakított. Nem elegendő, ha a bíróságok az AB-határozat Indokolásának egyes részeit kiemelik, míg az alkotmányos értelmezés más részeinek nem tulajdonítanak jelentőséget. „Az Alkotmánybíróság hangsúlyozza: az Alaptörvény e cikke mérlegelést nem tűrően az Alkotmánybíróság kötelezettségévé teszi, hogy az Alaptörvénybe ütköző bírósági döntést megsemmisítse és ezáltal is érvényt szerezzen az Alaptörvény normahierarchiában betöltött legfőbb szerepének. Ezt az alkotmányos rendben betöltött kiemelkedő szerepet bontja ki az Abtv. mint sarkalatos törvény 39. § (1) bekezdése, amely az alkotmánybírósági határozat mindenkire nézve kötelező erejét állapítja meg. Ezt vonná kétségbe az, ha az alkotmánybírósági határozatot akár a jogalkotó, akár – mint jelen esetben – a jogalkalmazó szelektíven, megszorítón alkalmazná, illetve más módon nem érvényesítené megfelelően.”²²

A felsoroltakra tekintettel az Alkotmánybíróság a Fővárosi Ítéletábrla 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítéletét és a Kúria Pfv.IV.20.283/2015/4. számú ítéletét alaptörvény-ellenesnek találta, és megsemmisítette őket.

Az Alkotmánybíróság 3/2017. (II. 21.) határozata leginkább a testület és a Kúria közötti nézeteltérést vizsgálta, amelynek az volt az alapja, hogy egy sajtóorgánium indítványozta a Kúria Pfv.IV.20.121/2016/3. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapítását és annak megsemmisítését. A Kúria megállapította, hogy az ügy előzményét képező Kúria Pfv.IV.20.784/2013/5. számú ítélete a felek közötti jogvita tekintetében joghatás kiváltására nem alkalmas, ezért a Fővárosi Ítéletábrlát mint másodfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasította. Ennek a döntésnek a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat az alapja, amely az alapügyben vizsgálta az esetet. Az indítványozó 2011. május 6-án tette közzé felismerhető módon négy rendőr – a *Belügyminisztérium épületének biztosításában vettek részt a Széchenyi István téren és a Kossuth téren láttak el egyenruhában szolgálatot* – képmását úgy, hogy ahhoz nem kérte a rendőrök hozzájárulását. Az első ítéletben a Fővárosi Törvényszék megállapította a jogsértést, az *Indexet* eltiltotta a jogsértéstől, kötelezte a perkoltség kifizetésére, valamint arra, hogy magánlevélben kérjen bocsánatot a rendőröktől. A Fővárosi Ítéletábrla helybenhagyta az ítéletet, ez ellen fordult a portál alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz.

²² Indokolás [29]

Az Alkotmánybíróság az ítéletet megsemmisítette, mert a bíróság a sajtószabadság és a képmáshoz való jog közti érdekütközést nem oldotta fel egyedi mérlegeléssel. Az új eljárásban a Fővárosi Ítéletábla a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat figyelembevételével bírálta el az ügyet.²³ A Fővárosi Ítéletábla a Fővárosi Törvényszék ítéletét ismét helybenhagyta, amit azzal indokolt, hogy a perben elsősorban a képmásvédelem irányadó. A tényállás polgári jogi értékelését elvégezve az ítéletábla ugyanarra az eredményre jutott: a képmás nyilvánosságra hozatala sérti a rendőrök képmáshoz fűződő jogait. Utalt arra, hogy a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Smtv.) 4. § (3) bekezdése alapján „A sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyiségi jogainak sérelmével”. A bíróság bár elismerte, hogy az eseményről szóló tudósítás a jelenkori eseményekről szólt, de álláspontja szerint az ilyen tudósítás sem lehet korlátlan. Álláspontja szerint a közérdeklődésre számot tartó demonstráción a rendőrök jelenléte és cselekvéseik nem voltak olyan jelentőségűek, amellyel szemben a képmásvédelem háttérbe szorulhatott. Mindezek egyedi mérlegelésével helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.²⁴ A Kúria a megtámadott jogerős ítéletet hatályában fenntartotta azzal az indokolással, hogy a bíróság az alkotmánybírósági határozatban foglaltakat figyelembe véve azonos eredményre is juthat korábbi állásfoglalásával.²⁵ A Kúria utalt arra, hogy más foglalkozási ágakban is látnak el közhatalmi tevékenységet, ott mégsem vetődik fel a hozzájárulásuk nélkül a képmásuk nyilvánosságra hozatala. A Kúria szerint a rendőrök képmásának nyilvánosságra hozatala akkor minősül a jelenkor bemutatásának, ha az esemény hű illusztrálásához tartozik, és a konkrét cselekvőség indokoltá teszi, az eseménnyel összefüggő, hírértékű információt hordoz. Véleményük szerint a hivatkozott fényképek és az esemény között nincs összefüggés, így azt semmilyen társadalmi igény nem indokolja. Szerinte semmilyen többletinformációt nem nyújtanak a fényképek annál, mint ami köztudomású: tömegrendezvényeket, demonstrációkat rendőrök biztosítanak, így azoknak tájékoztató jelentőségük nincs. Márpedig, ha a fényképek hozzájárulás nélküli nyilvánosságra hozatala nem közérdeklődésre számot tartó eseménnyel összefüggő, akkor öncélú.²⁶ Az indítványozó szerint a Kúria megismételte azt

²³ Indokolás [3]

²⁴ Indokolás [4]

²⁵ Indokolás [5]

²⁶ Indokolás [6]

az alapjogsérelemet, amelyet korábban a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat már megállapított. Az Alkotmánybíróság a panaszt befogadta. Indokolásában hivatkozott a korábbi alkotmánybírói határozatban megfogalmazottakra és a Kúria jogegységi határozataira. Az adott ügyben a vizsgálat arra vonatkozott, hogy a bírói ítélet megfelelően ütköztette-e a rendőrök emberi méltósághoz való jogát a véleménynyilvánítás szabadságával, annak vizsgálata, hogy a bíróság egyedi mérlegeléssel eleget tett-e az alkotmánybírói határozatban megjelent álláspontnak, vagyis kellően érvényesítette-e a mindenkire kötelező határozat teljes tartalmát.²⁷ A Fővárosi Ítéltábla ismerte az alkotmánybírói határozat tartalmát, mégsem vette figyelembe, amikor elfogadta azt, hogy a tudósítás a jelenkor eseményeiről szólt, annak korlátjaként figyelembe vette az Smtv. 4. § (3) bekezdésének rendelkezéseit.²⁸

Ezzel szemben korábban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy *„[m]indaddig, amíg valamely tájékoztatás nem visszaélés a sajtószabadság gyakorlásával, az emberi méltóság védelmével összefüggésben a személyiségi jogok sérelmére való hivatkozás ritkán alapozza meg a sajtószabadság gyakorlásának a korlátozását. Valamely jelenkori eseménnyel kapcsolatban a nyilvánosság figyelmé elé került személyről készült képmás általában az eseménnyel összefüggésben az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható. Rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül.”*²⁹

Az Alkotmánybíróság állásfoglalása szerint a Kúria ítélete nincs összhangban az Alkotmánybíróság alaptörvény-értelmezésével. A testület szerint az értelmezés egyértelmű: a rendőri intézkedésekről készített képfelvétel nyilvánosságra hozható. Kivétel lenne, ha az öncélú volna, vagy az emberi mivolt benső lényegét feltétlenül megillető védelem miatt szorulna rá, például a hivatása gyakorlása során megsérült rendőr szenvedésének bemutatása esetén. A sajtószabadság elsőbbséget élvez, ha azt nem öncélúan végzik.³⁰

Az Alkotmánybíróság feladata az alaptörvény védelmének ellátása, a bíróságoknak pedig teljes az igazságszolgáltatási hatalmuk. A jogvitákat nekik kell véglegesen eldönteniük, de ennek során nem hagyhatják figyelmen kí-

27 Indokolás [13]

28 Indokolás [14]

29 Indokolás [15]

30 Indokolás [17]–[18]

vül, nem alkalmazhatják megszorítóan vagy szelektíven az alaptörvény rendelkezéseit, vagy azok kötelező erővel bíró alkotmánybíróági értelmezését. A Fővárosi Ítéltábla megszorítóan értelmezte az AB-határozatban megfogalmazott követelményeket, valamint a Kúria ítélete is az alaptörvény sérelméhez vezetett.³¹ Az Alkotmánybíróság határozatának olyan megszorító értelmezése sem fogadható el, amely valamilyen többletinformáció, társadalmi igény meglétét követelné meg a demonstrációkon készített fényképek közzétételéhez. Az AB-határozat lényeges tartalma, hogy a demonstrációkat a jelenkor eseményeinek minősíti, amelyről a tudósítás nem lehet öncélú, kivéve a korábban ismertetett esetekben. A Kúria felülvizsgálati eljárásában ilyen körülményt, amely miatt öncélú lett volna az ábrázolás, nem tárt fel, így a felülvizsgálati ítélet az alaptörvény IX. cikk (1)–(2) bekezdésének sérelméhez vezet. Mindezekre figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította a Kúria Pfv.IV.20.121/2016/3. számú ítéletének alaptörvény-ellenességét, és megsemmisítette.

2018. június 5-én a Kúria egy újabb döntéséről tájékoztatta a nyilvánosságot. Az alaptörvény-ellenes Pfv.IV.20.121/2016/3. számú ítélet megsemmisítését követően a Kúria a megismételt eljárásban meghozott ítéletével a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte, az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és a felperesek keresetét elutasította. Döntésében a Kúria hangsúlyozta: alapvetően egyetért a sajtószabadságnak a közügyekről, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatáshoz fűződő jog primátusával a magánszféra védelméhez képest, azonban álláspontja szerint a hatályos jog éppen ezzel ellentétesen rendelkezik, amikor a méltóságvédelemből fakadó személyiségi jog elsőbbségét részesíti előnyben azzal, hogy mindenki számára kötelezővé teszi – a közszereplők kivételével – az érintett személy hozzájárulását a képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához.

Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság a felperesek személyiségvédelmi igényével szemben, a képmáshoz való jog és a sajtószabadság közötti érdekütközés következtében a sajtó tájékoztatáshoz fűződő szabadságának elsőbbségét állapította meg, így ezzel a felek között a jogvitát érdemben eldöntötte. A döntés hatása, hogy a felperesek a perbeli esetben a képmás védelméhez fűződő személyiségi jogok érvényesítése érdekében nem léphetnek fel eredményesen.

2018-ban született egy újabb alkotmánybíróági döntés, a 3021/2018. (I. 26.) AB határozat, amely elutasította a Kúria mint felülvizsgálati bíróság

³¹ Indokolás [20]–[21]

Pfv.IV.20.750/2016/8. számú ítélete, valamint a Fővárosi Ítélető tábla I.Pf.20.495/2015/6/II. számú ítélete ellen benyújtott alkotmányjogi panaszt. Az alkotmánybírói eljárást kezdeményező indítvány előzménye, hogy korábbi tárgyalásokon a bíróság nyilatkoztatására a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság és a Budapesti Rendőr-főkapitányság jogi képviselőjét ellátó jogtanácsosok nem járultak hozzá ahhoz, hogy az egyébként médiatartalom-szolgáltató indítványozó felvételt készítsen róluk. A Fővárosi Bíróság végzésben rendelkezett arról, hogy a tárgyalásról kép- és hangfelvétel kizárólag a per felperesi oldaláról és a bíróságról készülhetett, ennek ellenére az indítványozó ezt követően a tárgyaláson olyan felvételt készített, amelyen a rendőrség jogi képviselőjét ellátó jogtanácsosok bemutatására egyedileg felismerhetően került sor, igaz, hogy a bemutatásban ez rövid ideig látszott. A YouTube-ra felkerült összeállításban látható volt továbbá az ítélet nyomtatott változata is, amelyen jól olvasható volt a jogi képviselők neve és a perben beöltött képviselői állásuk. A bemutatás mellett kritika megfogalmazására is sor került, valamint ugyanezt megosztották a Facebookon is. Mindezek alapján a rendőrség jogtanácsosai személyiségi jogi pert indítottak az indítványozók ellen, amelyben kérték a képmáshoz, továbbá a becsület védelméhez fűződő személyiségi jogaik megsértésének a megállapítását. A Fővárosi Törvényszék mint elsőfokú bíróság 22.P.24.183/2014/9. számú ítéletében megállapította, hogy az indítványozó megsértette a jogtanácsosok képmás védelméhez fűződő jogát, amikor a tárgyalásokról oly módon készített felvételt, hogy azon a felperesek határozott nyilatkozatuk ellenére beazonosíthatóan látszanak. A bíróság azt állapította meg, hogy nem minősül közfeladat ellátásának a tárgyaláson való jelenlét és az ellátott képviselői tevékenység. A felperesek becsület védelméhez kapcsolódó kereseti kérelmét azért utasította el az elsőfokú bíróság, mert a jogtanácsosok tevékenységét minősítő kifejezés, bár negatív tartalmat hordozott, nem lépte túl a szabad véleménynyilvánítás megengedett kereteit. Az elsőfokú bíróság kötelezte az alperest, hogy magánlevélben kérjen elnézést a felperesektől, amelyben kifejezi a jogsértés miatti sajnálkozását, valamint kötelezte a jogtanácsosok mint felperesek részére egyenként százezer forint sérelemdíj és törvényes kamatai megfizetésére. A Fővárosi Ítélető tábla mint másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta, majd a felülvizsgálati kérelem nyomán eljáró Kúria a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. A Kúria hangsúlyozta, hogy a bíróság a felismerhető felvétel készítését végzéssel megtiltotta, e döntést a médiatartalom-szolgáltató önkényesen megszegte, ezzel felülbírálva azt. A jogtanácsosok

felismerhetetlen ábrázolása pedig a Kúria szerint nem sérti a sajtószabadságot, mert a tárgyalást e nélkül is meg lehetett örökíteni.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén fogadja be, azonban a médiatartalom-szolgáltató indítványa ennek a feltételnek nem felelt meg, a korábbi AB-határozatok már részletesen kifejtették, hogy az egyén személyiségi jogai mikor korlátozhatók a sajtószabadság gyakorlásával, azonban ebben az esetben ezek a feltételek nem álltak fenn, így az indítvánnyal kapcsolatban az Alkotmánybíróság kimondta: jogsértően rögzítették, illetve hozták nyilvánosságra az érintett jogtanácsosok képmását, és az eljáró bíróságok döntése nem sértette a konkrét ügyben szükséges mérlegelésre irányadó alkotmányossági szempontrendszert.

Összegzés

Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB határozatában kimondta: „*Rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül.*” A rendezvényeket biztosító rendőrök minden esetben fényképezhetők, és a képmásuk a hozzájárulásuk nélkül közvetíthető a nyilvánosságnak, mert maga a demonstráció, a gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvény minden esetben a jelenkor eseményének minősül. A Kúria 1/2015. számú BKMPJE határozatával hatályon kívül helyezte a 1/2012. BKMPJE jogegységi határozatát. A Kúria kollégiumának együttes ülése részben a joganyagváltásra, részben az Alkotmánybíróság határozatára tekintettel döntött az 1/2012. BKMPJE jogegységi határozatának hatályon kívül helyezéséről. Az Alkotmánybíróság 16/2016. (X. 20.) határozatában megállapította, hogy a rendőrök képmása az engedélyük nélkül nyilvánosságra hozható, ha az nem öncélú, vagy nem sérti az emberi méltóságot. Az Alkotmánybíróság 17/2016. (X. 20.) határozatában kimondta, hogy ítéleteikben a Kúria és a Fővárosi Ítéltábla nem vizsgálta kimerítően ezeket az értelmezési kérdéseket, ezért sem a felülvizsgálati, sem a jogerős ítélet nem felel meg az Alkotmánybíróság által az AB-határozatban értelmezett és az indítványozó által felhívott alaptörvény IX. cikk (1)–(2) bekezdéseinek.

Az Alkotmánybíróság 3/2017. (II. 21.) határozatával a korábbi bírósági ítéletet megsemmisítette, mert a bíróság a sajtószabadság és a képmáshoz való jog közti érdekütközést nem oldotta fel egyedi mérlegeléssel.

A közszereplés egyik fogalmi elemének, az önkéntességnek ellentmond a rendőrök feladatellátásának kötelezettsége, azaz a rendőr a feladatát nem saját akaratelhatározásából, hanem előljárói utasítására végzi. De mi a parancs, amit a rendőrnek teljesítenie kell? Meddig terjed a parancs kiadásának hatálya?

Ahogy arról korábban írtam³², a rendészeti jogszabályokban nem szerepel a parancs mint meghatározott, konkrét fogalom. A rendőrséget szabályozó jogszabályok foglalkoznak a rendőrség szervezetével és irányításával, meg is határozzák a parancs adásának néhány módját, amelyek azonban nem követik, és nem rendelkeznek az információs eszközökön keresztül adható utasítások speciális helyzetéből fakadó esetekről. A szabályozás ezt nem külön módon teszi, mint ahogyan az összes többi alá-fölé rendeltségi rendszerben működő szervezeti egység meghatározza a saját vezetését és annak szabályait, egy fontos fogalom definiálása viszont elmaradt. Visszafelé fejte tehát a gondolatszálakat, a parancs jelentősége akkor mutatkozik meg, ha azt nem teljesítik, megszegik. Ez a fogalom nem definiált a rendőri igazgatásban, az utasítás fogalmától elkülönítve sem, már amennyiben a kettő között különbséget lehet tenni. A Kúria a 396/2001. számú büntető elvi határozatában, amelyet a Legfelsőbb Bíróság Bf.V.1786/2000. számú döntése alapján alkotak meg, és amely felveti, hogy lényegi kérdés, hogy az előljáró konkrét ügy érdemi elintézésére adott utasítása a szolgálati parancs fogalmi körébe vonható-e, kifejti, hogy a parancs a fegyveres erők és fegyveres testületek irányításának, a feladatok meghatározásának alapvetően fontos eszköze, az e testületek működését szabályozó előírások, normatívák érvényre juttatása. A Kúria szerint a szolgálati parancson az arra jogosult szolgálati felsőbbtség által kiadott és tartalmilag a szolgálattal kapcsolatos tevékenységre vagy tartózkodásra irányuló felszólítás értendő. A parancs megfellebbezhetetlen, bírálatára nincs mód az alárendelt részéről. A rendőrök közterületi intézkedése parancs alapján történik, így közszereplés önkéntes jellege ebben az esetben nem megállapítható, az egy megfellebbezhetetlen döntés végrehajtása, amikor a rendőr a szolgálati kötelezettségét teljesíti. A címzett számára mindig világosnak és egyértelműnek kell lennie, hogy a parancs végrehajtása az alárendelt részéről milyen magatartás tanúsítását kívánja meg. Minden egyéb utasítás is parancsnak minősül, amely a szolgálati rend és fegyelem fenntar-

³² Pokrócos György: Elvárások a rendőri intézkedésekkel szemben. Magyar Rendészet, 2015/6., 78–80. o.

tása, a szolgálat rendjét szabályozó jogszabályok, szabályzatok, rendelkezések betartása érdekében szükséges. Ezekből megállapítható, hogy a fegyveres erők és fegyveres testületek rendeltetésszerű működésének, a rájuk háruló feladatok teljesítésének előfeltétele, hogy az alárendeltek a parancsokat legjobb tudásuk szerint, idejében végrehajtsák.

A képmás nyilvánosságra hozatalának anomáliája és ellentmondása a sajtó véleménynyilvánítási és sajtószabadság alapjogainak gyakorlása és a rendőrök személyiségi jogainak védelme közti kollízióból került feloldásra. Valamennyi döntés figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a személyről készített fénykép személyes adatnak minősül. A személyes adatok kezelésének szabályait pedig más jogszabályok alapján kell vizsgálni.

A Főszerkesztők Fórumának önszabályozó etikai irányelveihez csatlakozó médiatartalom-szolgáltatók tiszteletben tartják és elismerik a munkavégzésük során velük kapcsolatba kerülő személyek alkotmányos, állampolgári és személyiségi jogait. Érdekes felsorolást tartalmaz az önszabályozó etikai kódex: „Az újságíró közszereplőnek tekinti – a tevékenységével összefüggésben – a következő személyeket:

- a) minden választott tisztséget betöltő személyt,
- b) minden közhivatalt ellátó személyt,
- c) minden közfeladatot ellátó személyt,
- d) minden, munkáját a nyilvánosság előtt végző személyt (színészek, műsorok szereplői, zenészek, egyéb művészek, sportolók, egyházi vezetők, üzletemberek, újságírók, egyetemi oktatók, polgárőrök, közérdeklődésre számot tartó perekben szereplő ügyvédek, sportegyesületek vezetői stb.),
- e) minden, bármilyen mértékben közvetett vagy közvetlen állami tulajdonban lévő, illetve monopóliumhelyzetben lévő, avagy közbeszerzésben érdekelt cég tisztségviselőit, akik az adófizetők pénzével kapcsolatos tranzakciókban vesznek részt.

Nem tekinti közszereplőnek azokat, akik nem számíthatnak a nyilvánosság érdeklődésére, illetve akikre önhibájukon kívül terjedt ki ilyen figyelem. Így például nem tekinti közszereplőnek a balesetek szemtanúit, a közszereplők hozzátartozóit, a bűncselekmények áldozatait, a lottónyeresemény nyerteseit, a katasztrófák túlélőit.”

A Főszerkesztők Fórumának etikai önszabályozó irányelveihez csatlakozó újságírók annak ellenére közszereplőnek tekintik a közfeladatot ellátó személyt, így a rendőröket is, hogy korábban azt senki, sem az adatvédelmi biztos, sem a bíróság, sem az Alkotmánybíróság nem állapította meg. A rend-

öröknél sem a közszereplés önkéntessége, sem a társadalomformáló tevékenysége nem állapítható meg.

Némileg ellentmondásos az irányelv személyiségi jogok védelmére vonatkozó kijelentése: „Az újságíró súlyt fektet arra, hogy a munkája során bármilyen minőségben szereplő személyek alkotmányos, állampolgári és személyiségi jogai ne sérüljenek. Gondoskodik arról, hogy személyes adataik, magánéletük részletei indokolatlanul – tehát közérdekkel vagy méltányolható magánérdekkel nem indokolható módon és akaratuk ellenére – ne kerüljenek sem a tartalomban, sem más módon a nyilvánosság elé, amennyiben ez bármilyen módon hátrányosan érintheti őket és nem közszereplői minőségükkel áll összefüggésben az információ. Különös figyelmet kell fordítani a balesetek, katasztrófák és bűncselekmények áldozatainak személyiségi és kegyeleti jogainak érvényesítésére.”

Az etikai irányelv szerint a rendőr, aki közfeladatot lát el (mint a tűzoltó, hullaszállító, mentő) nem közszereplő ugyan, de az irányelvet elfogadó tartalomszolgáltatók közszereplőnek tekintik, majd elismerik, hogy gondoskodnak arról, hogy a személyes adataik – így a képmásuk is – indokolatlanul ne kerüljenek sem a tartalomban, sem más módon a nyilvánosság elé. Az ellentmondásos fogadalmat feltehetően egy adott ügy publikálása fogja felülírni. (Zárójelben jegyzem csak meg, hogy a veronai buszbaleset túlélőinek hazaszállításakor az egyik televíziós társaság élőben, a moderálás lehetőségének kizárásával közvetítette a mentőhelikopter és a mentőautó érkezését, majd az abban lévő sérültek a kórházba szállítását. Némely felvételen a hordágyat toló személyzetet szinte maga a televíziós stáb akadályozta...)

Az ismertetett jelenlegi jogi helyzetben az Alkotmánybíróság és a Kúria döntéseinek korábban nem tapasztalt visszatérő ellentmondása körvonalazódik.

Az Alkotmánybíróság határozatai jelenleg egyértelműen fogalmaznak: rendőri intézkedésről készített fényképek nem sértik a rendőr személyiségi jogait, ha azok nem öncélúak. Az, hogy a fényképfelvételt a képmáshoz való jog esetleges sérelmeként vizsgálják és nem személyes adat kezeléseként, a jövő megoldására, esetleges jogszabály módosításra vár.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balogh-Békési Nóra – Balogh Zsolt – Cserny Ákos – Halász Iván – Patyi András – Téglási András – Tóth Norbert: Alkotmányjog. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2013

Csehi Zoltán – Koltay András – Navratyil Zoltán: A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014

- Ernyes Mihály:** A magyar rendőrség története. Belügyminisztérium, Budapest, 2002
- Koltay András – Nyakas Levente:** Magyar és európai médiajog. Wolters Kluwer, Budapest, 2015
- Kukorelli István:** Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2005
- Magyar statisztikai évkönyv. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1998
- Pokol Béla:** Társadalomtudományi trilógia. Telemedia Network Bt., 2008
- Pokrócsos György:** Elvárások a rendőri intézkedésekkel szemben. *Magyar Rendészet*, 2015/6.
- Trócsányi László – Schanda Balázs:** Bevezetés az alkotmányjogba. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012
- Warren, Samuel D. – Brandeis, Louis D.:** The Right to the Privacy. *Harvard Law Review*, vol. 4, no. 5, 1890

JOGSZABÁLYOK, EGYÉB HIVATKOZÁSOK

- 284/A/1997. adatvédelmi biztosi állásfoglalás
- 284/K/1997. adatvédelmi biztosi állásfoglalás
- 671/K/2004. adatvédelmi biztosi állásfoglalás
- 759/H/1997. adatvédelmi biztosi állásfoglalás
- 1848/K/2007-3. adatvédelmi biztosi állásfoglalás
- Az Alkotmánybíróság 48/1991. (IX. 26.) AB határozata
- Az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozata
- Az Alkotmánybíróság 37/1992. (VI. 10.) AB határozata
- Az Alkotmánybíróság 35/2002. (VII. 19.) AB határozata
- Az Alkotmánybíróság 3119/2015. (VII. 2.) AB végzése
- Az Alkotmánybíróság 54/2000. (XII. 18.) AB határozata
- Az Alkotmánybíróság 3031/2016. (II. 23.) AB végzés
- Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény
- A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
- Az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény
- A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény
- A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
- Az Országos Rádió és Televízió Testület a 2233/2006. (X. 11.) ORTT határozata
- A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény
BDT 2006.1298.
BH 1985.17.
EJEB, Prager és Oberschlik kontra Ausztria (15974/90), 1995. április 26.
EJEB, Bergens Tidende kontra Norvégia (26132/95), 2000. május 2.
FIT-H-PJ-2009-227.
Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.364/2006/4. számú határozata
Pécsi Ítéltábla Pf.I.20.360/2011/6. számú döntése
Az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) határozata
Az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) határozata
Az Alkotmánybíróság 16/2016. (X. 20.) határozata
Az Alkotmánybíróság 17/2016. (X. 20.) határozata
Az Alkotmánybíróság 3/2017. (II. 21.) határozata
A Fővárosi Bíróság 43.Pf.26.402/1993. számú ítélete
A Fővárosi Bíróság 47. Pf. 25 332/1997/2. számú ítélete
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.228/2209/4. számú határozata
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.186/2014/4. számú ítélete
A Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.656/2012/7. számú ítélete
A Fővárosi Törvényszék 56.Pf.632.194/2015/3. számú ítélete
Jóri András adatvédelmi biztos ABI-2897-3/2010/P. számú állásfoglalása
A Kúria 1/2015. számú BKMPJE határozata
A Kúria 1/2014. polgári jogegységgi határozata
A Kúria Pfv.IV.20.121/2016/3. számú döntése
A Kúria a Kúria Pfv.IV.21.953/2017. számú döntése
A Kúria 1/2012. BKMPJE határozata
A Kúria a 396/2001. számú büntető elvi határozata
Főszerkesztők Fórumának önszabályozó etikai irányelvei
A Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 1786/2000. sz. döntése
A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól 2010. évi CIV. törvény
Dr. Majtényi László adatvédelmi biztos 476/K/2000. számú állásfoglalása
Dr. Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos 1848/K/2007-3. számú állásfoglalása
<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/hungary>
<https://mediatortenet.wordpress.com/>

FARKAS JOHANNA – KRAUZER ERNŐ

A „suicide by cop” jelenség és intézkedéstaktikai megoldási lehetőségei

Egy rendőri intézkedés során előfordulhat, hogy az intézkedés alá vont személy kiprovokálja az intézkedő rendőrből, hogy ölje meg, mely tulajdonképpen a hazai viszonylatokban kevésbé ismert *suicide by cop* jelensége. Nemzetközi szinten széles szakirodalma van a témának, ám nemcsak ennek okán véljük fontosnak a jelenség áttekintését, hanem azért is, mert a szituáció mélyreható ismeretével megakadályozható lehet a potenciális szuicid személy önvészélyeztető tevékenysége, ezáltal a rendőri tevékenység is szakszerűbbé válhat.¹

Míndez azért fontos, mert a rendőri intézkedés végrehajtásával kapcsolatos egyik alapvető követelmény a biztonság, amely az intézkedéssel érintett valamennyi személyt – a bűncselekmény elkövetőjét is – megilleti, illetve a rendőr felelőssége is objektívabb megítélés alá kerülhet.

A magát istenfélőnek valló 58 éves afroamerikai férfit bipoláris zavarral², generalizált szorongásos zavarral³, valamint szerfüggőséggel (droghasználat és alkoholhasználat zavarával) diagnosztizálták. Kórházba szállították, mert depresszív tünetek mellett szorongásos tünetek és öngyilkossági gondolatok jelentek meg nála. Az öngyilkossági fantáziájában a fő visszatérő motívum az volt, hogy egy rendőri intézkedés során fog meghalni. Eredeti terve szerint valamilyen indokkal (késsel, esetleg lőfegyverrel) kényszerintézkedést provokál, hogy őrizetbe vegyék, illetve hogy lelőjék. Az illető a rendőröket illetően korábban is jelentős negatív élményekről számolt be. Előre eltervezte a pontos lépéseket, biztosra akart menni, hogy sikeres legyen a provokációja, azaz

¹ Farkas Johanna: The Drawbacks of Group Decision Making from a Psychological Aspect. Magyar Rendészet, 2016/2., pp. 67–79.

² A bipoláris zavar egy pszichiátriai körkép, amely kétpólusú hangulati betegséget jelent. A személy egyrészt lehangolt (depressziós, egykedvű/lehangolt), másrészt felhangolt (hipomániás) epizódokat él meg rövidebb vagy hosszabb időszakokon keresztül.

³ A generalizált szorongásos zavar egy pszichiátriai körkép, amely a szorongásos zavarok körébe tartozik. Legfőbb tünete a nagyfokú, tartós szorongás, illetve aggodalom bizonyos események vagy cselekedetek miatt. A szorongás nemcsak konkrét helyzethez, tárgyhoz, személyhez kötődik, hanem szinte minden élethelyzetre kiterjed. A személy olyannyira nem képes feloldani a szorongását, hogy testi tünetek is megjelenhetnek (például fáradtságérzés, álmatlanság, nyugtalanság).

lelőjék. Azonban nem teljesen magától találta ki viselkedését, miszerint a rendőrök által lenne öngyilkos, hanem pár konkrét esetből merített ötletet. Az érintett személyeket rendőrök lötték le szintén kikényszerített helyzetben. A férfi azt állította, hogy „a halálhoz a legkönnyebb út a rendőrökön keresztül vezet, mert gondolkodás nélkül lőnek.”⁴

Mivel egyre szélesebb körben válik ismertté a suicide by cop jelenség, ezért alapvető fontosságú, hogy hazánkban is felhívjuk a figyelmet a lehetséges előfordulásra. Aktuálisan nem dolgoztak ki speciális megoldási metodikát ezekre az esetekre, azonban a „rendőr általi öngyilkosság” potenciális helyzeteinek előfordulása miatt szükségesnek tartjuk azon szempontok tárgyalását, amelyek segíthetik a rendőrök felkészültségét annak érdekében, hogy szakszerűen intézkedhessenek. A küldésre kiérkező járőröknek tudniuk kell, hogy ha ilyen helyzettel találják szembe magukat, mit kell tenniük az eredményes intézkedés végrehajtása érdekében. A járőrnek fel kell ismernie a lehetséges veszélyt, és riasztani a professzionális bevetési egység tagjait, akik speciális szakmai ismereteik és eszközeik segítségével kezelik a szituációt. Hazánkban ritkán kerül elő ugyan a löfegyver, de fontos szempont, hogy az intézkedő állomány a szakma szabályai szerint és mentálisan is felkészült legyen.

A fogalom eredete és meghatározása

A „suicide by cop” (SBC) jelenség első leírása *Wolfgang* nevéhez köthető, aki 1959-ben dokumentált egy esetet.⁵ Ez után hivatalosan számon tartott felbukkanása 1981-re datálható, amikor a *New York Times* *William Bernard Griffin* 37 éves merényletét publikálta.⁶ Griffin az otthonában kezdte az ámokfutását, amikor megölte az édesanyját, súlyosan megsebesítette a nevelőapját, majd a közeli bankban kilenc banki alkalmazottat ejtett túsul. A kialakult helyzetben a felszámolás során két rendőr és hat civil sebesült meg. A bűncselekmény után a személyes tárgyai között megtalálták a naplóját, amelyben részletesen ír a merénylet terveiről. A szakértők egyértelműsítették, hogy előre el-

4 Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: Suicide by Cop: A Psychiatric Phenomenon. The American Journal of Psychiatry, vol. 12, no. 1, 2017, p. 20.

5 Marvin E. Wolfgang: Suicide by means of victim-precipitated homicide. Journal of Clinical & Experimental Psychopathology, vol. 20, 1959. Idézi Mark Lindsay – David Lester: Suicide by Cop: Committing Suicide by Provoking Police to Shoot You. Baywood Publishing, New York, 2004, p. 68.

6 AP: Gunman and 3 killed in Rochester. The New York Times, June 18, 1981.

<https://www.nytimes.com/1981/06/18/nyregion/gunman-and-3-killed-in-rochester.html>

tervezett lövöldözés valósult meg, amelynek fő indítéka Griffin rendőrök által megvalósuló öngyilkossága.

A jelenlegi kifejezés széles körben való alkalmazása 1983-tól kezdődött, miután *Karl Harris* rendőrpszichológus bevezette a köztudatba.⁷ További nagy előrelépés volt, hogy *Jenet és Segal* 1985-ben jelentette meg a *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology* című tudományos folyóiratban az első eseteleírást, amelyben már a „suicide by cop” kifejezést alkalmazták.⁸

A fogalom meghatározása azért sem könnyű feladat, mert nincs egységes terminológia a szakirodalomban, ugyanazt a jelenséget ugyanis különböző elnevezésekkel illették. Így a következő fogalmak is ezekhez az esetekhez köthetők: *copicide*, *law enforcement-forced-assisted suicide*⁹, *victim-precipitated homicide*, *hetero-suicide*, illetve *suicide by proxy* néven is megtalálható a szakirodalomban a bizonyos szempontból rendészeti, míg más szempontból pszichológiai, pszichiátriai fogalom.¹⁰ Az SBC kifejezést a szakirodalomban általában úgy alkalmazzák, mint „*az öngyilkosság alanya a meghalás szándéka mellett megérti a helyzet visszavonhatatlanságát, és tudatosan megtámadja és kikényszeríti a rendőröktől, hogy cselekményére válaszul halálos erőt alkalmazzanak*”¹¹. Tulajdonképpen ebben az esetben a rendőr az öngyilkosság eszközévé válik, hiszen az állampolgár pszichés fenyegetést vagy erőszakot alkalmazva kiprovokál egy olyan helyzetet, hogy a rendőr használja lőfegyverét, és azzal elvegye az életét. Az illető öngyilkossága így a rendőr által valósul meg.

Napjainkban a rendőrök által már általánosan alkalmazott fogalom az SBC. Arra a jelenségre használják, amikor *egy öngyilkosságra hajló személy kiprovokál egy életveszélyes helyzetet, miközben élet kioltására alkalmas cselekményt valósít meg fegyverrel vagy fegyvernek látszó tárggyal. Rendőrökre vagy civilekre támad azzal a céllal, hogy lőjék le.*¹²

7 Laurence Miller: *Practical Police Psychology: Stress Management and Crisis Intervention for Law Enforcement*. Charles C Thomas Publisher, 2006, p. 174. [2006a]

8 Richard N. Jenet – Robert J. Segal: *Provoked Shooting by Police as a Mechanism for Suicide*. The American Journal of Forensic Medicine and Pathology, vol. 6, no. 3, 1985, pp. 274–275.

9 Marc Hillbrand: *Homicide-suicide and other forms of co-occurring aggression against self and against others*. Professional Psychology: Research and Practice, vol. 32, no. 6, 2001, pp. 626–635.

10 Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: i. m. 20–22. o.

11 Rebecca A. Stincelli: *Suicide by Cop*. Folsom, California, 2017

12 H. Range Hutson et al.: *Suicide by Cop*. Annals of Emergency Medicine, vol. 32, no. 6, 1998, pp. 665–669.

A „suicide by cop” jelenség

Kritériumai

Pszichológiai szempontból az SBC szoros kapcsolatot mutat az öngyilkossági helyzettel, valamint a radikalizálódott magányos merénylők eseteivel is.¹³ Az egyén esetében megjelenik a halál vágya, amelyet megelőz a beszűkült tudatállapot. Azonban különbség van a tekintetben, hogy ebben az esetben egy hivatalos személy okozza a halált. Noha számos tényező (például az illető személyisége, előélete) meghatározza a szituáció végkifejletét, ennek ellenére közös jegyek is megfigyelhetők. *Miller*¹⁴ kutatásai alapján a tipikus SBC-személy a húszas éveinek közepén járó férfi, aki drog és alkohol problémákkal küszködött vagy küszködik aktuálisan. Nagy valószínűséggel valamilyen mentális betegség is előfordul, közülük a leggyakoribb a skizofrénia, a depresszió, illetve a bipoláris zavarok. Igen gyakori a traumatikus esemény, azaz amikor egy konkrét stresszkeltező esemény váltja ki a szituációt. Ilyen lehet például a szeretett személlyel való kapcsolat felbomlása, egyéb családi vagy munkahelyi krízis, amely a személyben a reménytelenség, a düh és a kétségbeesés érzését váltja ki. Ebből fakadóan maga a helyszín is közvetlenül kapcsolódik a traumatikus szituációhoz (például szakítás helyszíne). Minél több információt (például betegség) kell a személyről gyorsan összegyűjteni, illetve ha kiderül a konkrét kiváltó esemény, akkor könnyebben lehet reagálni az illető viselkedésére, és könnyebbé válhat a kommunikáció is.

Az SBC-cselekménynek kritériumai a következők¹⁵:

- az illetőnek egyértelmű öngyilkossági gondolatai vannak;
- egyértelműen azt akarja, hogy a rendőrök rálőjenek;
- egy halálos vagy annak tűnő fegyver birtokában van;
- egyértelműen provokálja a rendőröket, hogy lőjenek rá.

Előfordulása

Az *American Association of Suicidology*¹⁶ által publikált tények azt erősítik, hogy mindenképpen fel kell hívnunk a figyelmet a jelenségre.

¹³ Farkas Johanna: A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 2016/5., 17–31. o.

¹⁴ Laurence Miller: i. m.

¹⁵ <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9832661>

¹⁶ <http://www.suicidology.org/>

Tény, hogy¹⁷

- gyakran az áll az esetek hátterében, hogy az illetőnek szándékában áll meghalni, azonban nem akarja magát megölni;
- az SBC-situáció esetében két áldozatról beszélhetünk. Egyrészt maga az öngyilkos, másrészt pedig a tüzet nyitó rendőr is az. A rendőr csupán „közreműködik”, mégis érzelmi nehézségek és nemegyszer poszttraumás-stressz-szindróma is kialakulhat nála az esemény következtében;
- amikor a rendőr szembesül a felfegyverkezett személlyel, gyakran nem tudja, hogy a fegyver tűzkész állapotban van-e, és netán meg kell-e óvnia magát, társát, más személyeket;
- *Mohandie*¹⁸ 707 lőfegyverhasználat esetében végzett széles körű kutatásban kimutatta, hogy a teljes mértékben bizonyítottan rendőr általi öngyilkos személyek 51 százaléka valóban rendőr által halt meg;
- az öngyilkosság e módja sajátos karakterisztikájú, hiszen az áldozatok 66 százaléka korábban bűncselekményt követett el.¹⁹

Becslések szerint, az öngyilkossághoz kapcsolódó esetek körülbelül tíz százalékában állhat SBC-jelenség a háttérben, ami az Egyesült Államokban évente hatszáz incidenst jelent.²⁰

Az FBI által rendszeresen kutatott terület kezelésére speciálisan kidolgozott szabályok és taktikai ajánlások segítik a rendőrök munkáját, ennek érdekében profilt állítanak fel. Az SBC-alanyok profilja az Észak-Amerikában előforduló esetek statisztikái alapján *Mohandie és munkatársai* 2009-ben viszonylag nagy, 707 fős minta alapján a következőket mutatták ki.²¹ 2011-ben ugyanő női elkövetők körében végzett vizsgálatokat.²² Valószínűsíti, hogy az összes lőfegyverhasználat 36 százaléka SBC-eset. A legtöbb eset spontán volt, de a szóbeli megnyilvánulások és a magatartási jegyek egyértelműen megelőzték a jelenséget. Világosan kimutatták, hogy az SBC előfordulása megnövekedett a tisztek bevonásával elkövetett meglövés (*Officer-Involved Shooting; OIS*) eseteken belül:

¹⁷ Uo.

¹⁸ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: Suicide by Cop Among Officer-Involved Shooting Cases. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 54, no. 2, 2009, pp. 456–462.

¹⁹ Kris Mohandie – J. Reid Meloy: Clinical and Forensic indicators of „suicide by cop”. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 45, no. 2, 2000, pp. 384–389.

²⁰ Laurence Miller: Suicide by Cop: Causes, Reactions, and Practical Intervention Strategies. *International Journal of Emergency Mental Health*, vol. 8, no. 3, 2006, pp. 165–174. [2006b]

²¹ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m. 456–462. o.

²² Kris Mohandie – J. Reid Meloy: Suicide by cop among female subjects in officer involved shooting cases. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 664–668.

- 95 százalék férfi, 5 százalék nő;
- az átlagéletkor a férfiak esetében 35, nőknél 40 év;
- férfiak esetében 41 százalék fehér, 26 spanyol ajkú, 16 afroamerikai; nők esetében 50 százalék fehér, 25 spanyol ajkú;
- a férfiak 37 és a nők 42 százaléka egyedülálló volt;
- a férfiak 29, illetve a nők 50 százalékának volt gyermeke;
- a férfiak 54 százaléka munkanélküli volt;
- a férfiak 29 százaléka hajléktalan volt;
- mentális problémával a férfiak 62, illetve a nők 100 százaléka küszködött bizonyítottan, vagy nagy valószínűséggel;
- a férfiak 80 százaléka felfegyverkezett, közülük 60 százalék löfegyvert, 26 kés(eke)t tartott magánál. A löfegyvert birtoklók 86 százalékának töltött fegyvere volt;
- a nők 100 százaléka felfegyverkezett, közülük 50 százalék löfegyvert, 50 kés(eke)t tartott magánál. A löfegyvert birtoklók 33 százalékának töltve volt a fegyvere;
- 19 százalék színlelte vagy tettette, hogy fegyver van a birtokában;
- az alanyok 87 százaléka az esemény előtt és/vagy alatt, öngyilkosságra utaló kifejezéseket használt;
- 36 százalékuk volt alkoholos befolyásoltág alatt.

Hazánkban az eset pontos előfordulására vonatkozóan nem állnak rendelkezésre adatok. Előfordulhat, hogy eleve nem SBC-szituációként értelmezik az intézkedést (nem ismerve a jelenséget), de még csak öngyilkossággként sem rögzítik.

Esetek

Az SBC-helyzetek kezelési lehetőségei komplexek, nehéz feladat elé állítják az intézkedő rendőröket, mert egyedi vonásokkal bírnak, ezért a spektrum széles skáláján mozog a megjelenési formájuk. Intézkedéstaktikai szempontból azért nehéz a kezelésük, mert általában spontán fejlődnek ki, bár leírtak szuicid személyek által előre eltervezett szituációkat is. *Kennedy és munkatársai* szerint a rendőrök többször kerülnek olyan intézkedési helyzetbe, amelynek háttérében öngyilkossági motívum húzódik meg.²³ Ezekon belül is speciális terület az SBC-jelenség, amely tipikusan az Egyesült Államokban

²³ Daniel B. Kennedy – Robert J. Homant – Thomas R. Hupp: Suicide by Cop. FBI Law Enforcement Bulletin, August 1998

bukkant fel a sajátos rendőrintézkedés-taktikai megoldásból fakadóan, hiszen bevett gyakorlat a lőfegyver használata.

Az Egyesült Államokon kívül először 2003-ban, Nagy-Britanniában jegyezték fel egy esetet. Egy 62 éves férfi a feleségével való veszekedés után elbarikádozta magát, majd egy kilenc milliméteres Glockkal felfegyverkezve vagy fél napig a hálószobájában várakozott és provokálta a rendőröket.²⁴

Szintén sokatmondó üzenetet hagyott a rendőröknek 2015-ben a telefonján a 32 éves *Matthew Hoffman*. Ez önmagában is kirívó, mert hasonló esetekben nem szoktak a rendőröknek üzenetet hagyni. A rendőröknek szóló üzenet a következőképp hangzott: „*Nem csináltak semmit sem rosszul. Egy ember élete bevégeztetett, aki gyáva volt saját maga megtenni [...] provokáltak benneteket [...] Veszélyeztettem a ti és a körülöttem lévők életét.*”²⁵

Előfordulnak olyan esetek is, amikor konkrétan felszólítják a személyek az intézkedő rendőröket, hogy „*Rajta, ölj meg!*”²⁶

2018. január 22-én, a New Jersey állambeli Millville-ben szintén lőfegyverrel kényszerített ki lőfegyverhasználatot *Edward C. Gandy*, akinek pszichiáterek által diagnosztizált súlyos mentális problémái (bipoláris zavar és skizofrénia) voltak.²⁷ A férfi hívta a 911 segélyvonalat, és közölte, hogy töltött lőfegyvere van, bár később nem találtak nála.²⁸ Két héttel az esemény előtt egy boltban késsel fenyegetőzött, hogy megöli magát, a rendőrök az unokatestvére bevonásával nyugtatták meg.

Milfordban, 2018. március 15-én az ollóval felfegyverzett, 21 éves, detroiti *Kamil C. Gillette*-tel szemben alkalmazott rendőr *Tasert*.²⁹ A férfit kétrendbeli autólópással gyanúsították.³⁰ A következő dialógus zajlott le közöttük:

- „*Kérem, lőjön le! Szabadítson meg a gyötrelmentől! Nem akarok többé élni, miért nem teszi? Csak szabadítson meg!*”
- „*Minden jóra fordul! Rendbe fog jönni!*”
- „*Nem lesz rendben!*”

24 Rebecca Allison: UK's first 'suicide by cop' ruling. The Guardian, 10 May 2003. <https://www.theguardian.com/uk/2003/may/10/ukcrime.ukguns>

25 Pamela Kulbarsh: The Untold Motives behind Suicide-by-cop. Officer.com, April 8, 2015. <https://www.officer.com/training-careers/article/12062592/the-untold-motives-behind-suicidebycop>

26 Daniel B. Kennedy – Robert J. Homant – Thomas R. Hupp: i. m.

27 https://www.youtube.com/watch?v=eDOKbZDg69Q&has_verified=1

28 https://www.nj.com/cumberland/index.ssf/2018/01/mom_says_son_killed_after_telling_911_he_had_a_gun.html

29 <https://www.youtube.com/watch?v=DtmSPBo9ocQ>

30 Gus Burns: Police refrain from shooting man who begs for suicide by cop.

https://www.mlive.com/news/detroit/index.ssf/2018/03/police_refrain_from_shooting_m.html

Amikor pedig további rendőrök érkeztek a helyszínre, akkor azt mondta: „*Már túl késő.*”

Motivációs háttere

Mohandie³¹ kutatásai alapján az esetek húsz százalékát teszik ki az érzelmi-
leg zavart állapotúakkal történő intézkedések. Három fő csoportot jelöl ki:

1. *Öngyilkossal szembeni intézkedés (suicide intervention)*: a személy öngyilkosságot kísérel meg és megfélemlíti az öt megmentő rendőrt.
2. *Családi perpatvar (disturbed domestic)*: a családi vizsályt követő rendőri intézkedés után a reményvesztett személy a halált választja.
3. *Mentálisan zavart személy (disturbed person)*: a befolyás alatt álló vagy mentálisan beteg személy szembeszegül a rendőri intézkedéssel, és elősegíti a saját halálát.

Az érzelmi-
leg zavart állapotba tartoznak az SBC-esetek is, és a hármas felosztás egyike vagy mindegyike illhet rájuk. Az SBC módszerét választó személy motivációja heterogén, de sokszor hasonlatos lehet más öngyilkossági motivációhoz.³² *Kulbash* tíz területet jelölt meg, amelyek az SBC esetében mozgatóerőként meghúzódhatnak a háttérben.³³

1. *Praktikus motivációk*: „Jobb nekem holtan.” A személy koránál (például idős), állapotánál (például mozgáskorlátozott, krónikus beteg) fogva az SBC egy lehetőség élethelyzetének „megoldására”. A személy meg akar halni, de fél a fájdalomtól vagy nem bírja elviselni az ezzel járó mérhetetlen stresszt, esetleg tart attól, hogy az utolsó pillanatban meggondolja magát, vagy esetleg hogy nem úgy végződné, és örökre kerekesszékekhez kötne magát. Ebből a megfontolásból a rendőr általi lövés biztosan a halálát okozza.
2. *A motiváció szociális értékekhez kapcsolódik*: „Számomra ez az egyetlen kiút.” Számos kultúrában az öngyilkosság egy stigma, és/vagy tabu, amellyel a személy erkölcsileg nem tud szembenézni. A saját maga megölése miatt érzett szégyen morális dilemmát okoz, mert a legtöbb ember számára az öngyilkosság vallási okokból tiltott cselekedet. Ha az illető bűnnek érzi az öngyilkosságot, akkor racionalizálhat, így konfrontálódik a rendőrökkel. Ebben az esetben már gyilkosság áldozata, és a halála legalizált.

³¹ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m.

³² Laurence Miller (2006a): i. m. 175–176. o.

³³ Pamela Kulbarsh: i. m.

3. *Szégyen/bűntudat motivációi*: „Rászolgáltam, hogy meghaljak.” A személy szégyent/bűntudatot érez és keresi azt a helyzetet, amelyben bűnhődhet, ehhez egy rendőr tökéletes eszköz lehet. A legáltalánosabb példa, amikor az illető megölt valaki (például közeli hozzátartozót).
4. *Manipulatív motivációk*: „Most akkor láthatják (család, munkaadó, társadalom, kormány), hogy mennyire sértett vagyok.” „Ti öltök meg, és ezzel kell, hogy együtt éljetek.” Ez a típus általában üzen valakinek, és szüksége van arra, hogy szemrehányást tegyen másoknak az árulás vagy a gyötrelmek miatt. Ezek az emberek potenciális áldozatok, és a legnagyobb esélye annak van, hogy másokat megöljenek, így tűzhelyzetbe kerüljenek. A pozitív végkimenetelű helyzetek ebben az esetben csekély mértékűek. Előfordulhat például, hogy egy megcsalt szerelmes ultimátumot ad, hogy visszatérjen hozzá a szerelme. Szeretné, hogy az egész világ tudja, hogy ő egy mártír.
5. *Grandiozitás/figyelemfelhívás motivációja*: „Én irányítok! Nem te, vagy bárki más!” Ez „macsó” módja a halálnak, hogy a rendőrökkel löveti le magát az illető, bár mások nem így vélekednek erről. Számukra dicsőséges vég, egy finálé, amely címlapsztori lehet, és beszélgetések tárgyául szolgálhat. Ezek az emberek általában szélsőségesen narcisztikusak, és antiszociálisak is lehetnek. Ők azok, akik potenciálisan a legnagyobb veszélyt jelentik a rendőrökre, mert nagy eséllyel erőszakos, támadó viselkedést tanúsíthatnak.
6. *Gazdasági motivációk*: „Valamit hagyhatok a családomra.” Az életbiztosítási kötvény nem terjed ki ugyan az öngyilkosságra, de ha egy rendőr öli meg, akkor fizetnek a családnak. Egy végstádiumban lévő személy így gondoskodhat szerettei anyagi biztonságáról.
7. *Az élet, illetve halál közötti ambivalencia*: „Ha le akarsz löni, nem baj.” Ezeket az embereket tényleg nem érdekli, hogy meghalnak, vagy életben maradnak. Számukra az élet „szívás”, nem fair, fájdalmas vagy hiábavaló. Készen állnak a halálra, de az élet-halál vonatkozásában a döntést a rendőr kezébe adják. „Figyu, rendőr barátom! Van egy fegyverem nálad! Ez a te dolgod, te döntesz, élhetek-e, vagy haljak meg!” Ez tulajdonképpen az orosz rulett alapjátszmája, amelynek több áldozata lehet, beleértve a rendőrt is, ha tüzet nyit.
8. *Mentális zavarok*: „Mielőtt megölsz, megöllek!” Tipikusan a mentális zavarok tekintetében a mániás epizódban vagy pszichotikus állapotban lévő személyek jellemzője. Ezek az emberek nem képesek arra, hogy megértsék, a rendőr halálos végkimenetelű intézkedést végezhet. A legkevésbé kiszá-

mítható a viselkedésük, és hallucinálhatnak is. Elképzelhető, hogy a parancshallucinációk azt parancsolják az illetőnek, hogy meg kell ölnie egy rendőrt azért, hogy túlélje a helyzetet. Az ilyen emberek ebben az esetben egyértelműen a hangok hatása alatt vannak. Egy mentális beteget megölni igen súlyos erkölcsi kérdés nemcsak a társadalmi megítélés, de a rendőr szempontjából is, aki esetleg meghúzta az elsütő billentyűt.

9. *Drogok és/vagy alkohol hatása:* „Nekem ez már sok.” Az öngyilkossági szándék azonban ezekben az esetekben erősen tisztázatlan, éppen az alkohol vagy a drog hatása miatt, továbbá éppen ezek miatt az illető nagy eséllyel erőszakos cselekedetet hajt végre.
10. *A pillanat döntési kiélezettsége:* „Az életemnek immáron vége, így hát lelőhetnek.” Az SBC nem törvényszerűen eltervezett cselekedet. Általában az egyén valamilyen veszteséget él meg, beleértve az emberi kapcsolatokat, a munkahely elvesztését, vagy egyéb sorscsapást. Az emberek gondolatai spontánok, kiszámíthatatlanok: „Most akkor mi a következő? Mi más? Itt a vég.”

A „suicide by cop” személyek tipológiája

*Similien és Okorafor*³⁴ a szakirodalmak alapján összegyűjtötte az SBC-eseményekre hajlamosító tényezőket.

- Korábbi tapasztalatok, a rendőrökkel való összetűzés, és/vagy tapasztalat a rendőrséggel, de általában kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése. Ezáltal tesz ismertségre szert az illető, hogy megismeri a rendőri intézkedést kritikus helyzetekben.
- Öngyilkossági kísérlet(ek) az anamnézisben.
- Akut pszichoszociális stresszorok vagy valamilyen interperszonális krízis-állapot, amelyben családtagok vagy egyéb szeretett személyek érintettek.
- Alacsony stressztűrő képesség.
- Diagnosztizálható mentális zavar.
- Szerfüggőség (drog- vagy alkoholabúzus).
- Vallásosság.
- Rendőrökkel kapcsolatos negatív attitűd.

³⁴ Ralph H. Similien – Adamma Okorafor: i. m.

A rendőri intézkedés

SBC-helyzetek csoportosítása

Mohandie³⁵ kutatásai szerint az esetek 16 százalékát teszik ki a direkt konfrontációs helyzetek, amikor az SBC-személyek előre eltervezik, hogy a rendőrökkel kerülnek szembe abból a célból, hogy megölessék magukat. Ebbe a körbe a következő támadási és intézkedési helyzetek tartoznak:

- a) *Kamikaze támadás (kamikaze attack)*: az illető egy rendőri objektummal vagy egy rendőrrel szemben használ fegyvert, azt támadja meg.
- b) *Kontrollált támadás (controlled attack)*: a személy a rendőrrel konfrontálódik igazi fegyvert vagy veszélyes, az élet kioltására alkalmas eszközt alkalmazva.
- c) *Kikényszerített intézkedés (manipulated confrontation)*: az illető egy intézkedési helyzetet befolyásol, és rendőri beavatkozást kényszerít ki.
- d) *Veszélyes intézkedés (dangerous confrontation)*: a személy létrehoz egy olyan helyzetet (például elkövet egy bűncselekményt), amelyben felhívja a rendőrök figyelmét magára.

Mohandie csoportosítása nem tér ki ugyan a vallásosságra/a vallásos hitre, de úgy véljük, ez olyan aspektus, amely szintén jelentős mértékben befolyásolhatja a rendőri intézkedéseket. Míg számos esetben a vallásosságot védőfaktorként tartjuk számon, ezúttal az öngyilkosság gondolata, de annak nem manifest megnyilvánulása befolyásoló tényező lehet.

Öngyilkos szándékú személyek elleni intézkedés

Nem szándékunk részletesen kitérni az öngyilkosság általános jelenségvilágára, inkább a szűkebb értelemben, kifejezetten a témánk szempontjából jelentős és elengedhetetlen területeket kívánjuk érinteni. Elsősorban az intézkedő rendőr nézőpontjából közelítjük meg a kérdéskört, eltekintve a szerteágazó faktorok egyéb tárgyalásától. Tény, hogy egy öngyilkossági cselekmény esetében az okoktól és a körülményektől függetlenül vizsgálatot kell indítani. Az már „járulékos” faktor, hogy a halállal való szembesülés a rendőr számára megterhelő és speciális stresszor.

³⁵ Kris Mohandie – J. Reid Meloy – Peter I. Collins: i. m.

Számos helyzetben kerülhet a rendőr kapcsolatba az öngyilkosság jelenségkörével, például a privát szférában, szolgálatteljesítés közben, amely adott esetben egybeesik a segítségnyújtással is. A szolgálatteljesítés során kötelességük közbelépni, illetve segíteni, ezáltal krízishelyzetet kezelni, ebbe beletartozik az öngyilkos alany cselekményről való lebeszélése. Az öngyilkosok gyógyítása speciális egészségügyi helyzet ugyan, de előfordulhat, hogy a kiérkező rendőrnek kell intézkednie, azaz megakadályoznia az öngyilkosság bekövetkezését. A hivatásos állomány tagjai is kapnak képzést a krízishelyzetek kezelésére, de vannak speciálisan ezzel a feladattal megbízottak a katasztrófavédelem kötelékében. A rendőrség és a katasztrófavédelem kötelékében is dolgoznak pszichológusok, a TEK-en belül külön túsztárgyaló csoport van. Tipikusan öngyilkossági helyzettel a rendőrök és a tűzoltók szembesülnek, a TEK riasztása indokolt esetben történhet. Az öngyilkossal kapcsolatos fellépéskor számos biztonsági intézkedés után kell szembenézniük egy instabil állapotban lévő emberrel. *„Pszichológiai technikákat alkalmaznak, kiegészítve kommunikációs stratégiákkal és tárgyalási fogásokkal annak érdekében, hogy az megoldják a krízist. Azonban ezek nem mindig vezetnek eredményre, főként akkor, amikor a személy beszűkült tudatállapotban van. Az öngyilkossági helyzet az alany labilis idegállapotából fakadóan egy pengeélen való táncoláshoz hasonlít, mert az autoagresszió (öngyilkosság) átcsaphat heteroagresszióba (mások megölése). A segítséget nyújtó személynek ezért ismernie kell az öngyilkos szándékú személyre jellemző mentális állapotokat. Ezért a pszichológusok megfelelő szakmai tájékoztatást és felkészítést tartanak az érintett állomány részére. Nagy igény mutatkozik a tudás megszerzésére a hivatásos állomány részéről, ennek megfelelően képzéseket és tréningeket szerveznek számukra. Például az alany lebeszélése után előfordulhat, hogy az alany viselkedése agresszívvá válhat, vagy fenyegetéseket zúdíthat a jelen lévő hivatásosokra. Ezt a helyzetet is meg kell tanulniuk szakzerűen kezelniük.”*³⁶

Az SBC-helyzet mint rendészeti stresszforrás

A fegyveres szervek tagjai munkájuk közben könnyen kerülhetnek fenyegető, életveszélyes helyzetekbe, átélhetnek katasztrófa-helyzetet, közvetlenül szembesülhetnek a halállal és annak következményeivel, ezért e munkakörök

³⁶ Tóth Hanna: Suicide by cop. OTDK dolgozat. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016

képviselői a legstresszesebb munkát végzik. Ahogy Szabó³⁷ fogalmaz: a rendőri szerep magas fokú összetettsége miatt fokozott mértékű stresszorok érik a hivatásos állomány tagjait.³⁸ Ez fokozottan megjelenik a löfegyverhasználat esetében, amely egy rendkívüli stresszhelyzet, hiszen emberéletről döntenek. Ezért fontos, hogy a rendőrök adekvát *coping mechanizmusokkal* és *problémamegoldó készséggel* legyenek felvértezve. Két szempontból fontos az előzőek megléte. Nemcsak a hatékony szolgálatellátás szempontjából, de azért is, hogy ne viktimizálódjanak. A rendőrök vállán nyugszik egy plusz teher, a másokért érzett felelősség. Egyéni eltérések tapasztalhatók ugyan e kompetenciák terén, ezért a rendszeres, illetve az időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatok, valamint a mentálhigiénés foglalkozások lehetőséget teremtenek az *emocionális stabilitás* megtartásához.

Az ilyen helyzetek hatékony és eredményes kezelését segítené elő, ha az állomány rendszeresen részt venne olyan intézkedéstaktikai foglalkozásokon, amelyekeken hasonló élethelyzeteket dolgoznának fel a gyakorlatban, majd a foglalkozást vezető szakember mellett, pszichológus jelenlétében és segítségével végeznének elemző és értékelő tevékenységet. Ez nagymértékben hozzájárulna a szélsőséges helyzetek, nagy stresszfaktorral járó szituációk pozitív megoldásához, nem utolsósorban az intézkedő személy mentális erejének megingathatatlanságához.

A megváltozott körülmények erőteljes fizikai, lelki és mentális következményekkel járhatnak, amelyek félelmet, agressziót, fokozott feszültséget, szorongást és stresszt okozhatnak, ez pedig akár nem szakszerű feladatellátással vagy sérüléssel járó intézkedéshez vezethet.³⁹ A speciális feladatellátás kockázatosságát növelheti, hogy olyan helyzetbe kerül a rendőr, amelyet nem ismer, olyan szituációban kell intézkednie, amelynek körülményeiről nincs ismerete. Tulajdonképpen ez az egyik legfőbb kockázati faktora az SBC-szituáció problematikájának, mert a magyar rendőrök számára nem közismert jelenség. Valószínűleg a legtöbb járőrszolgálatot ellátó rendőr találkozik öngyilkos hajlamú emberekkel, de ez a helyzet annyiban más, hogy folyamatosan fokozott figyelmet igényel a rendőr saját biztonsága szempontjából is.

Speciálisan SBC-szituáció esetén a rendőrt érő stresszorok megjelenhetnek a következő területeken:

³⁷ Szabó Csaba: A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. Magyar Rendészet, 2014/5.

³⁸ Uo. 121. o.

³⁹ Farkas Johanna: Stressz és stressz-kezelés. In: Christján László (szerk.): Személy- és vagyonvédelem. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014

- egy olyan ember életét kell megmentenie, aki meg akar halni;
- olyan kommunikációs technikát kell alkalmaznia, amely akkor is hatékony, ha személy szerint nem azonosul az illető motivációjával, tervezett cselekményével;
- az alany provokálhatja abból a célból, hogy lőfegyvert alkalmazzon. Ezért állnia kell az esetleges szidalmakat, emellett pedig folyamatosan figyelnie kell a potenciális támadás lehetőségét;
- ha pedig lőfegyverhasználatra kerül sor, akkor az ezzel kapcsolatos stresszhatással is meg kell birkóznia.

Egy-egy intézkedés, függetlenül az eredményességtől vagy a végzetes kimeneteltől, mély nyomot hagyhat a rendőr emlékezetében. Ezért a krízishelyzetek kezelésében fontos szerepük van az alapellátó pszichológusoknak. Az ő munkájuk mintegy kiegészítéseként jelenhetnek meg a szakmaspecifikus továbbképzések és a stresszkezelő tréningek.⁴⁰

Megnyilvánulási módjai

Bár az SBC-helyzetben megjelenő magatartás egyénenként eltérő, mégis bizonyos információk a helyszínre kiérkező rendőr számára hasznosíthatók lehetnek.

Szóbeli kifejeződések

Általában véve az adott személyek az incidens alatt finoman vagy nyíltan, de közlik a halálra való szándékukat. Az illető közvetve vagy közvetlenül is jelezheti, hogy a rendőr keze általi halál a célja.⁴¹

- *Egyértelmű nyílt követelés, kérés, feladat meghatározás:* „Gyerünk disznók, öljetek meg! Gyerünk, mire vártok!”
- *Reményvesztett:* „Rossznak tartotok? Gyertek, tartóztassatok le. Nincs hova mennem, csak jobb lehet, mint a börtönben.”
- *Határidőadás:* „Kettőig adok nektek időt hogy befejezzétek, aztán kimegyek a fegyveremmel és totál nem érdekel, mi fog történni.”
- *Mások megfélémlítése:* „Biztosak lehettek benne, hogy megkapja, amit érdemel.”

⁴⁰ Szabó Csaba: i. m. 122. o.

⁴¹ Laurence Miller (2006a): i. m. 176. o.

- *Dicsőség lángja*: „Nincs más út, börtönbe megyek. Nincs értelme az életnek. Ez az igazság pillanata.”
- *Nagylelkű lúzer*: „Ti, disznók, tudjátok, csak idő kérdése volt, hogy elkapjatok. Szóval itt a lehetőség.”
- *Szóbeli végrendekezés*: „Mondjátok meg a lányomnak, hogy mindent sajnálok. A széf kulcsa a ruhásszekrényben van.” „Nem akarok nagy szónoklást a temetésemre, csak a testvérem mondjon pár mondatot.” „Mondjátok meg mindenkinek, hogy én csak megpróbáltam jó dolgokat tenni, oké?”
- *Vallásos vonatkozás*: „Az utolsó ítélet a mennyben dől el.” „Az én pástórom megért engem.”

Viselkedéses jegyek

Az SBC megjelenésének lehetséges előrejelzői leginkább a magatartási megnyilvánulásokban tükröződnek. A következő felsorolás nem teljes ugyan, de segíthet a helyzet konkretizálásában⁴²:

- a) az illető elzárkózik a rendőrökkel való tárgyalástól;
- b) korábban megölt egy az életében jelentős szerepet betöltő személyt/családtagot;
- c) határidőt szab a rendőröknek, hogy megöljék őt;
- d) nemrég jutott tudomására, hogy gyógyíthatatlan betegségben szenved;
- e) bonyolult, előrelátó tervet dolgozott ki, amelynek a végeredménye a halála;
- f) kinyilvánítja, hogy csak a helyszínen lévő legmagasabb beosztású tiszttel hajlandó beszélni;
- g) teátrális módon szándékozik meghalni;
- h) szóban végrendelezik, amit a rendőrök tudomására hoz;
- i) anyagi javait (pénzét, személyes vagyontárgyait) korábban szétosztotta;
- j) „férfihoz méltó” halált akar;
- k) büntetett előéletű, és erőszakos bűncselekményeket követett el;
- l) traumatikus élmény(ek) részese volt, ami a családjára vagy a karrierjére is hatást gyakorolt;
- m) reménytelenséget és tehetetlenséget érez.

A felsorolt jellemzők nem minden esetben válnak nyilvánvalóvá az SBC-szituációban. Bizonyos jellegzetességek az elején, vagy az intézkedési helyzet során váratlanul kerülnek felszínre. A potenciális előjelek detektálása rendkívül

⁴² Csomós István: Tűztergályó kézikönyv. TEK, Budapest, 2010, 40. o.

bonyolult és a rájuk történő reagálás is összetett, és természetesen a rendőröknek elsősorban kommunikációval kell kezelniük a szituációt. Nehézség, hogy az SBC igen gyorsan kibontakozó szituáció. Az esetek hetven százalékában a rendőrség helyszínre érkezését követő harminc percen belül lezárul, így egyértelműen csekély idő áll rendelkezésre a prevencióra, illetve a megoldásra.⁴³

Az SBC-helyzetek kezelése

A rendőröknek nemcsak saját biztonságukra kell vigyázniuk, hanem az állampolgárokéra és az intézkedés alá vont személyére is. Ezt úgy érhetik el, hogy elmagyarázzák a célszemélynek, hogy az ellenszegülésen kívül egyéb lehetőségei is vannak, nemcsak a saját, de mások érdekeit is figyelembe kell vennie. Ez a feladat rendkívül nehéz, speciális felkészültséget és fokozott koncentrációt igényel. Ezért kiemelt jelentőségű a rendőrök elméleti tudásának bővítése. Nagyon fontos figyelni arra, hogy ha a helyzet a beszélgetés során javulni vagy megoldódni látszik, akkor se csökkenjen a rendőrök ébersége! Ha a figyelmet, koncentrációt a legmagasabb szintre kellett emelni, akkor azt az intézkedés végéig azon a szinten kell tartani, még akkor is, ha az intézkedés alá vont személy magatartása időközben más mutat, például együttműködést tanúsít. Mindez azért fontos, mert elképzelhető, hogy a viselkedésével csak megtéveszteni akarja az intézkedő rendőröket!

Az SBC-szituációban pedig nincs bizonyosság afelől, hogy egy sajátos hangnem, egy mondat mit válthat ki a személyből. Egy-egy momentum akár meg is fordíthatja a helyzetet. Számos esetben előfordult, hogy az illető emberek nem tervezték, hogy rendőr által lennének öngyilkosok, hanem a helyzet teremtette az öngyilkossági készletük megnyilvánulását. A reménytelennek tűnő helyzetükből nem látnak más kiutat. Az egyén megpróbálja rávenni a rendőröket, hogy lőjenek rá, amit a következőképpen idézhet elő⁴⁴:

- haladhat a rendőrök felé továbbra is, miután felszólították tevékenysége abahagyására;
- bizonyos tárgyakat fenyegető módon lóbálhat a rendőrök irányába;
- fegyvernek látszó tárgyat tarthat a kezében, vagy nyúlhat érte, ezzel is manipulálva a rendőröket és a helyzetet.

⁴³ H. Range Hutson et al.: i. m. 665–669. o.

⁴⁴ Laurence Miller (2006a): i. m. 177. o.

Zárógondolatok

Azokban az esetekben, amikor az illető nehezen közelíthető meg kommunikációs síkon (például nem hajlandó a párbeszédre), nagyobb esély van arra, hogy szándékait tettelességben nyilvánítja ki. Ezért fontos nemcsak a speciálisan felkészültek, de a járőrök megfelelő szituációs felkészítése is annak érdekében, hogy a helyszínen szakszerűen és eredményesen reagálhassanak. A képzésnek, kiképzésnek és továbbképzésnek ki kellene terjednie a kényszerítőeszközök megfelelő és az arányosság követelményeihez igazodó megválasztására, alkalmazásának megfelelő sorrendjére, a jogszabályi keretek figyelembevételével, hogy az intézkedés szakszerű és a rendőr szempontjából is biztonságos legyen.

IRODALOM

- Allison, Rebecca:** UK's first 'suicide by cop' ruling. *The Guardian*, 10 May 2003. <https://www.theguardian.com/uk/2003/may/10/ukcrime.ukguns>
- AP:** Gunman and 3 killed in Rochester. *The New York Times*, June 18, 1981. <https://www.nytimes.com/1981/06/18/nyregion/gunman-and-3-killed-in-rochester.html>
- Burns, Gus:** Police refrain from shooting man who begs for suicide by cop.
- Csomós István:** Tűsztárgyaló kézikönyv. TEK, Budapest, 2010
- Farkas Johanna:** Stressz és stressz-kezelés. In: **Christián László (szerk.):** Személy- és vagyónvédelem. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014
- Farkas Johanna:** The Drawbacks of Group Decision Making from a Psychological Aspect. *Magyar Rendészet*, 2016/2.
- Farkas Johanna:** A magányos merénylők radikalizálódása. *Acta Humana*, 2016/5.
- Hillbrand, Marc:** Homicide-suicide and other forms of co-occurring aggression against self and against others. *Professional Psychology: Research and Practice*, vol. 32, no. 6, 2001
- Hutson, H. Range et al.:** Suicide by Cop. *Annals of Emergency Medicine*, vol. 32, no. 6, 1998
- Jenet, Richard N. – Segal, Robert J.:** Provoked Shooting by Police as a Mechanism for Suicide. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, vol. 6, no. 3, 1985
- Kennedy, Daniel B. – Homant, Robert J. – Hupp, Thomas R.:** Suicide by Cop. *FBI Law Enforcement Bulletin*, August 1998
- Kulbarsh, Pamela:** The Untold Motives behind Suicide-by-cop. *Officer.com*, April 8, 2015. <https://www.officer.com/training-careers/article/12062592/the-untold-motives-behind-suicidebycop>
- Lindsay, Mark – Lester, David:** Suicide by Cop: Committing Suicide by Provoking Police to Shoot You. Baywood Publishing, New York, 2004
- Miller, Laurence:** Practical Police Psychology: Stress Management and Crisis Intervention for Law Enforcement. Charles C Thomas Publisher, 2006 [2006a]

- Miller, Laurence:** Suicide by Cop: Causes, Reactions, and Practical Intervention Strategies. *International Journal of Emergency Mental Health*, vol. 8, no. 3, 2006 [2006b]
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid – Collins, Peter I.:** Suicide by Cop Among Officer-Involved Shooting Cases. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 54, no. 2, 2009
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid:** Clinical and Forensic indicators of „suicide by cop”. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 45, no. 2, 2000
- Mohandie, Kris – Meloy, J. Reid:** Suicide by cop among female subjects in officer involved shooting cases. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011
- Similien, Ralph H. – Okorafor, Adamma:** Suicide by Cop: A Psychiatric Phenomenon. *The American Journal of Psychiatry*, vol. 12, no. 1, 2017
- Stincelli, Rebecca A.:** Suicide by Cop. Folsom, California, 2017
- Szabó Csaba:** A rendőri munka megoldatlan pszichikai és erkölcsi problémái. *Magyar Rendészet*, 2014/5.
- Tóth Hanna:** Suicide by cop. OTDK dolgozat. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016
- Wolfgang, Marvin E.:** Suicide by means of victim-precipitated. homicide. *Journal of Clinical & Experimental Psychopathology*, vol. 20, 1959

JOGSZABÁLYOK

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/E. § (1) bekezdés b) pontja és a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) kormányrendelet